

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Главни и одговорни уредник

проф. др Драгана Грујић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Редакција

др Богдан Трифуновић – Градска библиотека
„Владислав Петковић – Дис”, Чачак
др Татјана Брзуловић Станисављевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд
др Драгана Милуновић – Народна библиотека Србије, Београд
др Виолета Стојменовић – Народна библиотека Бор
Оливера Кривошић – Библиотека Матице српске, Нови Сад
Бојана Вукотић – Народна библиотека Србије, Београд
др сц. Марина Винај – Књижница Музеја Славоније, Осијек, Хрватска
доц. др Ана Ангелова (Анна Ангелова) – Универзитетска библиотека
„Св. Климент Охридски”, Софија, Бугарска
др Вусоб Џонг (Wooseob Jeong) – Школа за библиотечко-информациони
менаџмент, Државни универзитет Емпорија, Канзас, САД
Марија Алексејева (Мария Алексеева) – Руска државна библиотека за младе,
Москва, Русија

Класификација текстова по УДК

Народна библиотека Србије

Израда DOI ознака

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Први број часописа *Библиотекар* објављен је 1948. године
Библиотекар се реферише у EBSCO и CEEOL бази података

Објављивање часописа *Библиотекар* подржало је Министарство културе и
информисања Републике Србије.

ISSN 0006-1816

Библиотекар

часопис за теорију и праксу библиотекарства

Год. LXIV, св. 1 (2022)

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
Београд, 2022.

САДРЖАЈ

ТЕМА

- Виолета В. Стојменовић, Небојша Миликић, Јелена Вукићевић, Славка Влалукин:** С књигом, заједно: књигозбори у виртуелном друштву 9
- Тамара Вученовић:** Друштвено читање као савремена комуникативна пракса 39
- Марија Радуловић, Богдан Трифуновић:** Дељење читалачког искуства у дигиталном добу 59
- Кристина Куцнер, Кристина Пецолд, Ралф Кнакштет:** Карактеризација платформи за друштвено читање – таксономски приступ структурирању те области 73

ПРАКСА

- Славко Поледица, Милана Укропина, Ивана Николић:** Историјат и развој пласмана периодике у Народној библиотеци Србије 97
- Биљана В. Богдановић:** Међубiblioteчка позајмица Народне библиотеке Србије и националних библиотека региона у доба пандемије ковид-19 111

ПРИКАЗИ

- Никола М. Петаковић:** После 2020: нове прилике и перспективе 133
- Милица Н. Стевановић:** Дигитално друштвено читање 139
- Оливера Д. Настић:** Библиотека САНУ 145
- Ана Јанковић:** Књига о књигама Његошеве библиотеке 149
- Гаља Жилник:** Биодиверзитет – важан урбани ресурс 155
- Упутство за ауторе прилога 161
- Уређивачка политика 175

Тема

Виолета В. Стојменовић
Народна библиотека Бор
sloterdajk@gmail.com

Оригиналан научни рад
УДК 028:[316.774:004(047.53)
07:316.776(047.53)

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.1>

Небојша Миликић
Културни центар Рекс
n_milicic@hotmail.com

Јелена Вукићевић
„Висибабa”
katjuncica.cita

Славка Влалукин
„Немам име, имам коментар”
belgraddofska

С КЊИГОМ, ЗАЈЕДНО: КЊИГОЗБОРИ У ВИРТУЕЛНОМ ДРУШТВУ

Сажетак: Текст је конципиран као својеврстан разговор између теорија, односно релевантних научноистраживачких сазнања и изабраних пракси читања у виртуелној групи или заједници. Полазећи од друштвених (социјализујућих, заједничких и дружељубивих) димензија читања, текст покушава да укаже на широки распон могућих колективних намена индивидуалних и групних читања подржаних/продужених новим технологијама, које су довеле до експанзије низа трансмедиаљних пракси изражавања, дељења и размене доживљаја и утисака великог броја читалаца различитих карактеристика и са различитим интересовањима и тежњама, омогућивши притом и увиде, односно методе и алате за анализу бројних аспеката коришћења књиге и читања у свакодневном животу. Троје саговорника чије се праксе друштвеног читања и усмерења у великој мери разликују, и међусобно и од преовлађујућих модела, промишљањем сопствених активности и искустава, доприносе полифоном и сарадничком читању читања, у духу дељења мишљења и искустава каквом се друштвеним читањем тежи.

Кључне речи: читање, друштвено читање, читалачке групе, клубови читалаца, друштвене мреже читалаца, апликације за читање, букстаграм, аматерска критика.

Читање у друштву

„Прва лекција којој нас читање подучава јесте како да будемо сами”, каже Џонатан Френзен у закључку свог есеја „Читалац у егзилу”, написаном 1995,¹ подразумевајући под егзилом индивидуалистичко измештање из сфере доминантно визуелне, сликовне масовне културе и њеног тада новог домена виртуелног и потенцијално тоталитарног умрежавања – исљење у књиге и књижевност. Малишани који имају среће да одрастају уз читање наглас вероватно знају боље: прва лекција којој читање може да нас научи и коју може да нам непрекидно предаје јесте како да не будемо сами, како да се повезујемо и са непосредно присутним, и са људима и окружењима од нас просторно и временски удаљеним, како заједничко читање подстиче имагинацију, рефлексiju и разноврсне ужитке, у истој мери, мада на другачији начин и другим средствима него оно које се одвија у самоћи и својеврсној изолацији од спољног света, а који је толико читалаца-писаца (читописаца), попут Пруста, са нежношћу и дивљењем описивало и евоцирало.

Читање може, али не мора да буде усамљеничка активност, иако Френзен није усамљен у глорификовању таквог односа према читању и подразумеваном презиру према читању које физички, ментално и темпорално није одвојено од свих других активности.² Може се читати и у друштву, са друштвом и за друштво, у ужем или ширем значењу те речи, и људи су то одувек радили јер су и индивидуалне читалачке могућности, преференције и праксе, укључујући у њих и везивање читања за контемплацију и медитацију или за дељење и комуникацију, уоквирене и прожете друштвеним. Чак и када се изузму периоди, заједнице и ситуације у којима је сарадничко или групно читање било или је и даље „нормално” и уобичајено, остаје потреба великог броја читалаца да своја читања, односно своје утиске и

¹ Jonathan Franzen, *How to be alone* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002), 178.

² Међу најпознатијим заговорницима и идеализаторима усамљеничког читања окренутог искључиво ка „унутрашњости” читаоца или читатељке спадају Свен Биркетс и Наоми Барон. Тако је, на пример, Наоми Барон врло критична према праксама повезивања читалаца путем алата за објављивање својих и праћења туђих реакција на текст у самом тексту, које су омогућили најпре читачи електронских књига, а које данас омогућавају многе апликације за читање са мобилних уређаја (нпр. Букшип, Ватпед, који се користи и за коментарисање тзв. фанфикције у току писања; код нас Букмејт и др.). О томе видети у: Виолета Стојменовић, „Ефекти дигиталних технологија на формирање читалачких навика”, у *MELISSA* Vol. 15, No. 2 (2016): 42–49, <https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.2.ch3>.

доживљаје изазване колико конкретним штивом, толико и самим читањем – било оно усредсређено или испрекидано, пажљиво или расејано, „дубоко”³ или површно, забавно или мучно и досадно, везано за текст у целини или само за насумице или пак циљано изабране делове, читање ради читања (због ужитка у самом читању), ради информисања, сазнања и учења или ради забаве, тј. естетско, утилитарно или рекреативно, интензивно или екстензивно – не само поделе, обзнане или, у новије време, објаве већ и да их размене и да их путем те размене потврде или доведу у питање, самим тим и у стање преиспитивања, разраде, дораде.

Реч је, дакле, о разлици у схватању самог појма читања: за једне он обухвата превасходно когнитивне активности, односно херменеутичке процесе дешифровања и склапања значења који се одвијају током непосредне интеракције са текстом (често уз занемаривање ефеката медија текста, односно технолошко-материјалних фактора на ту интеракцију⁴) или пак доживљај чији су најбитнији ментални и емотивни аспекти непреносиви, неотуђиви, некомуникабилни. Међутим, та суштински недељива радња не мора нужно да буде и усамљеничка, иако је тачно да као „техника социјализације” увек укључује и „један дубоко асоцијални елемент”⁵ – нарочито не откада су нови формати и апликације отворили могућност читања и (а)синхроног коментарисања маргиналија и подвлачења у тексту других, физички одсутних кочиталаца, без физичког контакта са „прљавим” библиотечким примерцима оштећеним туђим реакцијама – као што се о њој не мора и не може размишљати као нечему што се одвија ван друштвеног контекста, друштвено посредованих пракси и друштвених

³ Уп. нпр. Maryanne Wolf, *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World* (Harper Collins, 2018).

⁴ Видети: A. Mangen and A. van der Weel, “The evolution of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research”, *Literacy*, 50 (2016): 120. doi: 10.1111/lit.12086.

⁵ Andrew Piper, *Book Was There: Reading in Electronic Times* (Chicago; London: University of Chicago Press, 2012), 85. Треба, ипак, додати да ни тај асоцијални елемент – лична потреба за издавањем и потпуним удубљивањем у књигу (чији је избор и сам ретко и врло условно „сопствен”) и у своје интимне доживљаје и схватања њеног садржаја – не може заиста да искључи све друштвено произведене предуслове индивидуалног искуства и (ин)директне утицаје претходних друштвених интеракција, класа, група и заједница. (Не)посредне друштвене интеракције неизбежно, иако не и увек у истој мери и на истоветан начин, утичу на личне односе и поступке са одређеном књигом или одређеном врстом књига. Уп. DeNel Rehberg Sedo, “An Introduction to Reading Communities: Processes and Formations”, in *Reading Communities from Salons to Cyberspace* (Palgrave Macmillan, 2011), 1–24; Federico Piazola, “Social reading becomes digital”, in *Digital Social Reading* (2021) <https://doi.org/10.1162/ba67f642.a0d97dee>.

оквира разумевања и саме активности и конкретних предмета читања,⁶ које су нови медији умножили, а у неким случајевима и значајно скратили, дезинтегрисали и учинили дисконтинуираним.

За друге, читање је скуп когнитивних, афективних, телесних и комуникативних активности, који обухвата и оно што непосредној интеракцији са конкретним текстом претходи (избор места, времена, позе, предмета, медија и начина читања), и оно што читање тог штива накнадно продужава, дочитавање које се врши усменим или неким другим каналом и форматом дељења и преношења утисака, тумачења, запажања, афективних ознака и асоцијација везаних за штиво, које се онда третира и као катализатор и медијатор властите интимности и личног идентитета односно, тзв. укуса. Читање је у овом другом случају друштвено и у смислу дружељубивости. Стога књиге, независно од своје уметничке или научне, информативне или едукативне вредности, и као материјални предмети и као медиј, могу, а у ери свеprisутног интернета за многе првенствено и јесу место и средство вољне интеракције са својим или са друштвом у целини. При том нове технологије нуде или подржавају различите моделе заједничког читања и размене искустава и утисака, који се на основу карактеристика платформи и апликација искоришћених за ту интеракцију – само једне или више њих истовремено, комбиновањем њихових функционалности, као и комбинацијом офлајн и онлајн активности – разликују по начину на који се читаоци сусрећу или ступају у контакте, а читалачке групе или мреже одржавају, уређују, модерирају, појављују и оглашавају у јавном онлајн простору. С обзиром на то да су мотиви, разлози и циљеви таквих виртуелних окупљања читалаца различити, било да је реч о онима који их иницирају или о онима који се постојећим групама и мрежама прикључују, имајући у виду и чиниоце који састанке и интеракције читалаца у физичком простору онемогућавају (од географских раздаљина и временских разликажења, преко величина група и мрежа, до ратова и епидемија), не чуди број специјализованих и неспецијализованих друштвених мрежа, сајтова

⁶ Елизабет Лонг за ове често невидљиве односно приватно непрепознате друштвене подлоге читања и интеракција с књигом и другим читаоцима користи термин друштвена инфраструктура читања, доказујући неодрживост „хегемоне слике усамљеног читаоца“ (Elizabeth Long, *Book Clubs: Women and the Uses of Reading in Everyday Life* (Chicago: University of Chicago Press, 2003), 8–11; E. Long, “Textual Interpretation as Collective Action“, *Discourse* 14, no. 3 (1992): 104–30, <http://www.jstor.org/stable/41389235>. Та „инфраструктура“ и даље ствара илузију о потпуном поклапању појмова читање и књига (тачније, дужи, линеарни текст, штампан или електронски), а на основу ње се одређује ко је читалац (ко се сме таквим сматрати) и који су начини и предмети (формати) читања (не)пожељни.

за индивидуалну и колективну каталогизацију и класификацију књига, апликација за читања и(ли) вођење приватних и заједничких дневника читања и другог што се читаоцима, и као појединцима и као маси сродних интересовања, нуди и што они испробавају, мање или више успешно и смислено користе, прилагођавају својим специфичним потребама, циљевима и тежњама, комбинују, на крају често и напуштају.

Једну могућност или један модел „мултимедијалног” друштвеног читања представља рад специфично оријентисаних, у данашњем контексту нетипичних читалачких група Културног центра Рекс, чији се састанци одвијају директно на Зуму, а индиректно на Фејсбуку и објављују на Спотифају. О њима смо разговарали са Небојшом Миликићем, културним радником и активистом из Београда.⁷

В. С.: Један од најраспрострањенијих модела клуба читалаца јесу претежно или искључиво женске групе⁸ у оквиру којих се разговор о књигама које се заједнички читају одвија у виду размене личних утисака, а у контексту жеље и потребе за осећајем припадности, налажењем „сродних душа”, емотивном или интелектуалном подршком, самопотврђивањем и изградњом самопоуздања и самосвести,⁹ због чега се таква пракса често перципира као женска (женскаста, претежно емотивно а не интелектуално оријентисана) разбрига и занимација, утеха или (библио)терапија.¹⁰ Притом се, сем када је о школској деци реч, превиђа или заборавља чињеница да су заједничка читања, читалачке групе и клубови биле (и остале)

⁷ Небојша Миликић (1964) од 1990. године бави се политичким, научним и културним активизмом, савременом уметношћу, независним истраживањем и јавном дебатом, а од 2000. године ради у Културном центру Рекс као иницијатор и координатор пројеката и програма. Пише о културним и политичким проблемима транзиционих друштава и објављује на интернет порталима, блогу и у разним типовима публикација. Учествује у различитим програмима и пројектима културне, активистичке и уметничке сарадње у земљи, региону и иностранству.

⁸ Овај податак је готово општепознат, као и чињеница да су у земљама са високим степеном писмености читатељке бројније од читалаца, што потврђују и библиотечке статистике чланова/корисника по полу. Видети: DeNel Rehberg Sedo, “Readers in Reading Groups: An On-line Survey of Face-to-Face and Virtual Book Clubs”, *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies* 9, no. 1 (2003): 71–73. То, наравно, не значи да нема доминантно мушких читалачких група и клубова. Видети: Anatolij Gruzd et DeNel Rehberg Sedo, “#1b1t: Investigating Reading Practices at the Turn of the Twenty-first Century”, *Mémoires du livre / Studies in Book Culture* 3, no. 2 (2012), <https://doi.org/10.7202/1009347ar>.

⁹ Уп. нпр. Linsey Howie, “Speaking Subjects: Developing Identities in Women’s Reading Communities”, in *Reading Communities*, 140–158.

¹⁰ Нпр. Anna Kiernan, “The Growth of Reading Groups as a Feminine Leisure Pursuit: Cultural Democracy or Dumbing Down?”, in *Reading Communities*, 123–139.

и важно средство описмењавања, политичко-идеолошког образовања (некада и индоктринације), оспоравања и других условно речено просветитељских пројеката ширења сазнајних хоризоната депривилегованих и развоја њихових когнитивних и интерпретативних вештина. Отуда и предрасуда да је у оваквим случајевима заједничка производња знања (ако се уопште и дешава) подређена откривању и стварању афективних веза и афинитета међу члановима, те да је реч (само) о једној од могућих форми културне односно доколичарске потрошње. Како Ви видите читалачке групе у којима учествујете? Да ли заједничко читање треба да води размени, а последично и расту (са)знања и интересовања или тзв. личном расту и развоју или развоју идентитета у смислу посредованог саморазумевања?

Н. М.: Читалачке групе у којима учествујем видим као платформу за различите могућности радикалне едукације кроз колективну анализу књижевног дела и његових могућих порука, функција и било уметничког било општијег друштвеног смисла у времену настанка, афирмације и/или нашем времену (било у смислу канонизације, актуелизације, маргинализације или рецимо тенденциозног заборављања неког дела). Нисам баш сигуран шта чему (и коме) треба и може да значи и куда да води радикална едукација, некад је она пожељна и могућа као процес освешћења, субјективизације и еманципације, некад можда и не. Процеси друштвене атомизације учинили су колективни рад простором непризнатих могућности и исхода, често смо истицали да наше групе макар покушавају да по осам различитих друштвених односа и перспектива успоставе неки процес молекуларизације атомизованог „чланства”, успостављања параметара и критеријума које можемо заједнички, а из различитих позиција препознати као објективно постојеће и важеће, у чему препознајем тенденције прогресивног „просвећивања” али и политизације и активистичког ангажмана. Идентитетске позиције и границе јесу предмет-објекат и субјект оваквих приступа и било плански било спонтано покушаваних или примењиваних метода рада. Изазови рада на тим границама су и теоријски и практично јасни, резултати су неизвесни као и у сваком колективном раду/процесу који полази од и акумулира индивидуалне, а креће се ка и могуће генерише заједничке увиде, сазнања и разумевања. Реално гледајући, немамо адекватну објективну оцену досадашњег рада а опет, питање је да ли је она уопште и могућа. Можда је важно нагласити да читамо већ шесту или седму књигу, у трајању од три године, није то лако ни проценити ни потценити. Ја бих ипак да искористим прилику да преценим и приметим да је то један мали подвиг, а ви како хоћете.

В. С.: Читалачке групе и клубови читалаца некада подразумевају дискусију о књигама које су (готово) сви чланови већ до краја прочитали. Групе које организује Културни центар Рекс, напротив, подразумевају разматрање књиге део по део, у току читања, уживо на Зуму, тако да је утицај туђих утисака, знања, ставова и праваца размишљања на формирање сопственог доживљаја књиге о којој је реч потенцијално јако велик. Да ли такво међусобно уплитање и вођење читања у специфичним правцима чешће води томе да се одређени начин читања (у смислу разумевања, контекстуализације и вредновања) истакне и усмери читање читаве групе или се чешће јављају отпори и разилажења?

Н. М.: Има свега, то и јесте поента. У суштини, технички гледано то је „дубинско” читање са више пари очију. Долази неминовно до укрштања и сударања погледа, до тримовања субјективних премеравања, игнорисања или преувеличавања као и идеолошког подешавања оптике. Мора да долази до тога. Има и идејних и политичких разрокости, жмурења и намигивања, уобичајене корупције и намештаљки, па људи смо. Али текст је ту, такав какав је, ту је време његовог настанка, историјско међувреме, а онда и наше време које капацитет текста ставља на различите тестове и ваге, свако је слободан да одмерава на којој хоће ваги, да се позива на свој угао читања, тестирања и гледања на ствар. На крају питање је коју јединицу мере бирамо, уметничку, политичку, историјску, из које историјске или актуелне класне позиције (или позе) бирамо, меримо и премеравамо, наравно да ће се водити класна борба и у групи. На пример, после свих високопарних интерпретација лика Базарова из Тургеневљевог романа *Очеви и деца*, анализа сваке његове речи из тих сјајних дијалога, његових судара и двобоја се репрезентима болно реформишућег друштва царске Русије (а који се, узгред буди речено, услед континуитета дилема периферног средњекласног интелектуалца, буквално и дан-данас одвијају на свим друштвеним нивоима капиталистичке периферије, од ФВ глобалне кафане до буржоаских парламената) дакле, после свих наших напора да (заједно са Тургеневом) некако дисквалификујемо и што пре сахранимо овог „непромишљеног” и „узалудног” аватара свих радикалних индивидуалаца, несуђених трансформатора конзервисаних, идејно-политички учмалих и већ иструлелих друштвених поредака, јавља се мишљење из једне „пратеће” читајуће групе, коју смо покушавали да формирамо са дугогодишњим сарадницима у насељу са социјалним становима Камендин у Земун Пољу. Човек који има само основну школу, али му је из тешког детињства на селу блиско искуство ликова кметова из романа, овако је описао Базарова: „Он хоће да описмени народ а ови сви око њега знају да је то за њих опасно...”

В. С.: Разговори о књизи у читалачким групама и клубовима могу да одведу до разговора и расправа за које је књига или њен део тек повод и који залазе у домен личних искустава, интересовања, животних стилова. Да ли је за успешно функционисање такве групе сврсисходније и стимулативније држати се унапред договорених или чак задатих тема и питања за размишљање којим читање књиге треба да се води или се препустити (модерираном) излагању и преговарању субјективних утисака и асоцијација? Да ли су разговори плоднији када се читаоци држе књиге и разматрају њена могућа значења у контекстима чија се релевантност заснива на мотивима и поступцима примењеним у књизи о којој је реч и њеној потоњој друштвеној рецепцији или пак онда када се у размену мишљења укључе доживљаји проистекли из примене текста на личне околности? Да ли изношење емотивних реакција на књигу води ђаскању ради ђаскања или је могуће заједнички освестити узроке и услове тих реакција и тиме читању опет заједнички придодати критичку димензију?

Н. М.: Па нема правила, зависи од расположења учесника/учесница, али и модератора, некад се договори унапред која ће тема или поље дискусије бити; на пример, позивали смо као гостујуће излагаче активисткиње или активисте који су имали искуства и праксе које на неки начин кореспондирају са темама, или чак ликовима у роману, али, опет, расправа је спонтана, некад све оде у дискусију неког детаља, у његову актуелизацију или историзацију, некад се тешко хвата веза са актуелношћу. У сваком случају отворен је простор за сваки приступ, некад неко форсира једну димензију, некад се ствари једва крећу, неки од учесника су редовнији, мотивисанији и спремнији, заинтересованији, неки пасивни или тек повремено присуствују, сва питања и изазови „групне динамике” су на столу као и сама књига која се чита. Наравно, постали смо и нека врста „екипе”, редовних онлајн сусретања и упознавања. Добра и лоша ствар је што нам ово није пројектна активност, тако да немамо онај проблем неуротичног јурења циљева и рокова, а са друге стране, непостојање пројектног, тј. динамичког и темпоралног оквира уме да збуњује, некако је све замисливо осим тога да се људи окупљају у оваквој групи да би читали мало-помало књигу „са више пари очију” и размењивали доживљаје и искуства.

В. С.: Да ли стога рад читалачке групе више зависи од књиге која се чита и коментарише или од читалаца, тј. од њихових предзнања, образовања, професија?

Н. М.: Искрено, највише зависе од *set-up*-а, дакле формата који се нуди. Сами наслови нашег програма „Библиотеок” или појединих читалачких група „Добар лош з(н)ао” или „Није то тај камен, Сизифе” асоцирају

донекле на конципирање ван уобичајеног формата, али могуће и на његово најозбиљније, најприлежније схватање и прихватање. Искрено, не знам како другачије могу функционисати читалачке групе. Не видим да се дискусијом након читања целог романа може досегнути тај ниво слојевитости и испоштовати разгранатост и разуђеност проблематике и тематике коју обрађују класични романи (или нпр. Однос поетике/проседа и идеологије/тезе/поруке), тим пре што та општа места/мишљења о битним романима имамо у сваком предговору или поговору, у мејнстрим оценама и описима, док уласцима у детаље откривамо, хтели или не, имали или немали капацитете и мотиве, и поједине, често скривене проблеме тих канонизујућих приказа и интерпретација. На пример, занимљиво би било размотрити колико стручних приказа *Зайиса из њодземља* уопште помиње „потпуну структурну зависност” те новеле од романа *Шта да се ради* Чернишевског, како је то дефинисао и минуциозно анализирао Јозеф Франк.

В. С.: Да ли, на основу учешћа у више различитих читалачких група, можете да кажете да заједничко читање доприноси Вашем доживљају и разумевању значења и(ли) значаја конкретних дела, па чак и измени става према (про)читаној књизи, или Вам пре, самим тим што морате да их артикулишете и браните, помаже да изоштрите доживљаје и мишљења формирана током индивидуалног читања? Или је читалачка група ипак превасходно средство интеракције које самом читању, независно од тога шта се и због чега конкретно чита, придодаје вредност?

Н. М.: Све да, да, да... то је као питање чему служи уметност, да, служи и сопственом и групном образовању и развоју, и стицању и проверавању индивидуалних и критеријума и начела заједница које су укључене или у којима се таква делатност одвија. Имамо у серији *Жица* добар пример широког домена утицаја читалачке групе у једном затвору. Променила је цео низ односа, чак најмање међу члановима групе, али интензивно у широј заједници осуђеника и у спољашњем кругу њихових пријатеља и рођака. Прича је била и остала најмоћнији медиј, а сваку моћ треба доводити у питање и анализирати у свим друштвеним форматима и формацијама које се та моћ и пратећа политика тичу. (Ево као могуће илустрације цитата апропо поделе светског јавног мњења по питању трагедије рата у Украјини: „Ми правимо природне законе. – Није истина! Ви не владате чак ни овом планетом. А Евроазија и Истазија? Њих још нисте освојили. – Победићемо их кад нам буде одговарало. Но чак и да их не победимо, шта би то сметало? Ми их можемо једноставно искључити из свести. Океанија је цео свет...” (Ц. Орвел, 1984))

Читањем до друштва

У савременим, технолошки посредованим модусима друштвеног читања, књига и тзв. обичан читалац евидентно су и несумњиво равноправнији него раније, када су право на објављивање свог мишљења о књизи и своје оцене књиге имали само малобројни професионални односно обучени и институционално подржани (врло ретко популарни) ауторитативни читаоци, при чему је у још ређим случајевима сам читалац био једнако важан или, због свог особеног стила, важнији од књиге.¹¹ Штавише, у фокусу сваког јавног дискурса о било којој књизи, без обзира на приступ, углавном су биле теме, (могућа) значења и средства путем којих и помоћу којих се та значења стварају (у самом тексту или у свести идеалних или типских читалаца) и преносе, као и доприноси књига одређеном уметничком, научном или општекултурном пољу. Осећања, психолошка стања и афекти изазвани штивом, изливи одушевљења или негодовања, тренутне субјективне реакције или трајне емотивне везе успостављене са фикционалним светом, претпостављеним сензибилитетом његовог творца или књижевним ликом, случајне и(ли) превише личне асоцијације и схватање текстова у контексту приватних преокупација и ситуација, остајали су, ако се уопште артикулишу и изразе, за приватне разговоре и преписке, дневнике читања, личне збирке цитата, маргине и пропратне стране самих књига као приватних поседа или јавних односно библиотечких добара, где су крајње непожељни. Феномени (или нише) познати као букстаграм, буктјуб, букток и сада већ непрегледно мноштво платформи и апликација намењених читаоцима

¹¹ У литератури се стога спомињу „револуција стручности” и „демократизација компетенција”, те појава фигуре професионалног аматера („про-ам”) који је своју стручност стекао или стиче кроз свакодневну праксу, у овом случају, читања и коришћења књига. (L. Wiart, « Définition et caractéristiques des réseaux socionumériques de lecteurs », in *La prescription littéraire en réseaux*, 10.4000/books.pressesenssib.7441, 18) С обзиром на то да је интернет подстакао више него значајан број читалаца да своје утиске, реакције, индивидуалне класификације (тзв. персономије и на основу њих настале фолксономије) и оцене прочитаних књига забележе и похране, у форми текста, текстуалне или сликовне ознаке, фотографије, аудио-снимка, видеа, у литератури се јављају и други неологизми, па се сами читаоци односно корисници књига и читалачких алата за приказивање читања и књига називају и термином Џорџа Ландауа *writers* (писаоци, рецимо) или, као и други активни корисници друштвених мрежа, нешто старијом Тофлеровом кованицом прозументи. Видети: Simone Rebora [et al.], *Op. cit.*; Brigitte Ouvry-Vial, “Reading seen as a Commons”, *Participations* Vol. 16, Issue 1 (May 2019): 142, 146.

и везаних за књиге, односно њихову употребу и размену или куповину, у први план избацују управо изразито личне, чак интимне, субјективне и емотивне аспекте коришћења књига и читања,¹² откривајући спектар дивергентних очекивања од читања, као и заступљеност свакога од њих у умреженој читалачкој популацији. Притом су, када се јаве, екскламације и други емфатични изрази јаких емоција понекад (ређе) траг заиста спонтане односно реакције у тренутку читања, а чешће накнадна, емотивно „обојена” конструкција – у најбољем случају (вордсвортовско) смирено „прибирање” (пресећање и, нужно, преобликовање) емоција које читаатељка жели да открије и подели са другима, изазивајући једнако емотивне коментаре; у најгорем – пуко, некритичко подражавање привлачног и ефектног приступа књигама и читању.

Постепено, али одлучно, експанзија приватних читалачких интересовања и пракси у јавни простор утиче колико на издаваштво (укључујући и маркетиншке активности издавача и дистрибутера, односно књижара) и само стваралаштво, толико и на све друге дисциплине и делатности које се баве (и) књигом односно читањем. Тако се и у библиотекарству, већ десетак година, књигоцентрична умрежавања читалаца или посматрају и изучавају да би се видело како читаоци као (потенцијални) корисници библиотеке говоре о одређеним књигама, жанровима, врстама, читању уопште, шта их стимулише да наставе са читањем, којим се техникама препоручивања или одвраћања служе и на који начин књиге повезују, често мењајући

¹² Овом карактеристиком тзв. аматерске критике бавили су се и баве се, на различитим примерима, корпусима различите величине и различитим методама, укључујући и новije методе дигиталне хуманистике, многи истраживачи. Нпр. Steiner, Ann, “Private Criticism in the Public Space: Personal writing on literature in readers’ reviews on Amazon”, *Particip@tions* Volume 5, Issue 2 Special Edition (November 2008); Marine Siguiet, «Donner à voir le lecteur sur les réseaux sociaux numériques : «Bookstagram», entre nouveaux régimes de visibilité et iconographies standardisées», *Études de communication*, 54 (2020), mis en ligne le 02 janvier 2022, consulté le 07 janvier 2022, <http://journals.openedition.org/edc/10203>; <https://doi.org/10.4000/edc.10203>, 123; видети и Simone Murray, *The Digital Literary Sphere: Reading, Writing, and Selling Books in the Internet Era* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2018), 125. Једна комбинована квалитативна анализа 692 приказа бестселера објављених на Гудридсу показала је да се у чак 68% приказа (фикционалних дела, углавном) спомињу емотивне реакције на књигу. (Beth Driscoll and Denel Rehberg Sedo, “Faraway, So Close: Seeing the Intimacy in Goodreads Reviews”, *Qualitative Inquiry* 25 (2018): 248–259). Један од резултата фаворизовања афективно-сентименталног односа према књизи јесте и тренд („жанр”) снимака плакања над књигом, тренутно јако популаран на Тиктоку. Томе би, ипак, требало додати да књиге и читање у животима „обичних” читалаца имају врло различите функције и сврхе и да, стога, у објавама о њима не може бити (и није) реч о једном типу емоционалног деловања читања односно књига, нити само о тој врсти ефекта.

опсег и значење већ утврђених класификационих термина,¹³ али и да ли тако стечени увиди могу имати неку (и какву) примену у библиотечкој делатности,¹⁴ или им се пак библиотеке мање-више успешно придружују (углавном подражавајући их). С обзиром на то да је број пратилаца, тј. посматрача било „друштвеног живота” одређених књига, било појединих читалачких аутобиографија потенцијално много већи од броја учесника у овим праксама, свакако би требало узимати у обзир утицаје тих пракси на читалачка интересовања, изборе и очекивања корисника библиотека везана за грађу и начин њеног представљања и препоручивања.

Поред тога, онлајн објаве о књигама и имплицитне податке које читаоци остављају за собом, а у случају читања е-књига и само читање (у смислу процеса који се одвија одређеном, променљивом или непроменљивом брзином, са одустајањем или без њега, уз разне интервенције у самом тексту и на његовом ободу или без икаквих интервенција) прате и(ли) анализирају и повезују не само видљиви пратиоци односно „пријатељи”, невидљиви читаоци у потрази за оријентирима у свету књига и читања, издавачи, библиотекари и дистрибутери књига, алгоритми и њихови креатори, већ и бројне научне дисциплине. Сем што се баве дискурзивним и другим карактеристикама изражавања ставова о књигама/делима у сфери друштвених форми читања, те покушајима да дефинишу методологије истраживања утицаја и ефеката књига на читаоце кроз програмиране анализе објаве и тзв. великих података о књигама и читаоцима,¹⁵ истраживачи покушавају да одгонетну и мотиве (а очито је да је реч о већем скупу хетерогених, некада конвергентних а некада и дивергентних импулса¹⁶) који људе подстичу

¹³ Нпр., појам класика на Гудридсу је ужи и, с обзиром на етничку и расну припадност аутора, хомогенији него у академским и просветним круговима (Melanie Walsh and Maria Antoniak, “The Goodreads ‘Classics’: A Computational Study of Readers, Amazon, and Crowdsourced Amateur Criticism”, *Journal of Cultural Analytics* 4 (2021): 243–287. doi: 10.22148/001c.22221.

¹⁴ Нпр. Yesha Naik, “Finding Good Reads on Goodreads: Readers Take RA into Their Own Hands”, *Reference & User Services Quarterly* Vol. 51, No. 4 (Summer 2012): 319–323 или Simona Paolantoni, «Social Reading E Nuova Mediazione: Indagine Qualitativa Sul Rapporto Tra Lettura Giovanile, Reti Sociali E Biblioteche». *AIB Studi* 61, 1 (2021): 85–99. <https://doi.org/10.2426/aibstudi-13076>.

¹⁵ Преглед и класификацију тих истраживања дају: Simone Rebora [et al.], “Digital humanities and digital social reading”, *Digital Scholarship in the Humanities* Vol. 36, Issue Supplement_2 (2021): ii230–ii250, <https://doi.org/10.1093/llc/fqab020>. Преглед најважнијих резултата истраживања дискурзивних специфичности аматерске критике на неколико платформи / језика даје Pianzola, “What digital social reading reveals about readers”, in *Digital Social Reading*, <https://doi.org/10.1162/ba67f642.a0d97dee>

¹⁶ F. Pianzola, “Social reading becomes digital,” <https://doi.org/10.1162/ba67f642.a0d97dee>; Wiart, 253.

да редовно објављују своје читалачке активности и реакције, да учествују у јавним читањима и другим масовним читалачким активностима.

У сваком случају и без обзира на то које димензије и сврхе читања, а онда и књига, истичу и највише цене, читаоци су добили нове просторе, формате и алате за изражавање, (пре)обликовање и комуницирање својих „одговора” на књиге, као и за окупљање, а са њима и нову мотивацију и видљивију гратификацију – могућност интеракција потенцијално врло широког опсега – за бављење сопственим читалачким искуствима и доживљајима и за рад на њима. Употребна и разменска вредност (свакодневног, рекреативног) читања у виртуелним заједницама и групама окупљеним око књига, писаца/писатељица и других чинилаца књижевног поља свакако је већа него у непосредном физичком окружењу већине индивидуалних учесника, иако је међу могућим активностима на читалачким платформама и у оквиру читалачких мрежа интеракција међу читаоцима (размена мишљења и утисака о књигама), а не само са објављеним садржајем (свиђање и одобравање), заправо ређа него што се чини на први поглед.¹⁷

До изражаја, дакле, долазе свакодневне (нестручне) праксе читања (читање као хоби, независно од струке читатељке/читаоца), личност читалаца (њихов наводни идентитет и интегритет, животни стил у који се уклапају и чинови читања из задовољства и књиге које се читају и препоручују или разматрају, а што се потцртава повезивањем читања са другим активностима и праксама конзумације других медија и формата, односно асоцијацијама са серијама, филмовима, музиком) и њихов мање или више свесно и намерно конструисани имиџ, који на платформама које фаворизују визуелне приказе, поред избора књига и стила текстуалних коментара/приказа, подвлачи и визуелни стил – стил портретисања књиге у склопу аранжираног и ретушираног амбијента, из одређеног ракурса, помоћу одређених, асоцијативних реквизита, у које, у понеким случајевима, спадају и делови тела читалаца односно, далеко чешће, читатељки (најчешће је реч о екстремитетима и лицима делимично или потпуно заклоњеним књигом).¹⁸

¹⁷ Уп. и Louis Wiart, „Le public et les usages des réseaux socionumériques de lecteurs”, in *La prescription littéraire en réseaux : enquête dans l'univers numérique* (Villeurbanne: Presses de l'enssib, 2017), 244–245 (табела 37), doi:10.4000/books.pressesenssib.7491 потврђује очигледно.

¹⁸ Букстаграми који књиге „портретишу” у амбијентима без људи или са „комадима” људи додатно истичу емоционалну и афективну димензију читања. Притом, гледалац има утисак да је у положају/пози читаоца књиге са слике или пак да неке вири преко рамена, у сваком случају, да је део сцене/сценографије читања. Поред тога, подсећајући на мртве природе као сликарски жанр, те слике имплицирају персонификацију (нису

Иако се књиге повремено „изводе у шетњу”, тј. фотографишу или снимају у јавним градским просторима или у тзв. природи, ипак преовлађују приватни амбијенти, чиме се, уз чињеницу да женски род у квантитативном смислу доминира виртуелним књишким сферама, истовремено са ревалоризацијом приватности, можда и парадоксално, потврђује и оснажује спрега појмова женско, приватно, (изолирано) читање из (или зарад) задовољства, опуштање и дружење путем књига, коју су вековима градиле конвенције искључивања жена из јавног и простора јавне расправе о било чему, па и о књигама и читању.

Са једне стране, реч је о разради и уобличавању, односно дизајнирању утисака који су се некада преносили (ако су се уопште преносили) претежно усменим путем, а сада бивају фиксирани, самим тим и модификовани, у форми текста, најчешће протканог специфичним иконицама¹⁹ и готово обавезним дескриптивним (класификујућим) и(ли) вредносним ознакама (хештегови, „полице” итд.), и(ли) у форми слике, фотографије и(ли) аудио(-видео) записа, чинећи видљиви(ји)м механизме и средства која у свакодневној пракси одређене укусе, интересовања и ставове чине привлачнијим и утицајнијим од других, али уз значајну интервенцију техничких карактеристика и алгоритама платформи и апликација у „спонтани” процес откривања, стварања, ширења, препоручивања и преговарања вредности и других категорија на основу сличности, тако да се илузија спонтаности не наруши, макар не сасвим. Са друге стране, реч је о издвајању појединих читалаца чији избори, начини и сврхе коришћења књига постају мање-више узорни, чиме се читање истовремено и промовише – као активност која испуњава, али се и унижава – као по себи недостатно. Другим речима, поред вредносног и означавања књига у складу са индивидуалним и заједничким таксиномијама, најпопуларније читалачке платформе нуде и могућност означавања самих читалаца – док, на пример, на Гудридсу могу да постану библиотекар (зато што су унели или допунили податке за велики број књига) или врхунски рецензенти (зато што су оценили и

.....

само метонимија својих невидљивих власника и(ли) читалаца, већ својеврсна „бића” по себи – труд уложен у кадар мерило је „драгости” тих бића). Кумулативни ефекат толиких индивидуалних и групних „портрета” књига (наравно, то не важи само за књиге) јесте и фетишизација предмета. Детаљнију анализу типичних бустграмских објава дају: Bronwen Thomas, “The #bookstagram: distributed reading in the social media age”, *Language Sciences* 84 (2021), <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2021.101358>; M. Siguier, *Op. cit.*

¹⁹ Чини се да доступан репертоар емотикона и имоција утиче, макар понекад, и на избор лексике за означавање утисака, емоција, асоцијација изазваних књигом или њеним читањем.

приказали велики број књига, при чему су други чланови мреже, од којих су неки такође читаоци, а неки не, те њихове доприносе колективном знању о књигама притом, опет колективно, кумулативно, оценили највишом оценом), на француском Бабелију читаоци могу да се класификују на три нивоа на основу броја, врсте, дужине и квалитета својих прилога и других активности на мрежи, при чему је број значки (неки назови су духовити, па и иронични – бабелиотекар, графоман, библиождер) јако велики, чиме се подстичу такмичарски и лудички однос према читању, али и континуирани рад на произвођењу садржаја. Хијерархије читалаца нису, дакле, укинуте, мада су се критеријуми значаја и успеха променили, дестабилизовали и постали провизорнији.

Истакнути читаоци не иницирају само праксе коришћења књига које су већ добро познате из офлајн клубова и читалачких група, као што су дискусије, већ уводе и додатне подстицаје, тзв. изазове (у најгорем случају чисто квантитативне, понекад пак везане за жанрове, теме или неке друге дистинктивне карактеристике књига или текстова), односно „читатоне” и даривања, а затим и друге заједничке акције. Међу популарнијим је тзв. путујућа књига, при чему књига, бивајући најпре предмет жеље и надметања, колико и средство успостављања нових интерперсоналних односа, као материјални предмет постаје уникатани носилац хронологије своје циркулације и трајних трагова свих који су у размени и заједничком читању учествовали, а онда и повод за међусобну јавну размену утисака у дигиталној сфери. На тај начин, предложене и прихваћене акције, као и објаве у форми распитивања, јесу и погон интеракције са садржајима које књишки инфлуенсери објављују и стога не само начин промовисања одређених књига и коришћења књига уопште већ и самих дигиталних мрежа путем којих се те књишке и читалачке размене одвијају, односно представа о дељењу и дељивости, заједничком и заједништву, друштву и друштвености које оне подразумевају и на чијем се усвајању заснива њихов успех.²⁰ Захваљујући начину на који се у оквиру тих платформи садржаји класификују и сортирају, могло би се, стога, рећи да се заједничким изборима и оценама више оцењују међусобни односи разних актера књижевног поља, а мање само или саме књиге.

О томе како се у таквом окружењу перципирају и практикују читање, коришћење књига и циркулација књишких и књижевних вредности, разговарали смо са читатељкама активним на једној платформи, као Јелена

²⁰ Уп. L. Wiart, *Op. cit.*, 24.

Вукићевић²¹ која за приказивање књига користи Инстаграм, или на више платформи за практиковање заједничког читања и коришћења књига, као Славка Влалукин,²² блогерка, буктокерка, букстаграмерака, активна на Гудридсу и у разним читалачким групама, имајући притом у виду да се ове онлајн читалачке праксе (од избора књига за читање до односа према тим књигама као предметима, медијима делâ и средствима изграђивања свог читалачког имиџа) не могу третирати као репрезентативне за савремено читање (књига) уопште.²³

В. С.: Да ли сматрате да праксе приказивања, оцењивања, класификовања књига и дискутовања о њима карактеристичне за нове медије доводе или могу да доведу до значајних промена на плану читалачких искустава, рецепције и третмана књига? Да ли људи чије се читање води и жељом или потребом да свој доживљај дате књиге јавно изнесу и поделе са другим (потенцијалним) читаоцима исте књиге, заправо читају и књиге користе на неки посебан начин?

С. В.: Врло је интересантно посматрати феномен читања на друштвеним мрежама јер на то како ће књига бити приказана утиче много фактора. Апсолутно се слажем да приказивање књига у различитим медијима мења третман књига и књижевности уопште, специјално што је у то умешан и директни маркетинг. Различите су потребе људи; врло је вероватно да

²¹ Јелена Вукићевић (1987, Нови Пазар, Лепосавић) дипломирала је општу књижевност и теорију књижевности на Филолошком факултету, а мастер студије културологије завршила на Факултету политичких наука у Београду. Учествовала је у реализацији пројеката и едукативних радионица у области књижевности, позоришта, родних студија и визуелне антропологије. Текстовете и поезију објављује у штампаној и електронској периодици. На Инстаграму је 2021. године започела пројекат „Висибаба”, књижевни фото-едиторијал, где уметничким фотографијама илуструје пажљиво одабране комаде из појединих књижевних дела.

²² Славка Влалукин је апсолвенткиња српске књижевности и језика са општом књижевношћу на Филолошком факултету. Завршила је Женске студије при Центру за женске студије у Београду. Ради у ИК „Штрик”, а сарађује са колективом „Побуњене читатељке”, Аутономним женским центром и другим организацијама. Књижевнокритичке текстове објављивала је у тематским зборницима, књижевним часописима и на порталима. Ауторка је блога „Немам име, имам коментар”.

²³ Уп. нпр. разлику у резултатима анализе неких аспеката читања код француских читалаца уопште и код испитаника врло активних на сајтовима посвећеним читаоцима и књигама, које проистичу и из другачијег процентуалног удела особа различитог узраста, степена и врста образовања у одговарајућим узорцима (Wiert, *Op. cit.*, 210–217). Иако су ИКТ прошириле могућности тзв. обичних читалаца да учествују у јавној (пр)оцени вредности и значаја одређене књиге или аутора, да ли ће и на који начин читаоци ту могућност користити зависи од низа претходних друштвено-економски и идеолошки условљених избора.

сви крећу од жеље да са неким поделе своје импресије, али многи касније постану само машина за промоцију, те је упитно колико је доживљај који деле на мрежама заиста њихов, а колико је условљен жељом да се удовољи издавачу и осигура наредна сарадња.

В. С.: Да ли бисте се сложили са теоретичарком која је, узимајући Гудридс као пример, ове праксе назвала јавном изведбом, односно перформансом читања?²⁴

С. В.: Ово је био сјајан чланак и хвала на препоруци. Допало ми се како Накамура образлаже своје становиште и заиста делује да би могло о томе да се говори као о неком перформансу.

Ј. В.: Рецимо да бих се сложила.

В. С.: Јелена, Ваша „Висибаба” привукла је пажњу пре свега због тога што сте уместо мање-више уобичајених реквизита и препознатљивих амбијента одлучили да свој доживљај књиге пренесете и поделите путем серијала фотографских жанр-сцена које представљају визуелне адаптације цитираних одломака из књиге и у чијем настајању, поред Вас, учествују и Ваше пријатељице, и у улози фотографкиња, сценографкиња, глумица, односно модела и у улози читатељки књига које на тај начин препоручујте. Да ли је, стога, серијал објава који посвећујете једној књизи одраз заједничког утиска и сарадничког читања или је, ипак, Ваш доживљај књиге доминантан?

Ј. В.: Свакако, мој доживљај књиге је водећи у том смислу да сам пре свих осталих који су позвани да учествују већ у глави и на папиру изанализирала књигу и извукла сцене, оно што је мени важно да представимо датим насловом, а опет, са друге стране, чекам њихов доживљај прочитаног, и онда заједно, на лицу места, са осмишљеним сценама приступамо задатку. Водим се жељом да свима током тог једног дана и заједничког фотографисања буде пријатно, да је сваки коментар добродошао, прихватам сугестије и критике. Пре тог финалног дана одвијају се и сусрети уживо, записивање идеја, промишљања, упознавања (јер неке од „јунакиња” нисам познавала пре сарадње), тражење идеалне локације, као и размењивање порука – делимо атмосферу коју желим да дочарамо, неке инспирације које сам пронашла, неке друге ауторе и ауторке који су ме подстакли, а немали број пута су подељене и личне приче, и изграђен простор поверења, жеље и

²⁴ Lisa Nakamura, “‘Words with Friends’: Socially Networked Reading on Goodreads”, *PMLA* Vol. 128, No. 1 (January 2013): 241. Уп. и: Peter Boot & Marijn Koolen, “Captivating, splendid or instructive? Assessing the impact of reading in online book reviews”, *Scientific Study of Literature* Vol. 10, 1(2021): 72–73.

воље да дамо све од себе. Тако да све до тренутка док Дуња (фотографкиња) не пошаље коначан материјал, не знам како ће сцене изгледати. Наравно, ја сам поред, са свеском у руци и мобилним телефоном, да могу публици да приближим процес настајања. Волела бих да у будућности имамо више простора, бољу опрему, али за сада радимо са овим што имамо. Такође, с почетка је утисак „јунакиња” о прочитаном био такоређи срамежљив, а како сам се и сама ослобађала, тако је растао и број фотографија, али и њихови утисци, као и утисци преводилаца. Може се рећи да желим да укључим и све оне „невидљиве”, који стоје иза процеса стварања књиге, јер су подједнако важни и превод и дизајн или коректура текста, а немали број пута сведочимо, барем у нашем читалачком простору, да се то заобилази, не вреднује, и оставља у неком ћошку.

В. С.: Нови модели дељења читања и читалачких реакција најчешће подразумевају двоструку евалуацију: неко представља или (пр)оцењује књигу, а затим тај приказ бива предмет оцене и(ли) коментара других корисника мреже или апликације (од којих неки књигу о којој је реч нису ни прочитали). Незаобилазна логика самих окружења таква је да, на пример, на профилима књига на Гудридсу у врху нису ни најновији ни најдеталјнији него прикази и коментари са највише свиђања (до 300 њих, сва остала мишљења „отпадају”, имплицира се њихова безвредност). Међутим, коментари се ређе тичу саме књиге, а чешће начина на који је особа објавила свој утисак о њој, што конверзацију скреће у другом правцу. Да ли су, по Вама и у Вашем случају, приказивање књига и читалачких активности више књигоцентрични или више егоцентрични или су им у фокусу контакти и интеракције које се њима потенцијално изазивају, виртуална дружења и сарадње за које су књиге изговор и(ли) повод?

С. В.: Мислим да се Гудридс доста разликује од букстаграма, буктјуба и осталих бук-заједница. Могуће је да закључак изводим посматрајући само свој круг пријатеља, који није велики, али рекла бих да на Гудридсу људи немају свест о томе колико далеко алгоритам може да их доведе. Заправо сам и сама постала свесна те чињенице тек недавно. Чини ми се да је Гудридс као нека врста заједничког дневника читања, у коме свако уноси своје утиске без великог размишљања о томе како би заједница могла да реагује. Са друге стране, књишке заједнице попут букстаграма и буктока зависе од алгоритма – више није сигурно ни да ће вас видети они који редовно прате ваш садржај, због чега је неопходно стално смишљати нове начине да се анимира публика, што опет доводи до тога да вас издавач примети и понуди вам сарадњу. До сада нисам никада чула да је неко

остварио сарадњу са издавачем на основу аргументованих текстова на Гудридсу, али су зато сарадње са букстаграмерима најнормалнија ствар. Када стварам садржај за мреже, трудим се да у фокусу увек буде књига, односно оно што је у мени изазвала. Мислим да већ имам и неки препознатљив тон: кренем од личног искуства па завршим на књизи, не знам како се тај образац наметнуо, али јесте и некада буде препознат као садржај који треба препоручити, а некад не буде. Лагала бих када бих рекла да ми није битно да ли ће људи реаговати јер чему онда постојање на друштвеним мрежама, али мислим да више о реакцијама мислим док правим фотографије јер и даље имам неку идеју да је то прва ствар која људе привуче.

Ј. В.: Ево, ја на пример, немам профил на Гудридсу, не да бих вам се похвалила, али сам увек зазирала од оцењивања те врсте, као кад крајичком ока видим оцене за филм – ја одлепим, а оцена нула (ха-ха). Када бисмо извршили подробнију анализу, можда бисмо и имали одговор на ваше питање, тако да мислим да све зависи од намера и циља особе која одређени профил води, као и од читалачког сензибилитета. О стратегијама платформе Инстаграм, калкулацијама и бројевима знам тек површно, а да ли ће свако наћи оно што њему одговара, повезати се или остварити сарадњу, питање је личног одабира.

В. С.: Да ли се читање у контексту букстаграма и сродних формата у оквиру читалачких мрежа и апликација за читање може назвати друштвеним или заједничким, сарадничким, дељеним, дистрибуираним? И да ли такво читање доприноси стварању неких (и каквих) заједница?²⁵

²⁵ О неформалним читалачким заједницама са различитим, специфичним односима према писаној речи из дијахронијске, односно културноисторијске перспективе реч је у делу једног од најважнијих истраживача у области историје читања Рожеа Шартијеа. Свака заједница има своје норме и конвенције које одређују „леgitимне употребе књиге, начине читања и средства и методе тумачења”, као и своја очекивања и интересе које улаже у праксу читања и који читањем управљају (Roger Chartier, *The Order of Books: Readers, Authors, and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*, trans. by Lydia G. Cochrane (Stanford: Stanford University Press, 1994), 4–5). Нешто уже су, само на основу заједничких стратегија тумачења, дефинисане интерпретативне заједнице Стенлија Фиша. Видети: Jane Tompkins, “The Reader in History: the Changing Shape of Literary Response”, in *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1980), 220. О стварању заједнице посредством читања и нових модела виртуелне интеракције међу многобројним читаоцима „умреженим” око једне књиге, на примеру онлајн читалачког клуба „Једна књига, један Твитер” (#161т), по узору на иницијално америчке кампање „Једна књига, један град”, реч је у: Gruzd et DeNel, *Op. cit.* Пјанцола скреће пажњу на низ нових термина које теоретичари и истраживачи начина, средстава и мотива, односно циљева повезивања људи (боље рећи аватара) у мање или веће и мање или више издвојене мреже у виртуалној сфери уводе у покушају да их разлуче

J. V.: Подсетили сте ме сада на једно благо од књиге – *Не надајте се да ћете се решиити књија* (код нас ју је објавио Градац), уједно и на разговор Умберта Ека и Жан-Клода Каријера. Њихово искуство библиофила, колекционара старих и ретких књига, истраживача и трагалаца за инкунабулама, првим штампаним књигама, подстиче их на размишљање о томе како је књига, попут точка, неки вид ненадмашивог савршенства у поретку идеја. Иако на овом месту можемо говорити и о преврату какав можда најављује масовно (или не) прихватање електронске књиге, њих двојица одавањем почаст књизи напосто су желели да покажу како књигу савремене технологије нису обесмислиле. У нашем случају, савремене технологије представљају спону, испружену руку, нешто што можемо искористити у пуном опсегу јер управо стварање заједнице, и то заједнице страствених читача, сакупљача, коментатора, која је апсолутно пожељна, доприноси бољем разумевању нас самих, других, оних Других, на крају крајева, емпатији и разлозима за нови и светлији дан.

C. V.: Најпре сам помислила да не бих ишла у том правцу, али заправо би имало смисла. Ако сте присутни на, рецимо, букстаграму, који иначе користим као пример за све јер сам ту најприсутнија, онда имате увид у различита читања и тумачења. Из својих искустава могу да потврдим да сам у неколико случајева полазила од туђих импресија, што као повод да сама прочитам дело, што док сам писала у жељи да потврдим или оповргнем полазиште. Тако да да, ја бих читање на друштвеним мрежама назвала заједничким, па и сарадничким.

B. C.: Изузимајући познанике и пријатеље из „стварног” света, како Ви одлучујете кога ћете пратити? Да ли је довољно да Вам нечија објава / коментар на књигу привуче пажњу или ипак прво процењујете сродност свог и туђег читалачког укуса и наступа на основу читавог профила особе коју ћете (можда) почети да пратите, самим тим и да њене препоруке и ставове у вези са одређеним насловима примате к знању?

C. V.: То је занимљиво јер када алгоритам гурне ваш пост у такозвани *explore*, различити људи доспевају до вас. Никад не пратим људе који каче

.....
од оних традиционалних, офлајн типова груписања људи, било самоиницијативно или на основу заједничких карактеристика и пракси којих сами људи не морају да буду свесни, нити склони да их актуелизују кроз директне контакте – простор, амбијент или зона контаката, зближавања, сродности и сл. (Pianzola, “Social reading Becomes Digital”). О могућности читалачких заједница, из више филозофске перспективе, реч је у: Luca Ferrieri, „Lo stupore della lettura condivisa: bene comune, grande gaudio”, Intervento al XIII Forum Passaparola di Mantova (4. 11. 2016), dostupno na: <http://laletturanonostante.it/wp-content/uploads/2019/06/Lettura-condivisa-nei-GdL-MN-Forum-Libro.pdf>.

само сопствене фотографије, не зато што имам нешто против тога, просто ме не занимају фотографије људи које не познајем. Приметила сам и да слабо пратим људе који читају само једну издавачку кућу, небитно коју, некако ми се то чини помало ускоумним. Такође, ако приметим да смо идеолошки на различитим странама, то ми је опет разлог да не узвратим или отпратим особу. Сад тек видим колико је ово сложен процес, никада раније о томе нисам размишљала.

Ј. В.: Код мене је такоређи одмах, ако „искочи” нешто што ми заголица машту, заинтригира ме, вољна сам и да ближе упознам одређени профил. Благо су ми открића да смо одрастали на различитим крајевима земље и света, а да смо расли, на пример, уз исте бајке, поезију или класике, те ми је у том смислу таква врста сродности божанствена!

В. С.: Да ли имате утисак да размене које се врше путем друштвених мрежа доприносе вашем доживљају и разумевању значења и(ли) значаја конкретних књига или (само) обогаћују, интензивирају ваше читалачко искуство независно од конкретних предмета читања?

Ј. В.: Апсолутно да, поготово ме заинтригира, на пример, одређени наслов којем нисам посветила довољно простора и времена или сам га једноставно прескочила, с обзиром на то да сам савремену литературу почела да читам пре пар година; до тада су врхунац мог читалачког искуства биле грчке драме или текстови старог света (за ово кривим студије светске књижевности, ово „кривим” схватимо најблаже могуће речено) и туђа читања и запажања ме подстакну да издвојим време за ново и пажљивије читање.

С. В.: Мој први одговор на ово питање био је наравно да не. Али истина је да доста утичу: не само да ми отварају прозор ка неким насловима које бих пропустила, већ многа моја читања настају као жеља за дијалогом о прочитаном. Букстаграм ми је доказао да двоје људи не морају читати исту књигу иако читају исти наслов и мислим да је то сјајна ствар, наравно под условом да постоји култура комуникације.

В. С.: Многи своје објаве о књигама називају рецензијама, иако се овај термин примарно односи на оцену културног артефакта (у издавачкој и академској пракси и знатно уже: на оцену рукописа предложеног за објављивање) коју износе и образлажу потврђени стручњаци у области којој дело номинално припада. Да ли је, по Вашем мишљењу, реч о непознавању примарног значења и контекста употребе овог термина или о његовом намерном присвајању да би се подрила наслеђена хијерархија читалаца коју он подразумева и оспорила важност институционално „оверених”

стручних компетенција? Како Ви (ако уопште) одређујете своје објаве? Да ли нам је за те објаве потребан нови жанровски термин?

J. V.: Мислим да би сви заједно требало да имамо одговорност према написаном, изреченом, потписаном. Не можемо, такође, ни забранити било коме да свој текст ослови рецензијом или критиком, иако знамо (верујем да знамо) да су године и године научноистраживачког рада потребне да би се стекло поменуто знање, а опет ни одбацивати све „друге”, који говоре о књигама на овај или онај начин. Треба отворити простор за дискусију, питања, јер управо ћемо тако придобити неког радозналост будућег студента књижевности, на пример, или створити простор за дискусију о насловима који су били познати само неколицини „одабраних”. Своје објаве одређујем као осврте, мапе унутрашњих простора, преиспитивања, упознавања са Другим испред себе. Са друге стране – да ли нам је потребан нови жанровски термин? Казаћу не.

C. V.: Нисам у потпуности сигурна, али мислим да је термин рецензија у књигољубиве заједнице упливао из такозване блогосфере, конкретно из блогова који се баве козметиком. Књига је, специјално када су издавачке куће откриле могућности ових заједница у маркетиншком смислу, постала производ који треба оценити, па је, у недостатку бољег решења, преузет термин рецензија. Када пишем за Инстаграм, то је просто садржај, да не кажем контент, и да, апсолутно је потребан нови жанровски термин јер друштвене мреже су стварност, нови медиј у којем традиционалне науке имају своје место, али им је, у складу са новим околностима неопходна нова терминологија. Са блогом је мало другачија ситуација и када пишем циљано за блог, што је ретко, али се деси, онда се трудим да ти текстови буду нешто што би могло да се назове критичким приказом.

V. C. Колико су, по Вама, и у ком смислу, ако јесу, ове праксе утицајне? Да ли су стимулативне у смислу да подстичу на читање представљајући га као креативно, продуктивно, забавно и „повезиво”?

C. V.: Могу бити и такве, а могу бити и оптерећујуће, будући да се константно форсира број прочитаних књига.

V. C.: Различити су мотиви за објављивање утисака о књигама и учешће у јавним дискусијама о њима или о читалачком ужитку који књиге (не) успевају да створе. Да ли је у Вашем случају реч о својеврсном јавном дневнику читања (који Вама лично превасходно служи као подсетник и успомена, односно као материјални траг и сведочанство по себи ефемерних читалачких доживљаја) или о импулсивном прикључивању праксама и заједницама других читалаца „интернета” или пак о потреби

да сазнате како други људи доживљавају и оцењују ваше бављење књигама или да пронађете људе који су на сличан начин једнако привржени књигама уопште или одређеним врстама књига? Да ли, поред тога, у Вашем случају постоји намера да се пратиоци наведу да одређене књиге (не) прочитају?

С. В.: Ово је сјајно питање и унапред се извињавам на мало дужем одговору. Моје присуство у заједницама које се баве књигама заправо је случајно. Прво је настао блог „Немам име, имам коментар” и то као реакција после смрти најбољег професора Миодрага Павловића. У комуникацији са људима из блогосфере, открила сам Инстаграм, чији ми се концепт допао јер сам, са тек добијеним паметним телефоном, фотографисала све и свашта. Тако је и настао профил *belgradofska* на Инстаграму, назван након интерне шале са фокусом на сцене које виђам у Београду: хтела сам да то буде албум фотографија које сам правила успут, по музејима и слично. Тек понекад бих поставила и књигу, нешто што тренутно читам или нешто везано за испит, али је, након неког времена, алгоритам почео да ми предлаже сличне фотографије књига и тако сам открила такозвани букстаграм. У њему сам најпре видела могућност да мој блог постане видљивији, али сам убрзо схватила да више читам него што пишем, па ми се сад чини да блог заправо прати букстаграм. Када осетим потребу да поделим своје утиске о некој књизи, радим то пре свега због себе; најчешће јер ми је потребно да са собом рашчистим шта о некој књизи мислим. Намера да неког другог мотивишем на читање или да га одговорим постоји у два случаја – ако ме књига одушеви или ако мислим да је ужасна. Важно ми је да увек имам аргументе и за једну и за другу опцију, па сам, ако се букстаграмска јавност не сложи са мном, спремна на дискусију.

Ј. В.: Дефинитивно јесте једна врста јавног дневника, а уједно и жеља да одређени наслови не остану само у магацинима издавача или на полицама књижара. Прелеп је осећај свакако кад вам се неко јави поруком или вас сретне на улици и каже да је баш по вашој препоруци прочитао одређени наслов, да га је разгалило, оснажио, а мене дефинитивно охрабри да нисам сама у свему овоме и да се страст и љубав према књигама осећају и преносе даље. Има Чеслав Милош дивно једно писаније у вези са свиме о чему овде пишемо и разговарамо, стога остављам његове речи: „Овде сам. Те две речи садрже све што се може рећи: од њих се полази, њима се враћа. Овде: то значи на овој земљи, на овом, а не на неком другом континенту, у овом, а не у неком другом граду, у овој епохи коју називам својом, у овом веку, ове године.” Говори даље да му није суђено ниједно

друго место, ниједно друго време. Писао је о разним стварима, и углавном онако како није желео, каже. И зна да ни сада неће писати онако како одавно намерава, уосталом, увек је био свестан да жели немогуће. Требало би моћи саопштити сву необичност „налажења овде” у једној реченици, у којој би се истовремено појавили храпавост и мирис коже, целокупан садржај памћења, целокупно данашње слагање и неслагање. Свако од нас се стиди, верујем, своје беспомоћности и незнања и сматра доличним да другима преноси само оно што, како ми се чини, разуме. Стога, морамо се ослањати на проверавање сваког тренутка, да се не удаљимо од онога што смо истински проживели, за свој рачун, оно што смо дотакли. Храбри смо, неустрашиви јер смо сигурни да имамо нешто значајно да објавимо свету и да нико други осим нас није позван да то објави. Даље, наставља Чеслав Милош, осећање непоновљивости индивидуе и непоновљивости улоге ипак слаби, мисао о свим људима какви су били, какви су и какви ће бити, који нечему теже, сумњају, верују, већих од нас по снази или проницљивости ума, враћа нам поверење у оно што називамо „ја”. Зар не би требало унапред проценити властите изгледе, достићи их, или ако не, једноставно ћутати. Но, сада, у овом тренутку, док одговарам на ваша питања, представљам књиге, условно речено, бескрајно много људи чини то исто; но, ипак, овде, сада, имам храбрости, иако накнадно, да говорим. Придружујем се радостима свега наведеног Чеслава Милоша, и срећна сам због мозаичког склопа те велике целине, која се састоји од делимичних, иако невештих покушаја разних људи, покушаја свих нас. Покушавам, у жељи да изразим захвалност породици, пријатељима, свету: бити окружен погледима на свет, свим осећањима, целокупним знањем и свим могућим заблудама, даје вам осећај сигурности и утехе. Књига као пријатељ и сапутник на мом путовању и откривању радости боравка са свима оним пре и после, иза вечности.

В. С.: Колико карактеристике саме платформе/апликације за читање утичу на Ваше стратегије изражавања, на Ваш стил и тон и да ли те карактеристике имају утицаја на Вашу одлуку о окружењу у којем ћете објавити своје утиске о датој књизи?

С. В.: Можда је то грешка, али не бих рекла да пратим трендове на платформама, бар не у потпуности. Мислим да су највећи разлог моја лењост и мањак стрпљења за креирање таквог садржаја. Волим да поделим своје мишљење о одређеним књигама, али не обраћам претерано пажњу на то да ли се уклапају у законе заједнице на одређеној платформи или не. Понекад будем посебно инспирисана, па садржај буде реакција на форму у којој је дело написано, текст на корици или наводе из одређених рецензија

и сваки од тих постова је постао виралан, што ми говори да, упркос тренутним трендовима, заједница ипак најбоље реагује на оригиналан садржај. Ретко кад планирам шта ћу објавити, што се види и у временском распону између мојих објава; дешава се да месецима не објавим ништа јер просто немам шта да кажем. Текстови које објавим на друштвеним мрежама најчешће су производ тренутка: смислим и закажем пост, па тек после мислим о могућим последицама.

В. С.: Професионални критичари су аматерску критику на интернету, нарочито у току прве деценије 21. века, покушавали да дискредитују као продукт неупућености, неадекватног или недовољног образовања и недовољне писмености читалаца као аутора приказа.²⁶ Међутим, осим што се од почетка развоја онлајн модела представљања и сарадничког вредновања књига, међу мноштвом приказа наилазило и на оне који стилем и вредносно-интерпретативним оквиром, као и с обзиром на то којим аспектима књиге и рецепције се баве, врло мало или уопште не одступају од конвенција професионалне критике, с временом су се у праксе приказивања и оцењивања књига на Инстаграму, Јутјубу, Гудридсу или неком четвртном веб-месту све више укључивали, и даље се укључују, људи чије је образовање адекватно и релевантно, који понекада, паралелно, припадају и одговарајућем институционалном и(ли) дисциплинарном пољу. Дакле, уместо аматера који преузимају „забран” професионалаца, (потенцијални) професионалци преузимају простор, стратегије и моделе дељења утисака љубитеља књига и читања.²⁷ Да ли су притом, остајући субјективни, мање-више емотивни, па и исповедни, ти изрази утисака постали креативнији, разноврснији, критички и стилски софистициранији или пак претенциознији и бомбастичнији?

²⁶ Неки примери жестоких расправа између (угрожене) професионалне критике и књижевних блогера наводе се у: Ann Steiner, „Private Criticism in the Public Space: Personal writing on literature in readers' reviews on Amazon”, *Particip@tions* Vol. 5, Issue 2 Special Edition (November 2008); Murray, *Op. cit.*, 119

²⁷ Губитак интересовања за традиционалне облике/изворе препорука или пак поверења у њих илуструју, на пример, резултати навођеног француског истраживања неколико читалачких мрежа, укључујући и оне намењене само одређеној врсти књига, тј. омладинској литератури (тзв. књижевност за младе одрасле) и стриповима – читаоце активне на читалачким платформама слабо интересује мишљење званичне критике, библиотекара и других који се професионално баве књигом, поред осталог и услед разилажења интересовања и укуса (најпопуларнији жанрови и жанровска књижевност уопште ретко и са закашњењем доспевају до свести стручних читалаца), али и због девалвирања те врсте стручности. Примера ради, свега 2% испитаника интересују књижевне награде. (Wiert, *Op. cit.*, 258–260)

Ј. В.: Дефинитивно све зависи од намере и намене, да ли објављујемо у књижевном часопису чија је традиција дуга преко 50 година или на свом блогу/сајту и да ли желимо да нас разумеју, односно ко желимо да нас разуме, каква је то публика са којом желимо да искомуницирамо, са каквим утисцима желимо да неко оставимо када заврши читање наше или било чије објаве/критике/осврта/приказа? Пре свега, елементарна одговорност према сопственом раду и знању.

В. С.: Поред тога, било да су у сфери онлајн критике активни или не, многи професионални рецензенти и критичари прате неки или више различитих извора онлајн објава о књигама. Да ли се због свега наведеног став професионалне и институционалне критике променио (или се, макар, мења)? Да ли се, можда, у начину на који се о књигама пише у официјелним медијима може приметити повратни утицај начина изражавања и приступа карактеристичних за онлајн заједнице непрофесионалних читалаца?

С. В.: Нисам сигурна ни да институционална критика уопште постоји, односно чини ми се да се у највећој мери заснива на личним односима, што је можда последица мале књижевне сцене у којој свако сваког познаје. Ако утицај постоји, ја га до сада нисам приметила. Више се, рекла бих, осврћу на тираже и то колико је наслов читан и тражен.

В. С.: Међу књишким инфлуенсерима и, иначе бројнијим, инфлуенсеркама има и оних који/које сарађују са комерцијалним издавачима и(ли) књижарима. А шта је са библиотекама? Да ли сарадња постоји и какве су могућности и(ли) препреке када је о том односу реч?

С. В.: Баш сам о томе недавно разговарала са пријатељицом која је такође део букстаграмске заједнице, како то да нико не сарађује са библиотекама. И закључиле смо да је то због тога што у библиотекама ретко раде људи који могу да препознају предности оваквих сарадњи, иако је доста библиотекара/библиотекарки део букстаграм/буктјубе-заједнице. Међутим, открила сам и неке изузетке. Рецимо, Библиотека шабачка је остварила сарадњу са Теодором Миленковић, девојком која је активна на каналу „Дора и књижица”. Садржај се објављује на каналу Библиотеке шабачке и за сада је реч о видеима који садрже препоруке наслова. Мислим да је то добар почетак, али се сад поставља питање: за кога је тај садржај прављен? Ко су главни корисници библиотеке и која је публика коју покушавају да привуку? Могућности су готово неограничене, само је потребно познавати потребе таргетиране публике и према њима одредити платформу и особе за сарадњу. (Коментар приде: ја бих рецимо за младе одабрала неког са Тиктока, за средњу генерацију Јутјуб, али у форми подкаста, који би се

даље дистрибуирао на друге платформе, погодне за слушање у покрету, а за старије традиционалне медије. Шабачка библиотека је стварно направила искорак, али ми он не делује промишљено. Мислим да није довољно само направити препоруке, поента је да се људи доведу у библиотеку, што би значило да садржај треба правити са књигама којих тамо има, најбоље у самом простору. Због тога мислим да је за саме библиотеке боље када би постојала могућност да запослени креирају садржај: рецимо, питамо библиотекарку које три књиге највише поклања, које би књиге волела да може да прочита поново, препоруке за летовање, шта читати на распусту, а да није лектира или водич за прваке у библиотеци: одакле почети... Тикток је препун идеја које се могу искористити и за друге платформе.)

Ј. В.: Позовите ме (смех)! Сарадња дефинитивно постоји (барем у мојим идеалним замислима). Искрено, нисам чула до сада за нешто слично, осим да су одржаване промоције књига, али као што смо имали путујућа позоришта у Србији од друге половине 19. века, зашто не бисмо имали и путујуће библиотеке, читаче, заједнице? Сцену имамо, заинтересоване такође, књига и непрочитаних наслова колико желимо, шта нам још остаје, да стварамо, повезујемо се и креирамо просторе слободе и радости! Будимо светле тачке!

Literatura:

1. Boot, Peter. "Editing social media: the case of online book discussion." *International Journal of Digital Humanities* (2019): 1–12.
2. Boot, Peter & Marijn Koolen. "Captivating, splendid or instructive? Assessing the impact of reading in online book reviews." *Scientific Study of Literature* Vol. 10, 1 (2021): 66–93.
3. Chartier, Roger. *The Order of Books: Readers, Authors, and Libraries in Europe between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*, trans. By Lydia G. Cochrane. Stanford: Stanford University Press, 1994.
4. Driscoll, Beth and Denel Rehberg Sedo. "Faraway, So Close: Seeing the Intimacy in Goodreads Reviews." *Qualitative Inquiry* 25 (2018): 248–259.
5. Ferrieri, Luca. „Lo stupore della lettura condivisa: bene comune, grande gaudio". *Intervento al XIII Forum Passaparola di Mantova* (4. 11. 2016). <http://lalettura-nonostante.it/wp-content/uploads/2019/06/Lettura-condivisa-nei-GdL-MN-Forum-Libro.pdf>.

6. Franzen, Jonathan. *How to be alone*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.
7. Gruzd, Anatoliy et Rehberg Sedo, DeNel. “#1b1t: Investigating Reading Practices at the Turn of the Twenty-first Century”. *Mémoires du livre / Studies in Book Culture* 3, no. 2 (2012). <https://doi.org/10.7202/1009347ar>.
8. Howie, Linsey. “Speaking Subjects: Developing Identities in Women’s Reading Communities”. In *Reading Communities*, 140–158. Palgrave Macmillan, 2011.
9. Kiernan, Anna. “The Growth of Reading Groups as a Feminine Leisure Pursuit: Cultural Democracy or Dumbing Down?” In *Reading Communities*, 123–139. Palgrave Macmillan, 2011.
10. Long, Elizabeth. *Book Clubs: Women and the Uses of Reading in Everyday Life*. Chicago: University of Chicago Press, 2003.
11. Long, Elizabeth. “Textual Interpretation as Collective Action.” *Discourse* 14, no. 3 (1992): 104–30. <http://www.jstor.org/stable/41389235>.
12. Mangen, A., and van der Weel, A. “The evolution of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research”. *Literacy* 50 (2016): 116–124. Doi: 10.1111/lit.12086.
13. Murray, Simone. *The Digital Literary Sphere*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2018.
14. Naik, Yesha. “Finding Good Reads on Goodreads: Readers Take RA into Their Own Hands.” *Reference & User Services Quarterly* Vol. 51, No. 4 (Summer 2012): 319–323.
15. Nakamura, Lisa. “‘Words with Friends’: Socially Networked Reading on Goodreads”. *PMLA* Vol. 128, No. 1 (January 2013): 238–243.
16. Ouvry-Vial, Brigitte. “Reading seen as a Commons.” *Participations* Vol. 16, Issue 1 (May 2019): 141–173.
17. Paolantoni, Simona. “Social Reading E Nuova Mediazione: Indagine Qualitativa Sul Rapporto Tra Lettura Giovanile, Reti Sociali E Biblioteche.” *AIB Studi* 61, 1 (2021): 85-99. <https://doi.org/10.2426/aibstudi-13076>.
18. Pianzola, Federico. *Digital Social Reading: Sharing Fiction in the 21st Century*. MITP Works in Progress, 2021. <https://wip.mitpress.mit.edu/digital-social-reading>.
19. Piper, Andrew. *Book Was There: Reading in Electronic Times*. Chicago; London: University of Chicago Press, 2012.
20. Rebora, Simone [et al.]. “Digital humanities and digital social reading.” *Digital Scholarship in the Humanities* Vol. 36, Issue Supplement 2 (October 2021): ii230–ii250. <https://doi.org/10.1093/llc/fqab020>
21. Rehberg Sedo, DeNel. “An Introduction to Reading Communities: Processes and Formations.” In *Reading Communities from Salons to Cyberspace*, 1–24. Palgrave Macmillan, 2011.

22. Rehberg Sedo, DeNel. "Readers in Reading Groups: An On-line Survey of Face-to-Face and Virtual Book Clubs". *Convergence: The Journal of Research into New Media Technologies* 9, no. 1 (2003): 71–73.
23. Siguier, Marine. «Donner à voir le lecteur sur les réseaux sociaux numériques: «Bookstagram», entre nouveaux régimes de visibilité et iconographies standardisées». *Études de communication*, 54 (2020). Mis en ligne le 02 janvier 2022. <http://journals.openedition.org/edc/10203>; <https://doi.org/10.4000/edc.10203>.
24. Steiner, Ann. "Private Criticism in the Public Space: Personal writing on literature in readers' reviews on Amazon." *Particip@tions* Vol. 5, Issue 2 Special Edition (November 2008).
25. Stojmenović, Violeta. „Efekti digitalnih tehnologija na formiranje čitalačkih navika." *MELISSA – Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives* Vol. 15, No. 2 (2016): 39–65. (na ćirilici)
26. Thomas, Bronwen. "The #bookstagram: distributed reading in the social media age". *Language Sciences* 84 (2021). <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2021.101358>.
27. Tompkins, Jane. "The Reader in History: the Changing Shape of Literary Response". In *Reader-Response Criticism: From Formalism to Post-Structuralism*. 201–232. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1980.
28. Walsh Melanie and Maria Antoniak. "The Goodreads 'Classics': A Computational Study of Readers, Amazon, and Crowdsourced Amateur Criticism". *Journal of Cultural Analytics* 4 (2021): 243–287. doi: 10.22148/001c.22221.
29. Wiart, Louis. *La prescription littéraire en réseaux: enquête dans l'univers numérique* [en ligne]. Villeurbanne: Presses de l'enssib, 2017. Disponible sur Internet: <http://books.openedition.org/presseenssib/6771>; <https://doi.org/10.4000/books.presseenssib.6771>.
30. Wolf, Maryanne. *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. Harper Collins, 2018.

Violeta V. Stojmenović

Bor Public Library
sloterdajk@gmail.com

Nebojša Milikić

Rex Cultural Centre
n_milicic@hotmail.com

Jelena Vukićević

katjuncica.cita

Slavka Vlalukin

belgraddofska

WITH A BOOK, TOGETHER: BOOK TALKS IN A VIRTUAL COMPANY

Summary: The paper is conceived as an interchange of relevant theoretical and scientific insights into the various aspects of social reading, including recent qualitative and quantitative analyses of online evidence of ordinary and daily uses of books and readings (e. g. bookstagrams, Goodreads reviews, tags or “shelves”, lists, and ratings), as well as selected reading practices in virtual groups or communities, represented by three interlocutors whose practices of social reading and purposes differ significantly, both from each other and from mainstream models. Starting from the social (socializing, mutual, and sociable) dimensions of reading, the paper aims to demonstrate a range of possible collective uses of individual and group readings supported/extended by the new digital technologies. These enabled the expansion of many interesting transmedia models of expressing, sharing, and exchanging reading experiences and personal, often affective impressions among a huge number of readers differing in their characteristics, as well as in their interests and aspirations. The aforementioned interlocutors reflected on their own experiences and activities in online reading environments and thus contributed to this polyphonic and collaborative reading of reading.

Keywords: reading, social reading, reading groups, book clubs, social networks for readers, reading apps, bookstagram, amateur criticism.

Примљено: 15. априла 2022.

Прихваћено: 31. маја 2022.

Тамара Вученовић

Универзитет Метрополитан

Факултет за менаџмент, Београд

tamara.vucenovic@metropolitan.ac.rs

Прегледни рад

УДК 028:[316.774:004

07:316.776

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.2>

ДРУШТВЕНО ЧИТАЊЕ КАО САВРЕМЕНА КОМУНИКАТИВНА ПРАКСА

Сажетак: Као полазна основа за истраживање у раду узети су и укратко приказани нови концепти Читање 2.0 и Усамљени читалац који ће нам помоћи у разумевању промена које технологије данас доносе процесу читања и бољем разумевању концепта друштвеног читања у савременом медијском окружењу. Наведене су дефиниције појма друштвено читање (енгл. *social reading*), указано је на значење у коме се појам користи у раду, као и на комуникацијски аспект, као врло значајан за разумевање дигиталног контекста у коме се одвијају различите активности у вези са читањем и књигама. Такође, представљене су одабране платформе и алатке које омогућавају укључивање технологија у процесе читања, дељења, препоручивања и анализирања књига, а указано је и на новије трендове у овој области. У завршном делу рада врло кратко се указује на будућа кретања и истраживања друштвеног читања.

Кључне речи: друштвено читање, платформе за друштвено читање, комуникације, интернет.

Књије ће остати незаменљиве, не само у књижевности, већ и у свим другим наменама, где је неопходно њажљиво читање, читање које се не своди само на њуки њријем информација, већ њодразумева одговарајуће мишљење и рефлексију. Читање са комјутерског екрана није истио као и читање књије... Након што за комјутерском конзолом њроведем 12 саџи, очи су ми њоуџи њенских лойџи, и свим срцем желим да се удобно сместим у фотелју, да читам новине или добру њоезију. Мислим да комјутери засиурно шире једну нову врсту њисмености, али да нису у стању да задовоље све њинтелектуалне њоџребе које стимулишу.¹ Да ли је 1996. године Умберто Еко био у праву?

¹ Умберто Еко, *Од Инџерџија до Гуџенберџа*, предавање на Академији за напредне студије у Америци, 12. новембра 1996.

Увод

Читање је, у не тако давној прошлости, доживљавано као процес који карактерише индивидуалност делања и интимност промишљања. Развој технологија мења ове поставке и сам процес читања, уводи могућности за сарадњу и интерактивност, онлајн комуникацију на више нивоа и уређаја истовремено, дељење садржаја са великим бројем корисника/читалаца/ пратилаца. Технолошке иновације и развој информационо-комуникационих технологија омогућавају све више нивое аутоматизације различитих процеса, па и оних креативних, попут читања и писања. „Промене које омогућавају различите технологије вишеструко утичу на процесе писања и читања. Оне повећавају њихову, већ ионако велику, сложеност, увођењем и других ентитета у те процесе, поред традиционално појединачних – читалаца и аутора, чинећи их друштвено зависним у далеко већој мери него што су то они до сада били, али мењајући и саму реализацију процеса померајући фокус са појединца на групу.”²

Наравно, изузев у контексту образовања, јавних читања у оквиру књижевних вечери, клубова, уметничких пројеката, активност читања је и даље доминантно индивидуална. Такође, друштвено/колективно читање није новост коју су нам донеле/омогућиле дигиталне технологије, већ је појава која се везује за много раније периоде људске историје. Читаоци су одувек желели да пренесу и размене своје утиске и осећања у вези са прочитаним, са другим читаоцима, и ова потреба представља имплицитни део процеса читања. Ипак, треба имати у виду да су значајне новине које нам доносе технологије, а које се, поред осталог, огледају у могућности за вишеструко интензивирање сарадње и повећање броја учесника у процесима читања, али и писања. Традиционални читалачки клубови, у аналогном окружењу, имају углавном мањи домет, док у дигиталном универзуму комуникација и размена мишљења постаје глобална и може да укључи изузетно велики број корисника/читалаца. Разматрајући нову парадигму друштвеног читања, аутори истичу значај видљивости текстова за продају и лако претраживање јер, поред осталог, пружају могућност читаоцима да препоручују наслове који им се свиђају или да критикују оне који им се не допадају.³

² Adam Sofronijević i Tamara Vučenić, „Nove uloge autora i čitalaca – automatizacija i upravljanje složenim procesima čitanja i pisanja”, *Kultura* 136 (2012): 24–44.

³ Hose-Antonio Kordon-Garsija et al., *Društveno čitanje – platforme, aplikacije, oblaci i tagovi* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2017).

Као полазна основа у бољем разумевању промена које технологије доносе процесу читања и концепта друштвеног читања, у савременом медијском окружењу, узети су закључни налази и анализа процеса читања, појмовне одреднице/концепти Читање 2.0 и Усамљени читалац.⁴

Усамљени читалац и Читање 2.0

„Усамљени читалац представља пасивног конзумента садржаја, који тај садржај искључиво интимно доживљава и индивидуално промишља. Усамљени читалац води дијалог са аутором дела путем садржаја дела које представља медијум комуникације... Читање 2.0 представља проширење скупа карактеристика којима смо описали Усамљеног читаоца. Читање 2.0 у односу на Усамљеног читаоца карактеришу интерактивност и сарадња.”⁵ Дакле, комуникација, дијалог, како са другим читаоцима, тако и са самим ауторима текстова/писцима, постала је интерактивна, динамична, често у реалном времену. Комуникација и интерактивност у читању се данас реализује веома лако и једноставно, путем бележака и дописивања, дељења садржаја преко друштвених мрежа, препоручивања садржаја (кроз оцене, лајкове, обележавање делова текста који су се читаоцу допали, дељење цитата из неког дела, информацију о броју читалаца одређеног књижевног дела, рецензије и дискусије итд.). Наравно, читалац одређује са ким ће (и да ли ће) делити своје утиске и учинити их више или мање јавним. Софтверски алати, о којима ће нешто више бити речи у другом делу рада, омогућавају поменуте (и бројне друге) функционалности, али и уређаји и комплетна идеологија друштвеног читања који чине да концепт новог читања, дефинисаног као Читање 2.0, буде реалан.

Друштвено читање

Када данас постављамо питање – шта читање чини друштвеним, онда је у разматрање и тражење одговора неминовно, а можда и првенствено, укључен интернет, тј. онлајн/дигитални контекст процеса читања, и свих других процеса/активности који су у вези са читањем на мрежи.

⁴ Sofronijević i Vučenović, „Nove uloge autora i čitalaca...”

⁵ Sofronijević i Vučenović, „Nove uloge autora i čitalaca...” , 31.

Друштвено читање – заједничко читање, комуникација у вези са читањем и прочитаним, однос медија, масовних комуникација и друштвености, у контексту читања, схваћеног у најширем смислу. Или се реч друштвено односи на повезивање, стварање заједница, социјализацију путем читања?

У ширем смислу, све читалачке праксе увек су биле друштвене, засноване на некој врсти социјалне инфраструктуре. Дигитално друштвено читање би можда био најпрецизнији термин који би се односио на медијум који се користи за комуникацију и разговоре о књигама и читалачким искуствима – платформе, апликације, веб-сајтове, друштвене медије итд. Анализирајући и истражујући значај дигиталног друштвеног читања и коментара читалаца на маргинама, на примеру Ватпеда (Wattpad), једне од највећих платформи за писање и читање прича, романа, поезије итд., група истраживача закључује да друштвено читање постаје истакнуто међу различитим праксама читања, највише захваљујући употреби дигиталних медија.⁶ Разматрајући истраживања у друштвеним медијима и лингвистици, Нора Каплан истиче да су она углавном усмерена на дискурзивне и прагматичне карактеристике интеракција на друштвеним медијима, како у новијим тако и у старијим дигиталним жанровима, те закључује да је проучавање друштвеног читања, као нове комуникативне праксе, ново подручје истраживања.⁷

Вођено софистицираним технологијама и захтевима умрежене културе, значење *друштвеног читања* мења се у свету *уређеном* подацима, где дељење и повезаност имају нову снагу. Наши односи са људима, идеје и речи постају све мобилнији, персонализованији и флуиднији, а садржај који генерише корисник, у вези са читањем и у току читања, постаје саставни део процеса читања. Одређени број истраживача, попут Наоми Барон (Naomi S. Baron), сматра да друштвено читање уопште није усредсређено на читање – „Шта је најпривлачније у друштвеном читању: „део читања” или „друштвени део”? За милионе људи то је друштвена повезаност, а читање у суштини пружа изговор за састанак.”⁸ Наоми Барон верује да овде није питање да ли читамо на екрану или на папиру, већ да ли формулишемо свој став о књизи индивидуално или колективно,

⁶ Nora Kaplan, “Social reading in Spain: A discourse-pragmatic perspective”. *Alabe* 13(2016): 2, DOI: 10.15645/Alabe2016.13.7

⁷ Tony Horova, “Some Reflections on Social Reading”. *Against the Grain* Vol. 27, Iss. 3(2015): 14. DOI: <https://doi.org/10.7771/2380-176X.7079>

⁸ Naomi Baron, *Words Onscreen: The Fate of Reading in a Digital World* (Oxford University Press: Oxford, 2015), 129.

док други аутори сматрају да се у изразу *друштвено читање*, *друштвено односи* на сусрет утисака и мишљења друге особе у вези са активношћу читања.⁹ Такође, постоје мишљења да се друштвено читање односи и на утицај који нечије искуство читања може да има на туђе искуство читања, а не само на групе за читање, дискусије у учионици или клубове за књиге, односно да је друштвено читање и друштвена формација и друштвени процес.¹⁰ Односно, друштвено читање, осим што се дешава између читалаца и текстова, и између читалаца, такође је и резултат културне, технолошке и друштвене историје.¹¹

У поређењу са традиционалним, аналогним читањем, сматра Хуи,¹² друштвено читање у савременом комуникацијском контексту има четири кључне карактеристике – 1. дигитализација садржаја који се чита; 2. *one-stop-reading-service* – реализација друштвеног читања неодвојива је од развоја технологије примене *big data*; 3. реализација двосмерног интерактивног читања; 4. могућност стварања веће вредности читања. Друштвена функција је главна карактеристика друштвеног читања, закључује овај аутор. Сложени механизми друштвених иновација свакако утичу и на приступ, начине и процесе читања, као и на очекивања савремених читалаца од читања.

Друштвено читање – комуникацијски аспекти

Када разматрамо друштвено читање, ми заправо разматрамо јединствен и специфичан процес дигиталне, Веб 2.0 комуникације која се успоставља међу корисницима/читаоцима са различитим циљевима – да се добију и поделе информације о добрим књигама и занимљивим причама у вези са читањем, књижевношћу, филмовима насталим на основу литеарних дела итд., путем бројних алата – тагова, анотација, дељења, оцена,

⁹ Federico Piazola, "Social reading becomes digital", In *Digital Social Reading: Sharing Fiction in the 21st Century*, <https://wip.mitpress.mit.edu/pub/ujaw8xf8/release/1?readingCollection=a0d97dee> (приступљено 26. 2. 2022).

¹⁰ Danielle Fuller and DeNel Rehberg Sedo, *Reading Beyond the Book: The Social Practices of Contemporary Literary Culture* (Routledge, 2015).

¹¹ Piazola, "Social reading..."

¹² Ziwei Zhou, "Analysis of Characteristics of Social Reading APP Use Behavior of High School Students", In *Advances in Social Science, Education and Humanities Research: International Symposium on Education, Culture and Social Sciences* (ECSS 2019), <https://doi.org/10.2991/ecss-19.2019.32>.

цитирања, савета и питања итд. Ова комуникација је углавном неформалног карактера, а налазимо, ако је о коментарима реч, и позитивне и негативне коментаре о одређеном аутору или делу. Платформе апелују на читаоце да буду активнији и да партиципирају, дају сугестије и учествују у настанку радова, заједно са ауторима, а са друге стране, ове платформе/сајтови за друштвено читање промовишу ауторе и могу стати у *одбрану* аутора и штитити њихове интересе.¹³ Подсетимо се, Џон Лок (John Locke), први аутор који је продао више од милион књига на Амазону, признао је да је преко специјализоване компаније (GettingBookReviews.com) купио/унајмио 300 позитивних постова/објава.

Мајкл Стивенс (Michael Stephens) сматра да је један од фундаменталних принципа Веб 2.0 концепта управо разговор, интерактивни и умрежени дијалог у коме учествују корисници и подстиче се дискусија.¹⁴ Стивен Ебрам (Stephen Abram) такође указује на комуникативни аспект и значај разговора, односно на чињеницу да, када говоримо о Веб 2.0, онда говоримо о специфичном друштвеном феномену који одликује децентрализација ауторитета, отворена комуникација и слобода да се садржај дели.¹⁵

Разматрајући промене у читалачким навикама, настале услед појаве нових уређаја за читање, апликација, Веб 2.0 и Веб 3.0 окружења у коме се савремени читалац информише о књигама, бира, наручује, купује, чита и коментарише, дели своје утиске, белешке и цитате, јасно је да се једна од кључних промена догодила на подручју рецепције књижевног текста. Садржај до сада резервисан за ауторе и уреднике, постао је доступан и читаоцима, те тако данас они могу да интервенишу када је реч о садржају или форми дела, као и на другим нивоима продукције текста, дистрибуције и рецепције. Концепт познат као „reader-friendly” омогућава нам да садржаје на друштвеним мрежама за читаоце или веб-сајтовима за друштвено читање, прилагодимо сопственим читалачким навикама и потребама, да га персонализујемо у погледу формата (величина и врста слова, осветљење, маргине итд.), као и да организујемо садржаје и креирамо их у засебна документа. Оваква врста персонализације специфична је за дигитални контекст и носи један нови квалитет, у поређењу са оним што се могло реализовати оловком на папиру на књигама у кодекс формату.

¹³ Kordon-Garsija et al., *Društveno čitanje – platforme, aplikacije, oblaci i tagovi*, 273–274.

¹⁴ Michael Stephens, “Web 2.0, Library 2.0, and the Hyperlinked Library”, *Collins Serials Review* Vol 33 (26. 10. 2007): 253.

¹⁵ Т. Вученовић, „Библиотека као носилац партиципативних пракси у култури у контексту информационог друштва” (докторска дис., Филолошки факултет, Београд, 2016), 175–176.

Теми, тј. појму друштвеног читања може се приступити из различитих углова – технолошког, социолошког, психолошког, ауторског, читалачког, из угла уредника, издавачких кућа итд. Будући да број штампаних књига расте сваке године,¹⁶ могућност да издања буду видљивија и доступнија, захваљујући онлајн простору, свакако доприноси успеху књиге. Употреба такова је такође веома важна јер управо обележавање чини читање друштвеном, односно јавном активношћу.

Новине су у овом контексту бројне – нови концепти издаваштва, системи самосталног издавања, као они које су лансирани Амазон, Барнс и Нобл, Епл, нови концепти и приступи традиционално, аналогно, схваћеном тексту – као што су флуидни и нано текстови, и многи други, утичу и на нове начине читања, који „одговарају новим начинима стварања у којима је линеарност замењена мултилинеарношћу, синтаксичком кохеренцијом и семантичком комплексношћу и где је употпуњеност коначних текстова замењена интерактивношћу писца и корисника.”¹⁷ Апликације за читање и широк спектар уређаја за читање – електронски читачи, попут Киндла (Kindle), Нука (Nook), таблета, PDA (Personal Digital Assistant) итд. – континуирано доносе нове могућности за интеракцију са другим читаоцима, издавачима, ауторима, персонализацију, тражење (речи или фрагмената текста) и претраживање садржаја (одлазак на одређену страну, трака напредовања (*progress bar*), приступ гласом итд.), организовање колекција, анотације, спољне интеракције које омогућавају/укључују повезивање са друштвеним медијима. Број апликација за читање књига је изузетно велики – Libby, Goodreads, Audible (само аудио-књиге), Apple Book, eBoox, Kindle, ReadEra, Wattpad, FBReader, Aldico Book Reader итд.¹⁸ Такође, изузетна разноликост и бројност апликација и уређаја, води ка развоју напреднијих софтвера који ће унапредити функције и процесе читања.

У раду се ослањамо на дефиницију друштвеног читања којом се наглашава њен комуникацијски аспект – „друштвено читање представља посебну комуникативну праксу која се појавила као резултат нових технолошких развоја, посебно развоја у електронском издаваштву. Учешће читаоца у процесу (пост)продукције (у облику анотација, подвлачења, прегледа,

¹⁶ “Publishers Weekly”, <https://www.publishersweekly.com/pw/home/index.html/> (приступљено 2. 4. 2022).

¹⁷ Kordon-Garsija et al., *Društveno čitanje – platforme, aplikacije, oblaci i tagovi*, 33.

¹⁸ Ria Pandey, “The 18 best reading apps you can download in 2022”, <https://happymag.tv/best-reading-apps/> (приступљено 2. 4. 2022).

процењивања итд.) даје потпуно нову димензију чину читања, када се дели са читаоцима истомишљеницима”.¹⁹ Иако су у употреби различити термини који се односе на сличне појаве, попут „дељеног читања”, „друштвених књига”, „умреженог читања” итд., и ови аутори користе термин „друштвено читање” под којим подразумевају читање остварено у виртуелном окружењу, у коме се фаворизује стварање заједнице и средстава размене. Дакле, на питање по чему се разликују могућности и активности које публика данас има у Веб 2.0 окружењу у односу на претходне периоде, одговор је – по много чему, првенствено „по свом карактеру, обиму, разноврсности и доступности”.²⁰

Платформе друштвеног читања – одабрани примери

У савременом дигиталном окружењу постоје различити уређаји за читање и платформе које нуде велики избор књига, али и многе друге начине за обогаћивање садржаја у складу са потребама и преференцијама корисника, уз бројне могућности да бира услове за начин, време и место читања.

Сајтови/платформе за друштвено читање (Social Reading Sites – SRS) представљају посебне врсте онлајн заједница (Wenger, McDermott у Snyder, 2002), које „расту” заједно са унапређењем технолошких могућности и развијем дигиталног читања, њихове карактеристике и могућности су углавном сличне – партиципација и комуникација у вези са књигама и темама из области књижевности, издаваштва, куповине, продаје и позајмљивања књига, персонализација и социјализација текста, приступ бази података, претрага и једноставно дељење различитог садржаја на друштвеним мрежама, анотације итд.

„Велики потенцијал за обогаћивање читалачког искуства видљив је у дигиталним платформама за друштвено читање, где се кроз интеракцију и креирање нових садржаја негују креативност и нове праксе читања. Ове активности могу допринети бољем разумевању текста, побољшавају комуникацију о тексту, ревитализују садржај, а само читање пребацују из приватне сфере у јавну.”²¹ Комуникацијски аспект друштвеног читања

¹⁹ Kordon-Garsija et al., *Društveno čitanje – platforme, aplikacije, oblaci i tagovi...*

²⁰ Т. Вученовић, „Библиотека као носилац партиципативних пракси...”, 112–113.

²¹ Ivona Despot, Ivana Ljevak Lebeda and Nives Tomašević, “Social reading – the reader on digital margins”, *Libellarium* 9, 1(2016): 185–196. DOI: <http://dx.doi.org/10.15291/libellarium.v9i1.269>.

видљив је и важан готово у свим сегментима. Неке платформе омогућавају преузимање или инкорпорирање књига, пружају могућност да корисници пронађу истомишљенике (кориснике који имају сличан укус као и ми, или су слично коментарисали о одређеним издањима), повезивање у току процеса читања или након што завршимо читање (имамо опцију да дајемо коментаре о прочитаним књигама, о онима које читамо или желимо/планирамо да читамо). „У погледу садржаја, већина апликација за друштвено читање, не производе садржај, већ уместо тога врше агрегацију онлајн информација, обрађују их са циљем да створе „One-Stop” режим читања за кориснике.”²² Додатно, користећи научне алгоритме за преглед садржаја и рударење информација и укрштајући их са корисничким понашањем – дају интелигентне персонализоване препоруке својим корисницима. Укратко, закључује, друштвено читање је врста коегзистенције масовних информација, усредсређена на читаоца, персонализовано заједничко читање.

Платформе друштвеног читања,²³ односно апликације (Social Media Book Sites, Social Networks, Social Networking Sites, Social Cataloging Website Centered around Books итд.) заиста су бројне, поменућемо на овом месту само неке од најпознатијих – Anobii.com, Fable.com, Library.com, Litsy, Library Thing итд. На овим апликацијама/платформама се, пре свега, комуницира, а у средишту пажње су књиге и читање.

Гудридс (Goodreads)

Три најпознатије и најреферентније опште платформе свакако су Amazon, Barnes and Noble, Google Books. У овом кратком прегледу неколико платформи за друштвено читање не можемо да не поменемо Амазон, мултинационалну технолошку компанију, која је 1994. покренута као онлајн књижара, да би данас поседовала и продавала најразличитије производе, попут Киндла, уређаја за читање електронских књига, чија је производња започела 2007. године и донела је велики напредак и успех компанији. Киндл омогућава да белешке и подвлачење, тако омиљене навике многих читалаца, буду јавно видљиви, уколико се корисник определи за ту опцију. По приходу последњих година увек је у светском врху, а према доступним

²² Zhou, “Analysis of Characteristics of Social Reading APP Use Behavior of High School Students”, <https://doi.org/10.2991/ecss-19.2019.32>.

²³ “Six Great Social Networks for Book Lovers”, <https://www.lifewire.com/great-book-social-networks-3486556> (приступљено 2. 4. 2022).

подацима, Амазон је у „пандемијској” 2020. години пријавио рекордних 386 милијарди долара прихода, тачније, повећали су своју добит за готово 38%. Иако није тема овог рада, важно питање представља чињеница да најпознатије технолошке компаније већ годинама имају већи профит и финансијски су моћније од многих држава. Наравно, иако међу првима и најуспешнијима, Амазон већ дуго није и једино место на интернету где можемо да поручимо књигу.

Гудридс (Goodreads) покренут је 2007. године, са намером да помогне корисницима да пронађу књигу коју воле и поделе информацију о томе, као и да унапреде процес читања и учења. Функционалности и могућности које нуди, као и на многим другим, мањим платформама за друштвено читање, дају платформи карактеристике онлајн каталога, друштвене мреже (корисник прави профил, повезује се, комуницира са другим члановима итд.), информативног портала (за сваку књигу, а у тренутку писања рада, према последњим доступним подацима на нашем језику, било је преко 900 милиона књига, могу се пронаћи информације о аутору, синопсис, рејтинг, коментари корисника који су књигу прочитали и остале корисне информације), медиј за дискусије.

Према наводима на овој платформи, овај највећи сајт на свету за читаоце и препоруке књига, на коме можете да видите шта ваши пријатељи читају, „пратите” књиге које читате, које сте прочитали и које желите да прочитате, добијете персонализоване препоруке за читање, прочитате или напишете оцену књиге, да прегледате књиге по жанру и придружите се читалачким групама и саставите списак књига које бисте желели да прочитате једног дана. Моћна и утицајна заједница за читање, платформа која је од средине 2019. године, имала више од 90 милиона регистрованих корисника.

Дакле, са десетинама милиона читалаца који на Гудридсу траже препоруку шта следеће да купе или прочитају, алгоритми овог сајта постају моћна „алатка” за усмеравање читалаца, односно за управљање њиховом куповином књига. „Са затварањем књижара, интернет сајтови су постали кључна места за информисање читаоца о књигама за које би могли бити заинтересовани”, написао је *Њујорк џајмс*, након што је ову платформу купио Амазон. Овај договор додатно јача Амазонову моћ да одреди које ауторе ће поставити у „излог” своје онлајн платформе.

Сториграф (The StoryGraph)

Као други пример платформе кратко ћемо представити Сториграф, чија је бета верзија пуштена у рад 2019. године. Ова платформа у одређеној мери представља одговор на извесна ограничења и замерке које корисници упућују Амазоновој платформи – корпоративни монопол у овој области (пored осталог, куповином мањих специјализованих компанија попут BookSurge, Shelfari, BookDepository и многе друге), стагнирање у погледу могућности које се нуде, као и самог дизајна, чињеницу да је постао много више промотивна платформа него форум на којем се окупљају читаоци и расправља о књигама, централно место и значај се даје рецензијама, а можете да их пишете иако уопште нисте прочитали књигу, издавачка индустрија платформу користи као тест-групу и „ухватила” се за ову огромну корисничку базу, превелики број одељака, поједностављена категоризација књига.²⁴ Аутор текста наводи да постоје чак и услуге које можете платити да оставите добре критике о својој књизи.

Сториграф је промишљен, нијансиран поглед на дневник читања на мрежи. На пример, када корисник креира профил на платформи, треба да одговори на одређени број питања која суптилно нијансирају читалачки укус и тичу се расположења, темпа читања, да ли читалац даје предност заплету, карактерима или нивоу развоја ликова, да ли је важно да ликови буду симпатични, комплексни или, рецимо, воли књиге у којима су мане/врлине јунака главни фокус итд. Такође, и када читалац оцењује књигу, одговара на слична питања а одговори су табеларно приказани на страници књиге и дају свеобухватнији поглед и утисак о нечијем читалачком искуству, уместо да представља само основни сажетак који сте могли да прочитате било где на интернету. Као предности бисмо, у овом кратком приказу, могли да наведемо – висококвалитетне, индивидуализоване препоруке књига, унапређена категоризација књига, чињеницу да се рецензијама не придаје толики значај (као што се то чини на бројним сличним платформама).

Основна функционалност Сториграфа је иста као и на већини других платформи – читаоци имају могућност да додају књиге на своју листу за читање, означе оне „тренутно читају” и прегледају књиге које су завршили (или одустали од њих). Постоји подељак „заједнице” на сајту, који

²⁴ “Amazon’s Goodreads”, <https://www.inputmag.com/reviews/amazon-goodreads-books-alternative-the-storygraph> (приступљено 2. 4. 2022).

функционише као *фид* који се може скроловати. Систем оцењивања ове друштвене платформе је суптилнији, даје могућност да поставите сопствене оцене, за разлику од многих платформи које нуде звездице, и то само целе, без могућности да неком делу дате пола звездице. Нијансирање је значајна функционалност приликом оцењивања и омогућава прављење разлике између књиге којој сте дали 4 звездице (јер не постоји могућност да дате 3,5) и оцене која је, у овом случају – 3,6. Сличан принцип се примењује и на проналажење књига за читање, где се нуди опција да наведете да желите да пронађете књигу која је уједно и мрачна и опуштајућа, можете да „укрштате”, и описе и жанровско одређење књиге. Софтвер „учи” и упознаје ваше читалачке навике и склоности, те ускоро добијате прилично добре препоруке за нове књиге, усклађене са вашим потребама.

Буктјуб (BookTube)

Популарне платформе, попут Јутјуба и Тиктока, такође су осмислиле специјализован простор намењен књигама и читању. Буктјуб је специфичан подскуп/подгрупа Јутјуб заједнице, која се издвојила око 2010. године и усмерена је/специјализована за књиге и читање. Буктјуб је, дакле, део Јутјуб колаборативне платформе за објављивање и гледање видео-садржаја, којим се повезују и преко кога комуницирају, првенствено млађи корисници интернета. Читаоци, који се називају буктјуберима, снимају видео-записе у којима износе утиске и мишљење о прочитаним књигама. „Обично се налазе у свом приватном простору, пуном књига, а посебан акценат је на индивидуалном печату, духовитости, а често и необичном наступу уз певање, глуму и екстравагантну визуелну презентацију.”²⁵ Ова врста влогова (видео-блогова) занимљива је и углавном врло пријатна за слушање, а имате и утисак да причате и дружите се са неким познатим.

Буктјуб заједница је до данас достигла стотине хиљада гледалаца широм света; већина је усмерена на књижевност за младе, али се многи баве и другим жанровима. Кристин Ричо (Christine Riccio, PolandBananasBooks) једна је од првих буктјубера са великим бројем пратилаца. Данас неки буктјубери имају стотине хиљада пратилаца, а међу најпопуларнијима су они из Бразила. Значајно је и занимљиво да постоји и канал Буктјуб Србија

²⁵ Д. Јовановић, „Функције савремених медија у унапређењу библиотечко-информационе делатности: упоредна анализа искустава у Србији и Француској” (докторска дис., Филолошки факултет, Београд, 2016), 61.

(*BookTube Serbia*), на коме су се први пут удружиле девојке са српске Јутјуб сцене које деле љубав према књигама путем видео-садржаја.

Најтипичнији видео-записи, који, према правилима добре праксе постављања садржаја увек треба да буду у високој резолуцији, „тура” су кроз полице са књигама, у којој буктјубер показује своје полице са књигама, уз описивање књига и позива гледаоце да је прочитају, приказивање списка књига које планирају да прочитају, видео у коме се сумирају књиге прочитане у одређеном периоду (седмица, месец, година), таговани видео-записи, који се састоје од серије питања/изазова на које буктјубер одговара и тагује онда неког другог буктјубера да одговори, видео-записи са интервјуима са писцима или са дискусијама о темама из области књижевности, читања, издаваштва итд.

Већина буктјубера поставља влогове о читању, а најчешће теме су омиљене књиге и писци, најбоља књига у овој години итд. „Многи буктјубери сарађују па читају исту књигу и онда покрену пренос уживо и тако направе виртуелни књижевни клуб. Гледаоци такође могу да прочитају исту књигу и своје мисли поделе у коментарима па су тако и они део истог клуба.”²⁶ Редакција издавачке куће Лагуна препоручила је у овом тексту неколико домаћих буктјубера, па су се на овом списку нашли заиста занимљиви Јутјуб канали посвећени књигама и читању – Књигатрон, Bookvalisti, Побуњене читатељке, To the lighthouse и Books and Lillies.

Као пример добре праксе из Србије можемо да наведемо и Макарт онлајн књижару, која има свој Буктјуб канал, са препорукама књига, где постављају веома занимљиве, кратке видео-записе са коментарима о књигама и одговорима на различита питања пратилаца. Јасно, добро осмишљено, са привлачним насловима и кључним речима (Најбољи савремени писци, топ 10 књига које се читају за један дан итд.), критички прикази које даје филолог Зорана Карапанџин, показали су се као добар концепт представљања књига, како страних, тако и домаћих, јер привлаче пажњу публике и неретко имају више од десет хиљада прегледа. Макарт има и веома добро осмишљен Инстаграм профил, са „дугмићима” испод описа профила и занимљивим рубрикама – Буктјуб канал, Речник, Цитати, Да ли сте знали итд., на којима се могу наћи различити садржаји у вези са књигама и читањем.

²⁶ Laguna, „Vodič za početnike kroz Buktjub”, <https://www.mala.laguna.rs/laguna-bukmarker-vodic-za-pocetnike-kroz-buktjub-unos-14134.html> (приступљено 2. 4. 2022).

Букток (BookTok) и Букстаграм (#Bukstagram)

Букток је новија апликација (као и платформа у склопу које функционише као мања заједница унутар веће заједнице – Тикток), у чијем су фокусу књиге и читање. Видео-снимци, са приказима књига, дискусијама или шалама о књигама које корисници читају, могу да трају најдуже три минута, што ограничава врсту садржаја, али пружа и много креативних приступа за пласирање. У овој апликацији, која ради само на телефону, функције су обједињене, постоји опција за монтажу, те је једноставнији за коришћење, а садржај, након креирања, може одмах да буде и објављен. Иако су снимци посвећени различитим жанровима, ипак многи корисници (који се називају буктокерси, баве се највише књижевном фикцијом за младе, фантастиком за младе и љубавним романима. На Буктоку су заступљеније емотивне реакције на књиге, прикази и препоруке слични као и на Буктјубу, али се ови краћи формати више ослањају на упечатљиве изрази лица, емотиконе, текст у покрету и популарну музичку подлогу.

Букстаграм

„Букстаграм, све популарнији клуб на друштвеним мрежама... Неки књижевни формалисти кажу да је овај тренд површан, али љубитељи књига на Инстаграму верују да на овај начин подстичу комуникацију између читалаца и охрабрују људе да што више читају.”²⁷ Заједница љубитеља књига на Инстаграму, према овим подацима Делфи књижаре, тренутно има преко 36 милиона постова са хаштагом #букстаграм, и свакодневно расте. На једном од сајтова на којима можете пронаћи најпопуларније хаштагове, предвиђа се да ће трендови за Букстаграм у 2022. години, када је реч о Инстаграму и Тиктоку бити #readersofinstagram #bookshelf #bookworld #readstagram #instaread #booksbooksbooks²⁸ итд. Аутори овог блога предлажу да се користе управо ови хаштагови да би се повећала видљивост и популарност.

²⁷ Delfi knjižare. „Bukstagram: sve popularniji književni klub na društvenim mrežama”, https://www.delfi.rs/vesti/vest/5937_bukstagram_sve_popularniji_knjizevni_klub_na_drustvenim_mrezama_delfi_knjizare.html (приступљено 4. 4. 2022).

²⁸ “Best Popular Hashtag to use with #bookstagram”, <https://top-hashtags.com/hashtag/bookstagram/> (приступљено 4. 4. 2022).

На интернету се могу наћи и препоруке за књижевне клубове славних личности, неки од њих имају специфичан фокус, као што је феминизам или женски аутори романа, док други једноставно представљају занимљиве/ забавне зборе наслова књига.²⁹ У овим примерима наведеним на сајту америчке телевизијске мреже Ем-Си-Ен-Би-Си, представљени су Инстаграм налог – књижевни клуб глумице Риз Витерспун,³⁰ која бира књиге које пишу женски аутори. Налог је повезан са глумичиним налогом на Гудридсу, а занимљиви групни дијалози и питања, сортирани су по месецима, па се на једноставнији начин може претраживати садржај. Сара Џесика Паркер преко свог књижевног клуба објашњава зашто бира одређене наслове књига, даје додатне информације о аутору и причи.³¹ Занимљиво је да је у тексту у коме су наведени ови подаци, на крају стоји да позната глумица увек успева да изабере публикације које су кандидати за књижевну награду или најзанимљивије у току те године, и у том смислу, било би занимљиво истражити однос/утицај који књижевни/читалачки онлајн клубови на друштвеним медијима имају на каснији пласман, продају и успех књижевног дела. Овде можемо да додамо и примере књижевних клубова чувене телевизијске водитељке Опре Винфри³² или глумице Еме Вотсон,³³ која дели информације о књигама о феминизму које чита, уз дискусије о књигама и догађајима из ове области.

Често већ на самој платформи имамо опцију да поставимо питање током читања, као што је на пример на Амазону повезивање читалаца и писаца (@author:Connecting Readers and Writers). Издавач ХарперКолинс (HarperCollins) је направио веб-сајт Букперк (Bookperk)³⁴ где читаоци могу да, кроз директну комуникацију са издавачем и аутором, добију посебне понуде и попусте, позивнице за специјалне догађаје, потписане књиге итд. Још 2010. године писац Скот Вестерфелд (Scott Westerfeld), када је примио једну од награда за свој књижевни рад, рекао је да је у великој мери унапре-

²⁹ “Six celebrity book clubs you should join now”, <https://www.msnbc.com/know-your-value/6-celebrity-book-clubs-you-should-join-now-n1070766> (приступљено 4. 4. 2022).

³⁰ Reese’s Book Club, <https://www.instagram.com/reesesbookclub/> (приступљено 4. 4. 2022).

³¹ Sarah Jessica Parker’s Book Club List, <https://booksandnooks.ca/collections/sarah-jessica-parkers-book-club-list> (приступљено 4. 4. 2022).

³² Oprah’s New Book Club Pick, <https://www.oprah.com/oprahsbookclub/oprahs-new-book-club-pick-the-water-dancer-by-ta-nehisi-coates> (приступљено 4. 4. 2022).

³³ Emma’s Our Shared, <https://www.instagram.com/oursharedshelf/> (приступљено 4. 4. 2022).

³⁴ HarperCollins, Bookperk, <https://www.harpercollins.com/blogs/press-releases/bookperk-delivers-insider-access-to-the-world-of-books> (приступљено 8. 4. 2022).

дио свој начин и стил писања, захваљујући комуникацији и имејловима које је примио од својих читалаца (у том тренутку, преко 30.000 имејлова).

Иако физичке књиге можда и јесу на путу у заборав, упркос чињеници да се сваке године штампа све више књига, али тај пут ће готово сигурно бити дуг и завојит. Наставак постојања кодекса, увезане књиге, иако можда донесе радост библиофилима, не мења чињеницу да су књиге и читање књига, барем онако како смо их дефинисали у прошлости, на свом културном заласку. У контексту социјализације читања занимљиве су, и свакако важне, иницијативе за позајмљивање књига међу члановима заједнице, корисницима различитих уређаја за читање.³⁵

Закључак

Друштвено читање, као савремена комуникативна пракса, има занимљив и широк потенцијал, како се види из кратког приказа одређеног броја платформи/апликација које га подржавају. Иако је у раду углавном указано на предности ове врсте комуникација, у једном целовитијем осврту свакако не би требало занемарити и друге аспекте попут питања безбедности, заштите података о личности, права на слободу избора и анонимност, етичке дилеме које технологије са собом нужно носе, моћ и доминацију водећих технолошких компанија, итд.

За даља истраживања друштвеног читања може да буде посебно занимљив аспект односа читалаца и аутора дела, будући да је интернет *приближио* читаоце и писце, омогућио комуникацију у реалном времену (иако не можемо увек бити сасвим сигурни, осим у видео-разговору, да ли се дописујемо са омиљеним писцем или његовим пи-аром). Али, свакако, на неколико кликова је могућност да као читаоци постављамо питања, коментаришемо, да *уђи*чемо на дело у оквиру заједнице која се ствара и одржава онлајн и која, у времену Тиктока и Инстаграма, може да комуницира још брже, динамичније и директније. Такође, као важно поље за даље анализе посебно је значајан економски утицај платформи на издаваштво, као и образовни аспект, будући да друштвено читање одговара савременим моделима учења – путем истраживања, повезивања и дељења. Иако друштвена компонента није постала доминантна у начину на који читамо,

³⁵ Неки примери таквих иницијатива су: BookLending.com, Ebookfling.com, ownself.com.

из наведених примера, као и теоријских разматрања, која велики део простора посвећују управо друштвеном читању, јасно је да ће ова компонента бити веома важна у будућности.

Literatura i izvori:

1. “Amazon’s Goodreads”. <https://www.inputmag.com/reviews/amazon-goodreads-books-alternative-the-storygraph> (приступљено 2. 4. 2022).
2. “Best Popular Hashtag to use with #bookstagram”, <https://top-hashtags.com/hashtag/bookstagram/> (приступљено 4. 4. 2022).
3. Baron, Naomi. *Words Onscreen: The Fate of Reading in a Digital World*. Oxford University Press: Oxford, 2015.
4. Delfi knjižare. „Bukstagram: sve popularniji književni klub na društvenim mrežama”, https://www.delfi.rs/vesti/vest/5937_bukstagram_sve_popularniji_knjizevni_klub_na_drustvenim_mrezama_delfi_knjizare.html (приступљено 4. 4. 2022).
5. Despot, Ivona, Ivana Ljevak Lebeda and Nives Tomašević. “Social reading – the reader on digital margins”, *Libellarium* 9, 1(2016):185–196. DOI: <http://dx.doi.org/10.15291/libellarium.v9i1.269>.
6. Eko, Umberto. *Od Interneta do Gutenberga*. Predavanje na Akademiji za napredne studije u Americi, 12. novembra 1996.
7. Emma’s Our Shared, <https://www.instagram.com/oursharedshelf/> (приступљено 4. 4. 2022).
8. Fuller, Danielle and DeNel Rehberg Sedo. *Reading Beyond the Book: The Social Practices of Contemporary Literary Culture*. Routledge, 2015.
9. HarperCollins, Bookperk, <https://www.harpercollins.com/blogs/press-releases/bookperk-delivers-insider-access-to-the-world-of-books> (приступљено 8. 4. 2022).
10. Horova, Tony. “Some Reflections on Social Reading”. *Against the Grain* Vol. 27, Iss. 3 (2015): 13–16, DOI: <https://doi.org/10.7771/2380-176X.7079>.
11. Jovanović, D. „Funkcije savremenih medija u unapređenju bibliotečko-informacione delatnosti: uporedna analiza iskustava u Srbiji i Francuskoj.” Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2016. (na ćirilici)
12. Kaplan, Nora. “Social reading in Spain: A discourse-pragmatic perspective”. *Alabe* 13 (2016): 1–21, DOI: <https://10.15645/Alabe2016.13.7>.
13. Kordon-Garsija, Hose-Antonio, Hulio Alonso-Arevala, Rakel Gomes-Dijas i Danijel Linder. *Društveno čitanje – platforme, aplikacije, oblaci i tagovi*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2017.

14. Laguna. „Vodič za početnike kroz Buktjub” <https://www.mala.laguna.rs/laguna-bukmarker-vodic-za-pocetnike-kroz-buktjub-unos-14134.html> (pristupljeno 2. 4. 2022).
15. Oprah’s New Book Club Pick, <https://www.oprah.com/oprahsbookclub/oprahs-new-book-club-pick-the-water-dancer-by-ta-nehisi-coates> (pristupljeno 4. 4. 2022).
16. “Publishers Weekly”, <https://www.publishersweekly.com/pw/home/index.html/> (pristupljeno 2. 4. 2022).
17. Pandey, Ria. “The 18 best reading apps you can download in 2022”, <https://happy-mag.tv/best-reading-apps/> (pristupljeno 2. 4. 2022).
18. Pianzola, Federico, Simone Rebori, Gerhard Lauer. “Wattpad as a resource for literary studies. Quantitative and qualitative examples of the importance of digital social reading and readers’ comments in the margins”. *PLoS ONE* 15, 1(2020): 39, DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0226708>.
19. Pianzola, Federico. “Social reading becomes digital”. In *Digital Social Reading: Sharing Fiction in the 21st Century*, <https://wip.mitpress.mit.edu/pub/ujaw8xf8/release/1?readingCollection=a0d97dee> (pristupljeno 26. 2. 2022).
20. Reese’s Book Club, <https://www.instagram.com/reesesbookclub/> (pristupljeno 4. 4. 2022).
21. Sarah Jessica Parker’s Book Club List, <https://booksandnooks.ca/collections/sarah-jessica-parkers-book-club-list> (pristupljeno 4. 4. 2022).
22. “Six celebrity book clubs you should join now”, <https://www.msnbc.com/know-your-value/6-celebrity-book-clubs-you-should-join-now-n1070766> (pristupljeno 4. 4. 2022).
23. “Six Great Social Networks for Book Lovers”, <https://www.lifewire.com/great-book-social-networks-3486556> (pristupljeno 2. 4. 2022).
24. Sofronijević, Adam i Tamara Vučenović. „Nove uloge autora i čitalaca – automatizacija i upravljanje složenim procesima čitanja i pisanja”. *Kultura* 136 (2012): 24–44.
25. Vučenović, T. „Biblioteka kao nosilac participativnih praksi u kulturi u kontekstu informacionog društva.” Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2016.
26. Zhou, Ziwei. “Analysis of Characteristics of Social Reading APP Use Behavior of High School Students”. In *Advances in Social Science, Education and Humanities Research: International Symposium on Education, Culture and Social Sciences*. ECSS 2019, DOI: <https://doi.org/10.2991/ecss-19.2019.32>.

Tamara Vučenović
Metropolitan University
Faculty of Management, Belgrade
tamara.vucenovic@metropolitan.ac.rs

SOCIAL READING AS A CONTEMPORARY COMMUNICATIVE PRACTICE

Summary: Reading 2.0 and the Lonely Reader, the new concepts that will help us better understand the idea of social reading in contemporary media environments, are taken as a starting point for the research. The definitions of the term *social reading* are given and the importance of this term used in the paper is pointed out, as well as the communication aspect that is very important for understanding the digital context of the various activities related to the reading and books. Also, this paper presents the selected platforms and tools that enable the incorporation of technologies in the reading processes, sharing, analyzing, and recommending of books, as well as the recent trends in this area. In the final part of the paper, future trends and research in social reading are briefly pointed out.

Keywords: social reading, social reading platforms, communications, internet.

Примљено: 20. априла 2022.

Исправке: 20. маја 2022.

Прихваћено: 6. јуна 2022.

Марија Радуловић
marijaradulovic3@gmail.com

Прегледни рад
УДК 028:004.77БУКМАРКЕР
028:077.5

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.3>

Богдан Трифуновић
btrifunovic@gmail.com

Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис”, Чачак

ДЕЉЕЊЕ ЧИТАЛАЧКОГ ИСКУСТВА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ

Апликација Букмаркер у контексту друштвеног читања

Сажетак: У раду се укратко дефинише појам *групишвеног читања* са посебним освртом на његову манифестацију у дигиталном добу. У том контексту представљена је апликација Букмаркер, настала кроз реализацију пројекта *Унапређење корисничког искуства у јавним библиотекама Србије помоћу апликације „Букмаркер”*. Основна идеја овог пројекта била је израда иновативне апликације која унапређује културу читања у Србији. Корисницима библиотека, као и свим корисницима интернета, апликација је понудила ново читалачко искуство, могућност непосредне размене информација о књигама, опцију директне комуникације између корисника, стварање виртуелних тематских читаоница, рангирање књига, могућност коментарисања или аотирања дела или њихових делова, као и дељење садржаја директно из апликације на друге друштвене мреже.

Кључне речи: друштвено читање, апликације, Градска библиотека Чачак, друштвене мреже.

Увод

Комуникативни процес између људи који желе да деле информације са другима о томе шта читају,¹ своје белешке и размишљања о прочитаном, али и да примају повратне информације, заслужан је за настанак

¹ Овај рад се односи искључиво на искуство друштвеног читања књига, а не других медија.

нове парадигме која се зове друштвено читање.² Овај дискурс се прилично развио последњих година захваљујући новим технологијама и новом менталитету савременог човека који има потребу да учествује на глобалном нивоу. Ипак, друштвено читање није откриће 21. века. Његови корени сежу до времена када су се књиге читале јавно наглас што је била пракса све до 10. века о чему сведочи поглед на било коју историју читања.³ Након тога завладао је *џихи чиијалац*, тј. *усамљеник*, онај који је своје утиске о књизи записивао на маргинама или их делио са малом групом блиских особа, углавном усмено. Међутим, у неким културама друштвено читање се као јавна активност могла видети и током 19. века.⁴ Кључно обележје друштвеног читања, било да је реч о непосредном или дигиталном искуству, подразумева интеракцију двеју или више особа и текста. Оно проширује читалачко искуство учесника, покретач је разговора, размене мисли и идеја и пут је изградње друштвене заједнице.⁵

Појава и развој интернета, као глобално доступне рачунарске мреже, од краја 20. века утицала је на све аспекте свакодневног живота, па и на промене у домену књиге и начина како човек данашњице доживљава читање. Друштвено читање у дигиталном добу, онакво какво данас познајемо, подразумева и дељење читалачког искуства са другим појединцима, што најчешће укључује мање или више јавну групну дискусију о књигама на интернету, њихово оцењивање и препоруку. Многобројни су примери веб-сајтова или апликација који су омогућили корисницима да остварују међусобну интеракцију инспирисану књигама и књижевношћу, кроз блогове, форуме, дискусионе листе, коментаре, рецензије и сличне моделе комуникације на интернету.⁶ Читање данас све више престаје да буде активност појединца, већ путем комуникације и интеракције на интернету постаје друштвена активност кроз коју читалац употпуњује своје искуство о прочитаном, размењује информације, стиче нова знања,

² Хосе-Антонио Кордон-Гарсија и др., *Друштвено читање* (Београд: Народна библиотека Србије, 2017), 12.

³ Алберто Мангел, *Историја читања* (Нови Сад: Светови, 2005), 147.

⁴ Аутори публикације *Друштвено читање* наводе интересантан пример социјализације читањем које траје од 1865. године у кубанским фабрикама цигара. Хосе-Антонио Кордон-Гарсија и др., *Друштвено читање* (Београд: Народна библиотека Србије, 2017), 163–164.

⁵ А. Јурасовић, „Друштвено читање у мрежном окружењу” (завршни рад, Филозофски факултет Осиек, 2018), 5. <https://core.ac.uk/download/pdf/197553809.pdf> (приступљено 25. 4. 2022).

⁶ Међу данас најпознатије примере издвајамо Amazon, Goodreads и LibraryThing, <https://www.librarything.com/> (прим. аут.).

упознаје истомишљенике итд. Оваква интеракција између читалаца представља посебну комуникацијску праксу, а настала је као резултат технолошког развоја.⁷

Друштвено читање и интернет

Најбољи примери савремених трендова друштвеног читања су друштвене мреже, виртуелни читалачки клубови, дигиталне маргине које пружају е-књиге, а у последње време и мобилне апликације.⁸ Од средине прве деценије 21. века долази до развоја друштвених мрежа за љубитеље књига, од којих је велики број осмишљен за одређену врсту публике. Многобројни корисници интернета тако могу видети критике и осврте на прочитане књиге, као и пописе најчитанијих наслова и препоруке које дају потпуно непознати људи.⁹ Овакве препоруке углавном долазе *из њрве руке*, од неуморних читалаца и ентузијаста који желе своје утиске да поделе са другима, међутим иза многих облика друштвеног читања крију се *ипродајне сџрајшеије*.¹⁰ „Са стајалишта накладника и издавача друштвено је читање важна форма маркетинга, јер ништа није учинковитија реклама од стварног одушевљења и искреног осврта читатеља. Са стајалишта читатеља друштвено читање је нова форма перцепције и поимања књиге јер се сада већ за вријеме читања могу укључити и друге особе.”¹¹

Занимљиво је видети како су се развиле и на крају завршиле две познате платформе које су омогућиле интеракцију читалаца књига на интернету – Shelfari и Goodreads. Shelfari¹² је створен 2006. године, да би већ годину дана касније Amazon као највећа интернет књижара уложио милион долара у развој платформе. Брзи раст и велики број корисника ове платформе условио је да је средином 2008. године, мање од две године од

⁷ Јурасовић, „Друштвено читање у мрежном окружењу”, 4.

⁸ Tame the Web, „What is Social Reading and why should Libraries care?”, <https://tametheweb.com/2011/06/14/what-is-social-reading-and-why-should-libraries-care-a-ttw-guest-post-by-allison-mennella/> (приступљено 25. 4. 2022).

⁹ Herbold, Astrid, „Trend društvenog čitanja: umreženi čitatelj”, 2014. <https://www.goethe.de/ins/ba/bs/kul/mag/20366338.html> (приступљено 25. 4. 2022).

¹⁰ Astrid, „Trend društvenog čitanja...”

¹¹ Astrid, „Trend društvenog čitanja...”

¹² <https://en.wikipedia.org/wiki/Shelfari> (приступљено 25. 4. 2022).

покретања, Amazon преузео Shelfari. Goodreads¹³ је покренут почетком 2007. и годинама се самостално развијао као успешна платформа за приказе књига. У тренутку када је Goodreads достигао 10 милиона корисника, са десетинама милиона додатих књига од стране корисника у своју базу, и са преко 20 милиона месечних посета, Amazon је преузео и ову платформу 2013. године.¹⁴ Amazon је 2016. године спојио Shelfari са Goodreads, а потом у потпуности угасио Shelfari.

Иако наведени подаци подижу сумњу у прави карактер ових и сличних друштвених платформи које су у власништву комерцијалних пружалаца услуга на интернету,¹⁵ несумњиво је да је њихов велики успех у окупљању значајног броја појединаца око књига и читања променио не само индустрију издаваштва и оглашавања, већ и читалачке навике. „Око садржаја читаних дјела развијају се дебате, али и аналитички осврти на прочитани садржај. Тако настају и нова познанства јер особе сличног укуса, које се до сада нису особно упознале, започињу разговор те расправљају о ликовима и наставцима разних дјела. Исто тако, у алгоритам се генерирају препоруке за читање у посебну категорију...”¹⁶ На тај начин се у оквиру подигнутог искуства друштвеног читања истовремено омогућава персонализација, тј. креирање личних профила корисника, што је заједничка карактеристика свих успешних друштвених платформи или мрежа. То је даље омогућило повезивање корисника сличног укуса и сензибилитета у виртуелне заједнице – читалачке клубове, рангирање прочитаних књига и израду топ-листа, коментарисање и дељење на другим друштвеним мрежама, међусобну интеракцију, повезивање са другим платформама или апликацијама итд.

Где у свему овоме, у једној новој парадигми, библиотеке могу наћи простор за деловање, узевши у обзир да су се медији драстично променили (е-књиге, друштвене мреже, апликације), да се мењају читаоци и њихове навике, а да су апетити великих издавача све већи? Задатак библиотека,

¹³ <https://www.goodreads.com/> (приступљено 25. 4. 2022).

¹⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Goodreads> (приступљено 25. 4. 2022).

¹⁵ „Shelfari vidljivo razmjenjuje informacije s Amazonom od samih početaka, dok je Goodreads dugo bila nezavisna mreža za čitanje i mogla se razviti bez cilja prodaje knjiga, ali ju je Amazon preuzeo 2013. godine. Budući da su obje mreže u vlasništvu iste tvrtke, one imaju isti korporativni cilj.” У: Hoog, Kirsten de. The virtual bookshelf: how online reading networks are reinventing social reading, 2014. https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/30171/MAtHesis_deHoog_TheVirtualBookshelf.pdf?sequence=1 (приступљено 27. 7. 2018).

¹⁶ Herbold, Astrid. Trend društvenog čitanja: umreženi čitatelj, 2014. <https://www.goethe.de/ins/ba/bs/kul/mag/20366338.html> (приступљено 8. 7. 2018).

поред осталог, јесте да прате развој технологије и да то перманентно користе у свом раду. Њихов задатак такође може бити и праћење феномена друштвеног читања и сагледавање његових резултата из различитих углова.

Развој апликације Букмаркер

Период у прекиду редовног рада библиотека у Србији услед пандемије вируса корона од пролећа 2020. године, подстакла је запослене у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис” у Чачку да сагледају новонастале околности рада и наметнуту дистанцу између библиотека и њихових корисника као прилику за увођење новина у пословању које треба да помогну у превазилажењу поменутих ограничења.¹⁷ Пажња је пре свега била усмерена ка дигиталним садржајима и сервисима који се могу користити путем интернета, са било које локације и без потенцијалног ризика физичког контакта, што је од 2020. године на неки начин постао императив у друштвеној комуникацији. Поред осталог, чачанска Градска библиотека је од 2020. године значајно унапредила и повећала број садржаја на својим друштвеним платформама, на првом месту Јутјуб са програмима онлајн читања,¹⁸ да би касније објавила и нову верзију претраживе Дигиталне библиотеке Чачка са богатим избором дигитализованог културног наслеђа.¹⁹

Међутим, уочено је да корисници библиотека у Србији генерално немају могућност коришћења електронских издања, нити приступ апликацијама за мобилне уређаје које могу да буду корисне свима који желе да читају или проширују искуство читања коришћењем савремених дигиталних технологија и електронских уређаја. То је био основни мотив да запослени Градске библиотеке Чачак покрену иницијативу развоја нове библиотечке апликације почетком 2021. године са пројектом *Унапређење корисничког искуства у јавним библиотекама Србије помоћу апликације „Букмаркер”*. Основна идеја пројекта била је израда иновативне апликације која унапређује културу читања у Србији и подстиче читање, повезујући

¹⁷ Марија Радуловић и Тања Вуковић, „Програмски искорак у онлајн свет: рад Градске библиотеке Чачак за време пандемије вируса корона”, *Библиотекар* год. 62, св. 2 (2020): 73–84.

¹⁸ <https://www.youtube.com/user/bibliotekacacak> (приступљено 20. 4. 2022).

¹⁹ „Одржана промоција нових дигиталних пројеката Библиотеке.” Веб-сајт Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” Чачак, <https://cacak-dis.rs/vesti/odrzana-promocija-novih-digitalnih-projekata-biblioteke/>, објављено 28. 10. 2020 (приступљено 20. 4. 2022).

читаоце, библиотеке и ауторе у један екосистем који омогућава симбиозу њихових непосредних интересовања и интереса. Корисницима библиотеке, као и свим корисницима интернета, кроз нову апликацију понудило би се ново читалачко искуство и непосредна размену информација о књигама, док би се библиотекарима, али и ауторима, односно издавачима, отворио алат користан као помоћ у раду, извор статистичких података корисних за унапређење пословања и као прилика за додатни маркетинг. Апликација би употпунила корисничко искуство јер би омогућила персонализацију налога, тј. креирање личног профила корисника. Остале постављене карактеристике апликације биле су персонализација корисничких налога, могућност директне комуникације између корисника, стварање виртуелних тематских читаоница, рангирање књига кроз остављање оцена, могућност коментарисања или обележавања дела или њихових делова, као и дељење садржаја директно из апликације на друге друштвене мреже. На крају, али не и најмање важно, апликација је осмишљена да функционише као класична веб-апликација на уређајима као што су рачунари, али и као мобилна апликација која се преузима из продавница апликација за два најпопуларнија оперативна система Android и iOS.

Инсистирање на мобилним верзијама апликација проистекло је из чињенице да огромна већина становништва Србије свакодневно користи мобилне телефоне, као и из статистике коришћења веб-сајта Градске библиотеке Чачак, која показује да доминантна већина корисника приступа сајту и садржајима на њему преко својих мобилних телефона. Уједно, аутори пројекта су свесно циљали на млађе категорије потенцијалних корисника апликације, са ставом да би постојање само верзије за рачунаре било недовољно атрактивно деци и младима. Ту су се водили и сазнањима да млади средњошколског узраста читање са екрана сматрају видом или делом забаве,²⁰ што је условило и потребу да се преосмисле и будући планови у развоју сличних дигиталних садржаја прилагођених екранима мобилних уређаја. Инсталирање апликација на мобилни уређај једним кликом постало је норма коришћења савремених технологија, која на једноставан и атрактиван начин приближава циљној публици и апликацију везану за свет књиге и читања.

Пројекат је током 2021. године реализован у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис”, уз подршку Министарства културе и

²⁰ Виолета Стојменовић, „Ефекти дигиталних технологија на формирање читалачких навика”, *MELISSA – Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives* Vol. 15/2 (2016), 61–62, <https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.2.ch3> (приступљено 20. 4. 2022).

информисања РС и кроз сарадњу са четири партнерске јавне библиотеке у Србији: Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево, Народна библиотека „Радоје Домановић” Лесковац, Градска библиотека Нови Сад и Градска библиотека „Карло Бијелицки” Сомбор. Аутори и водитељи пројекта били су Марија Радуловић и Богдан Трифуновић из Градске библиотеке Чачак.

Рад на програмирању, дизајнирању и тестирању веб и мобилне верзије апликације за Android и iOS уређаје завршен је крајем 2021. године, као и постављање мобилних верзија (верзија 1) у продавницама апликација. Потом је уследило постављање иницијалног садржаја апликације у сарадњи са четири партнерске библиотеке, како би се припремило заједничко саопштење за медије и јавност. У фебруару 2022. године, на Светски дан матерњег језика 21. фебруара, апликација је представљена јавности и почело је њено званично коришћење.²¹ У међувремену су покренути и налози апликације на Фејсбуку и Инстаграму²² у циљу њеног промовисања, повећања броја корисника и повезивања са другим сродним садржајима на интернету.

Мој е-дневник читања

Букмаркер је апликација намењена свим љубитељима књига и може вишеструко употпунити читалачко искуство. Корисници апликације се на једноставан и брз начин могу информисати, инспирисати, прегледати постојећу или поставити своју рецензију књиге или часописа, која се назива „букмаркер” или „букмаркер прича”. Апликација омогућава претрагу постављених букмаркера (по наслову, аутору, жанру, ISBN броју), персонализацију налога, повезивање корисника сличног читалачког укуса у виртуелне заједнице (читаонице) и додавање књига у базу путем *Букмаркер прича*. Такође пружа могућност оцењивања и коментарисања прочитаних књига, обележавање и дељење одломака из штива које корисници читају, као и повезивање букмаркера са спољним изворима као што су

²¹ „Букмаркер – иновативна апликација која инспирише на читање”. Веб-сајт Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” Чачак, <https://cacak-dis.rs/vesti/bukmarker-%e2%80%92-inovativna-aplikacija-koja-inspirise-na-citanje/>, објављено 22. 2. 2022 (приступљено 20. 4. 2022).

²² <https://www.facebook.com/people/Bukmarkerapp/100076844711862/> и <https://www.instagram.com/bukmarker.app/?hl=en> (приступљено 22. 4. 2022).

видео-трејлери књига, Јутјуб записи, прикази на другим веб-адресама или електронске верзије читаних публикација.

Једна од истакнутих мисли нашег великог писца Ива Андрића гласи „Читати без бележака исто је што и гледати на једно око” и она је само једна у низу оних које истичу важност активног читања и аотирања. У току активног читања читалац се бави текстом на различитим нивоима, записује резиме, издваја цитате, описе, непознате речи, анализира теме и мотиве, чиме поспешује самостално и критичко мишљење о прочитаном. Активно читање, тј. вођење читалачког дневника нарочито је важно у периоду васпитно-образовног процеса код деце и младих, међутим потреба за потцртавањем и записивањем коментара својствена је и одраслим читаоцима. Једна од предности коришћења апликације Букмаркер, поред осталог, јесте и погодност чувања личних бележака о прочитаном уместо на папиру у својеврсном е-дневнику читања. Све ове карактеристике апликације на неки начин оправдавају и њен званичан слоган – *мој е-дневник читања* јер њеним коришћењем корисник има могућност да трајно сачува искуство читања књига на једном месту, преко једног уређаја, и да касније приступи тим садржајима са било ког уређаја повезаног на интернет.

Букмаркер у исто време може да буде потпуно приватни е-дневник читања, мала друштвена мрежа љубитеља књиге и помоћно средство у онлајн настави кроз сегмент виртуелних читаоница. Неке од могућности коришћења апликације Букмаркер су и размене утисака о прочитаном у оквиру виртуелних читаоница погодних за ученике, студенте и њихове наставнике, погодност чувања личних бележака о прочитаном у својеврсном е-дневнику читања, као и увид у препоруке за читање других књигољубаца. Читаонице су виртуелне заједнице корисника сличних интересовања или потреба за коришћењем посебних опција апликације, доступних само регистрованим корисницима.

Апликација је бесплатна и налази се на адреси <https://bukmarker.app/>, одакле се могу преузети мобилне верзије апликације за Android и iOS уређаје у Google Play, односно AppStore.²³ За коришћење апликације и њено нормално функционисање, осим валидне имејл адресе, нису потребни други лични подаци регистрованих корисника. Ово је такође једна од карактеристика апликације јер се тиме настоји заштитити приватност корисника, али и омогућити алтернатива сродним апликацијама,

²³ <https://play.google.com/store/apps/details?id=app.bukmarker.bukmarker> (Android), <https://apps.apple.com/us/app/bukmarker/id1608358724> (iOS).

углавном великих корпорација, које податке о својим корисницима и њиховом коришћењу апликација обилато користе, понекад и са трећим странама.²⁴

Коришћење и статистика

Важан сегмент апликације који је у директној вези са друштвеним читањем јесте могућност профилисања набавке публикација за библиотеке, што је веома одговоран посао којим се баве тимови стручних радника. Када је у питању попуна општег фонда и фонда за децу и младе (што је према стандардима за јавне библиотеке 70% укупне библиотечке грађе), осим поштовања стандарда, смерница, упутстава и стручног мишљења библиотекара, од изузетне важности су мишљења и жеље корисника због којих библиотечки фондови и постоје. Увидом у статистичке податке и аналитику коришћења апликације могуће је упоредити постојећу набавну политику библиотеке и прилагодити је на основу података који се добијају из корисничког искуства, што до сада није рађено у континуитету нити кроз алате попут апликација.

Статистика коришћења апликације показује да је до краја априла 2022. године Букмаркер стекао 216 индивидуалних корисника са регистрованим налогом, који су поставили 250 букмаркера или страница са кратким приказима књига.²⁵ Објављени букмаркери су 66 пута оцењени од стране регистрованих корисника (на скали од 1 до 5, где је 5 највиша оцена), са високом просечном оценом 4,5. То показује да је Букмаркер углавном у ова три месеца коришћен за објављивање афирмативних приказа књига које корисници познају и радо читају. Такође су објављена и 42 коментара до краја априла 2022. године, у највећој мери позитивних коментара који деле сродно читалачко искуство корисника апликације или пружају додатне елементе у разумевању одабраног дела.²⁶ Постоје и коментари који

²⁴ Hoog, Kirsten de, *The virtual bookshelf: how online reading networks are reinventing social reading*, 2014. https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/30171/MAThesis_deHoog_TheVirtualBookshelf.pdf?sequence=1 (2018-07-27).

²⁵ У овом тренутку Букмаркер не прати статистику посећености апликације од стране регистрованих корисника, који могу да прегледају објављене букмаркере које су корисници учинили јавно доступним (прим. аут.).

²⁶ *Букмаркер* приче објављују се као веома кратки прикази од максимално 100 речи (прим. аут.).

су дијаметрално супротни од објављеног букмаркера у смислу сентимента или оцене приказане књиге, што указује да коришћење апликација као платформи за дигитално друштвено читање од самог старта показује зрели капацитет.

Корисници су покренули и пет виртуелних читаоница, тематски везаних за одређени познати наслов, аутора или жанр, у којима је до сада објављено десетак порука корисника са сличним интересовањима. Преко читаоница корисници могу да се удружују у мале читалачке клубове за дискусију или коментарисање одређених дела или књижевних жанрова. Овај сегмент апликације омогућава директно повезивање корисника и реализацију идеје друштвеног читања на интернету, али не у реалном времену директне комуникације, која ће можда бити реализована у некој наредној верзији апликације кроз увођење инстант или чет-порука.

Од 250 објављених букмаркера око 30% припада насловима домаће књижевности, а 70% је светска књижевност. Већина букмаркера, преко 90%, јесте из домена белетристике, што јасно указује на интересовања читалаца у овој почетној фази постојања апликације. У домену белетристике преовлађују дела намењена одраслој популацији, односно слабије је заступљена књижевност за децу и младе. Ако се анализирају букмаркери према времену настанка дела, јасно се уочава да су најчешће у питању актуелни или новији романи, који се могу наћи на листама најчитанијих или најпродаванијих књига. Заступљен је и значајан број букмаркера који су објављени због старијих дела, углавном класика светске или домаће књижевности. Приметно је да међу делима која нису из области белетристике највише има наслова из психологије, најчешће популарне психологије, као и букмаркера за књиге мемоарског или биографског карактера.

Паралелно са развојем садржаја у оквиру апликације текао је и развој садржаја на друштвеним мрежама, где су углавном објављивани постови у вези са новим објављеним букмаркерима у оквиру апликације. До краја априла 2022. године 43 корисника мреже Фејсбук пратило је налог Букмаркер, док на мрежи Инстаграм профил апликације следи 106 особа. Профил на обе друштвене мреже има по 41 објаву које се постављају једном дневно.

Промоција апликације Букмаркер

У Градској библиотеци Чачак, као и у партнерским библиотекама укљученим у пројекат *Унајређење корисничкој искуства у јавним библиотекама Србије помоћу апликације „Букмаркер”* постоји изражена свест о

томе да број корисника апликације директно зависи од њене промоције, стога су се заједнички укључили у њено представљање првенствено корисницима библиотеке, а потом и ширем кругу потенцијалних корисника. Апликација је промовисана у бројним локалним, регионалним, као и медијима са националном фреквенцијом.²⁷ Електронски портали који се баве књигом и читањем, и културом уопште, представили су својој публици апликацију.²⁸ Тим ангажован на реализацији пројекта потрудио се да настане и чланак на Википедији,²⁹ али и да Букмаркер буде представљен на онлајн конференцији *Чачак йресйоница кулйуре 2023 – йланови и очекивања*.³⁰

Закључак

Технолошки развој донео је могућност глобалне партиципације савременог човека у сваком сегменту живота, па тако је и читање постало све *друшйивеније*. Букмаркер као једну од малобројних апликација за друштвено читање на читавој територији српског говорног подручја, развили су библиотекарски за све љубитеље читања. У том контексту може се сврстати у ред сличних, старијих апликација које углавном долазе из иностранства, од којих су неке прилагођене нашем говорном подручју. Али за разлику од њих Букмаркер као непрофитна иницијатива не прикупља податке о својим корисницима и њиховим навикама, нити их даље користи, што је важан детаљ у разматрању потенцијала ове апликације као алата за развој културе дигиталног друштвеног читања у Србији.

У плану је да Градска библиотека у Чачку са осталим партнерима до краја 2022. године објави другу верзију апликације, која ће укључити системска и дизајнерска решења која треба додатно да унапреде искуство коришћења и задовољство самих корисника.

²⁷ Радио Београд 2 <https://www.rts.rs/page/radio/sr/story/24/radio-beograd-2/4756355/bukmarker---moj-e-dnevnik-citanja.html> и Радио Телевизија Војводине <https://www.youtube.com/watch?v=kdpSRMPRxxI> посветиле су значајну пажњу апликацији Букмаркер (приступљено 24. 4. 2022).

²⁸ Sinhro.rs, „Bukmarker- inovativna aplikacija koja inspirise na citanje”, <https://sinhro.rs/bukmarker-%e2%80%92-inovativna-aplikacija-koja-inspirise-na-citanje/> (приступљено 24. 4. 2022).

²⁹ https://sr.wikipedia.org/sr-ec/%D0%90%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B5%D1%80 (преузето 24. 4. 2022).

³⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=nPZ-YFo8N4c> (преузето 24. 4. 2022).

Феномен друштвеног читања у дигиталном добу који је покренула експанзија интернета и пратећих технологија, донедавно није изазивао значајнију пажњу, нити је покренуо дискусију библиотекара у Србији. Постоји само неколико усамљених примера, пре свега неколико објављених стручних радова о томе. Такође, модели трејлера за популаризацију књига које су неке библиотеке спорадично снимале и објављивале на друштвеним мрежама³¹ покренуле су код једног дела стручне јавности размишљање о друштвеном читању. Но, када се све то узме у обзир, може се рећи да су библиотеке генерално (и у случају друштвеног читања) остале по страни ових изузетно значајних друштвених промена које је донела технологија. Пример развоја и примене апликација за популаризацију књиге и читања може бити путоказ за озбиљније бављење темом друштвеног читања, нарочито због чињенице да библиотеке заостају у том процесу и да су читаоци изван библиотечког света већ добили простор и комерцијалне платформе да задовоље потребе за дељењем читалачког искуства и умрежавањем са другим читаоцима. На библиотекама је да покушају да се што пре укључе и да пронађу оптималне методе и канале комуникације са читаоцима у виртуелном окружењу. Описани пример апликације Букмаркер може да буде инспиративан библиотекама, али и позив другим установама на сарадњу и повезивање.

Literatura:

1. Heikkila, Harri. „Social Reading and eBooks”. https://elpub.architexturez.net/system/files/23_HEIKKILA_Elpub2015_Paper_45.pdf (pristupljeno 25. 4. 2022).
2. Herbold, Astrid. „Trend društvenog čitanja: umreženi čitatelj”, siječanj 2014. <https://www.goethe.de/ins/ba/bs/kul/mag/20366338.html> (pristupljeno 25. 4. 2022).
3. Hoog, Kirsten de, „The virtual bookshelf: how online reading networks are reinventing social reading”, 2014. https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/30171/MAtthesis_deHoog_TheVirtualBookshelf.pdf?sequence=1 (pristupljeno 27. 7. 2018).
4. Jurasović, Ana. „Društveno čitanje u mrežnom okruženju”. Završni rad, Filozofski fakultet Osijek, 2018. <https://core.ac.uk/download/pdf/197553809.pdf> (pristupljeno 25. 4. 2022).

³¹ Нарочито током пандемије вируса корона 2020. и 2021. године која је утицала на трансформацију свих важних друштвених парадигми. У контексту утицаја на културу, пандемија се може сматрати и покретачем позитивних импулса и креативних решења (прим. аут.).

5. Kordon-Garsija, Hose-Antonio, Hudio Alonso-Arevalo, Rakel Gomez-Dijas, Daniel Linder. *Društveno čitanje*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2017.
6. Mangel, Alberto. *Istorija čitanja*. Novi Sad: Svetovi, 2005.
7. Radulović, Marija i Tanja Vuković. „Programski iskorak u onlajn svet”. *Bibliotekar* god. 62, sv. 2 (2020): 73–84. (na ćirilici)
8. Stojmenović, Violeta. „Efekti digitalnih tehnologija na formiranje čitalačkih navika”. MELISSA – Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives, Vol. 15/2 (2016), 39–65, <https://doi.org/10.18485/melissa.2016.15.2.ch3> (pristupljeno 20. 4. 2022).
9. Tame the Web, „What is Social Reading and why should Libraries care?”, <https://tametheweb.com/2011/06/14/what-is-social-reading-and-why-should-libraries-care-a-ttw-guest-post-by-allison-mennella/> (preuzeto 25. 4. 2022).

Marija Radulović

marijaradulovic3@gmail.com

Bogdan Trifunović

btrifunovic@gmail.com

City Library “Vladislav Petković Dis”, Čačak

SHARING READING EXPERIENCES IN THE DIGITAL AGE

Bookmarker application in the context of social reading

Summary: The paper briefly defines the concept of social reading with special reference to its manifestation in the digital age. In that context, the Bookmarker application, created within the project Improving the User Experience in Public Libraries of Serbia Using the Bookmarker Application, is presented. The basic idea of this project was to create an innovative application that promotes a reading culture in Serbia. For all library and internet users, the application offers a new reading experience, a direct exchange of information about books and communication between users, the creation of virtual themed reading rooms, book rankings, comments or annotations of books or their parts, and the possibility of sharing content directly from the application to other social networks.

Keywords: social reading, applications, Čačak City Library, social networks.

Примљено: 20. априла 2022.

Прихваћено: 3. јуна 2022.

Кристина Куцнер

Институт за економију и
информационе системе
kutznerk@uni-hildesheim.de

УДК 028:[316.774:004

Кристина Пецолд

Институт за креативно писање и
студије књижевности
petzold@uni-hildesheim.de

Ралф Кнакштет

Институт за економију и информационе системе
ralf.knackstedt@uni-hildesheim.de

Универзитет у Хилдесхајму, Немачка

КАРАКТЕРИЗАЦИЈА ПЛАТФОРМИ ЗА ДРУШТВЕНО ЧИТАЊЕ – ТАКСОНОМСКИ ПРИСТУП СТРУКТУРИРАЊУ ТЕ ОБЛАСТИ

Увод

Дигитализација ће вероватно променити писану културу, а самим тим и друштво, чак више него појава Гуџенбергове штампарије.

(превод изјаве Вокера Опмана, генералног директора
Mojoreads платформе за друштвено читање)

Дигитализација утиче на живот људи и промене у различитим областима [1]. Дигитална трансформација мења начин комуникације, сарадње и учешћа у оквиру читавог друштва [2, 3]. Креативне индустрије (нпр. уметност, музика, филм), укључујући и књижевство, као што је Вокер Опман већ рекао, под великим су утицајем дигиталне трансформације јер

нове информационе технологије омогућавају да се о култури и естетици разговара на другачији начин. Разноврсне платформе за друштвено читање – чији ће се број и даље повећавати – негују екстровертнији и колаборативнији менталитет и омогућавају да се путем различитих формата дискутује и размењује мишљење о књигама у заједници. Сходно томе, дигитализација ће довести до промене читалачких ставова, навика и пракси, што ће резултирати новим стварностима и дискурсима [4]. Даље, значајан део продаје књига у Немачкој – око 18,8% од трговине књигама у Немачкој 2017. године [5] – остварује се на интернету. Према статистици [5], процењена продаја књига на интернету у 2004. години износила је 506 милиона евра, а 2017 – 1.710 милиона евра, што је повећање од око 3,4 пута за 13 година. Платформе за друштвено читање постају све важније и продавцима и издавачима јер нуде нове могућности, побољшавају видљивост књига за продају, препоручују књиге за читање [4], баве се и трендовима, утичући тако на будући развој производа. На пример, LovelyBooks бележи више од 1,5 милиона корисника месечно, а 70% тих корисника редовно купује књиге које су открили на LovelyBooks [6].

Иако су платформе за друштвено читање публици све интересантније, оне су веома хетерогене и стога је тешко дати преглед њихових карактеристика. Претходне студије дале су преглед постојећих платформи за друштвено читање [4, 7] односно први предлог за структурирање простора за друштвено читање [8, 9], фокусирајући се на ограничене карактеристике друштвеног читања. Ипак, постоји потреба за „таксономијом која би дала смисао различитим начинима рада који се уклапају у тренутну рубрику *друшћивеној чииања*” [8], али колико знамо не постоји интегрисан преглед. Да бисмо унапредили област друштвеног читања која је у успону, циљ нам је да развијемо таксономију која је структурира. Сходно томе, ова студија има циљ да одговори на следеће истраживачко питање:

Које су карактеристике илајформи за друшћивено чииање и како се ове карактеристике моју сћрукћурираији?

Да бисмо одговорили на ово питање, желимо да створимо таксономију платформи за друштвено читање. Таксономија олакшава карактеризацију и анализу одређеног домена, подржава уређивање сложених структура и пружа основу за истраживање информационих система, што потенцијално води ка будућим правцима истраживања [10]. Како у истраживањима тако и у пракси, таксономија се може користити за извођење закључака о будућим платформама за друштвено читање. Истраживачи, на пример, имају алат да позиционирају и редизајнирају своје платформе или резултате истраживања, као и да идентификују празнине које треба

да се попуне у следећим корацима развоја. У пракси, књижари и издавачи, на пример, могу да се информишу у оквиру широког спектра платформи за друштвено читање, да упореде, прераде и развијају наредне платформе. Поред тога, корисници (нпр. рецензенти, аутори) могу да донесу исправну одлуку при одабиру платформе за друштвено читање пошто добију преглед платформи и њихових карактеристика. Да бисмо развили таксономију, прво треба да скицирамо позадину друштвеног читања и платформи за друштвено читање (Одељак 2). Пратећи замисао нашег истраживања (Одељак 3), прикупили смо почетну литературу, окупили смо платформе за друштвено читање и применили таксономско-развојни приступ за класификацију платформи на основу специфичних карактеристика. Даље, путем кластер анализе идентификовали смо типове платформи за друштвено читање (Одељак 4). Након тога, разматрали смо ограничења, резултате и импликације (Одељак 5) и донели закључак на основу наших главних налаза (Одељак 6).

Позадина

У овом одељку представљамо концепте друштвеног читања, платформе за друштвено читање и покушаје да се оне структурирају.

Платформа за друштвено читање. Уобичајено је да читамо сами, подвлачимо одломке у тексту и правимо белешке на маргинама. Међутим, читаоци су одувек преносили своје утиске и оцене о ономе што су прочитали, али у оквиру мањих група (нпр. у оквиру традиционалних књижевних клубова) [4]. Дакле, пошто читање функционише као средство интеракције путем којег људи размењују мисли и емоције, оно може да се дефинише као друштвена активност. Према мишљењу различитих истраживача, дигитализација мења основне структуре комуникације пре, током и после читања [11] и омогућава измењени облик социјализације читања који подстиче сарадњу и размену, што резултира све већом стопом друштвеног читања [4, 12, 13]. Поред тога, друштвено читање може се описати као облик колективног читања дигиталних текстова и комуникације у заједницама које су окренуте читаоцима са дигиталних мрежа [11]. Интернет платформа или одређени софтвер место су сусрета друштвеног читања у смислу који смо претходно описали. Користећи такву апликацију, корисници могу да комуницирају, размењују информације и мишљења о књигама [14]. Платформе, на пример, омогућавају корисницима да пишу своје приказе књига или да учествују у књижевним клубовима.

Структурирање платформи за друштвено читање. Због све веће важности платформи за друштвено читање, неке студије су већ покушале да их структурирају и прецизирају. Ипак, прегледањем литературе,¹ пронашли смо само неколико чланака који дају почетну структуру. Кордон-Гарсија и др. [4] и Боекен [7] дали су преглед постојећих платформи друштвеног читања, а Штајн [8] је описао таксономију друштвеног читања како би дао смисао начинима рада који се уклапају у текуће праксе друштвеног читања. Међутим, он се фокусира на технологију, а онлајн дискусију која се користи у друштвеном читању разматра у општем смислу. Даље, Вингет [9] даје проширену таксономију друштвеног читања, која се заснива на обичним књигама и вођењу белешки. Према нашем сазнању, не постоји истраживање које пружа интегрисану структуру платформи за друштвено читање, а чини се да и даље постоји потреба за једним шире прихваћеним прегледом. Стога, у овој студији желимо да попунимо празнине и да пружимо одговарајуће основе за даља истраживања у области друштвеног читања.

План истраживања

Да бисмо развили таксономију платформи за друштвено читање и да бисмо затим одговорили на наше истраживачко питање, спровели смо четворостепени план истраживања. Први кораци су нам били да иницијално прегледамо литературу (Фаза 1) и да окупимо платформе за друштвено читање (Фаза 2). Након тога, на основу онога што смо пронашли (Фаза 3) итеративно смо изградили таксономију да бисмо структурирали платформе и извршили (Фаза 4) кластер анализу као бисмо идентификовали типове платформи за друштвено читање (Слика 1).

Фаза 1: Преглед почетне литературе. Као први корак за карактеризацију платформи за друштвено читање, спровели смо преглед литературе заснован на строгој процедури Броека и др. [15]. У марту и априлу 2018. тражили смо релевантну научну литературу (тј. поглавља у књигама, књиге, радове са конференција, радне документе и часописе) из области информacionих наука и књижевности. На основу наше дефиниције друштвеног читања (Одељак 2), користили смо следеће комбинације кључних речи у

¹ Тражили смо да ли постоји истраживање које структурира платформе за друштвено читање. Користили смо фразе за претрагу „платформа за друштвено читање” И („класификација” ИЛИ „таксономија”) у AISEL и Google Scholar базама (приступљено јула 2018).

AISeL и Google Scholar базама, Библиографији немачке лингвистике и књижевности (BDSL) и каталогу универзитетске библиотеке: *књиџа, лиџераџура, друштвено читање, џлајџформа, форум, заједница, књиџар, онлајн џродавница*. Након читања наслова, сажетака и кључних речи, коначно смо одабрали седам научних извора (две књиџе, три поглавља у књиџама, један часопис и један радни документ) како бисмо дефинисали могуће почетне димензије и карактеристике таксономије.

	Улазни подаци	Методе / кораџи	Резултати
Фаза 1: Прикупљање почетне литературе	Онлајн публикаџије Информатичка литература Књижевне студије	Претрага преко кључних речи Анализа литературе на основу процедуре Броека и др (2009)	Истраживачка база података Потенцијални опсег и карактеристике
Фаза 2: Окупљање платформи за друштвено читање	Истраживачка база података Потенцијални опсег и карактеристике	Развијање таксономије засноване на процедури Никерсона и др. (2013)	База података платформи за друштвено читање
Фаза 3: Развијање таксономије	Истраживачка база података и база података платформи за друштвено читање	Интензивно претраживање интернета у циљу проналажења платформи за друштвено читање	Таксономија заснована на концептуалним и емпиријским налазима
Фаза 4: Добијање типова платформи за друштвено читање	Таксономија заснована на концептуалним и емпиријским налазима	Употреба кластер анализе Извођење закључака	Врсте платформи за друштвено читање Закључци

Слика 1. План истраживања

Фаза 2: Окупљање платформи за друштвено читање. На основу резултата почетног прегледа литературе и експертизе истраживача који се баве платформама за друштвено читање, у мају и јуну 2018. године истражили смо бројне платформе за друштвено читање у комбинаџији са потрагом за платформама за друштвено читање на интернету. Да бисмо извршили поређења, укључили смо немачке платформе будући да је Немачка једно од највећих европских тржишта када је у питању промет

издавача [16]. Изузели смо платформе које више не постоје – иако су и даље на интернету – или су мање популарне у заједници (мерено малим бројем корисника). На овај начин, дошли смо до десет платформи за друштвено читање.

Фаза 3: Развој таксономије. Развој таксономија често се користио за структурирање и анализу области у информатичким наукама [17–19], а нарочито у креативним индустријама [8, 20]. Штавише, таксономије се могу посматрати као корак ка развоју аналитичких теорија [21, 22]. У овој студији, градимо таксономију у складу са строгом процедуром Никерсона и др. [10]. Дефинишемо *меџакарактеристике* као компоненте платформи за друштвено читање. Теорија виртуелизације сарадње (Collaboration Virtualization Theory) [23] пружа значајне елементе (нпр. задатак, технологија, тим) који утичу на успех сарадње помоћу технологије. Сходно томе, пошто она пружа потенцијалне елементе који могу да утичу на коришћење платформи за друштвено читање, усвојили смо оквир и проширили меџакарактеристике. Даље, усвојили смо *објективне и субјективне крајње услове* које су предложили Никерсон и др. [10]. Према Никерсону и др. [10], процес развоја таксономије је итеративан и у оквиру њега можемо да бирамо између *емпиријско-концепцијалној* и *концепцијално-емпиријској ирисцији*. Прошли смо кроз укупно 13 итерација, при чему после шест итерација више није долазило до промена (Слика 2).

У првој итерацији (*концепцијално-емпиријској*), интегрисали смо димензије и карактеристике таксономије идентификоване током прегледа литературе (Фаза 1). На почетку, образовали смо десет димензија: *џиџ комуникације* [4, 7, 8, 11, 24], *реализација накнадне комуникације* [7, 11, 24, 25], *комуникација ван џеме* [7], *системске улоге* [7, 24], *џрилатођавање идентџиџиџа* [7, 11, 24, 26], *обезбеђен линк ка друђим заједницама* [4, 7, 11, 24], *реџисџирација на џлаџформу* [7], *видљивосџ садржаја* [7, 11, 25], *финансирање џлаџформе* [7, 11] и *задовољсџво оцењивача* [11, 24, 26]. На основу ових концептуалних закључка, у друђој, *џређој*, *џетврџој*, *џетџој* и *шесџој иџтерацији* (*емпиријско-концепцијалној*), два независна истраживача класификовала су и истражила платформе друштвеног читања које смо окупили како бисмо тестирали издржљивост.² У радионици која је усле-

² Након почетног прегледа литературе (1) за сваку итерацију, размотрили смо нову платформу за друштвено читање коју смо идентификовали и затим одржали радионице како бисмо консолидовали резултате: (2) (2) LovelyBooks (www.lovelybooks.de), (3) BuecherTreff (www.buechertreff.de), (4) Amazon (www.amazon.de), (5) Lectors (www.lectors.io), (6) Mojoreads (www.mojoreads.com), (7) Радионица, (8) WasLiestDu? (www.wasliestdu.de), (9) Buechereule

дила (итерација 7) резултати су консолидовани и структурирани унутар таксономије, што је резултирало (а) новим димензијама: *иши културној артефакта на који се односи накнадна комуникација, йомоћ йри накнадној комуникацији, информације са друштвених мрежа, йрансакцијске йонуде, задовољство аутора* као и (б) додатне карактеристике. Након шесте итерације, таксономија је довела до успешне класификације свих платформи за друштвено читање из наше базе података (детаљне описе видети у Одељку 4). За разлику од закључака код Никерсона и др. [10], карактеристике сваке димензије међусобно се не искључују.

Фаза 4: Извођење типова платформи за друштвено читање. На послетку, да бисмо идентификовали типове платформи за друштвено читање, извршили смо кластер анализу, која је широко распрострањено аналитичко средство у информационим наукама за груписање објеката и истраживање корелација у узорцима различитих величина, од малих скупова података (нпр. 15 ставки) до већих (нпр. 9.025 ставки). Кластер анализа се у информационим наукама посебно користи за даљу анализу изведених таксономија [27]. У складу са тим, користили смо одабране платформе за друштвено читање као ставке, а скуп карактеристика на основу таксономије као варијабле за груписање. У наставку, применили смо алгоритам за груписање к-средњих вредности (K-means algorithm) који је један од најчешћих метода за такво груписање [28]. Даље [18, 29], применили смо приступ у два корака да идентификујемо кластере платформи за друштвено читање из наше таксономије коришћењем пајтон (python) модула *scikit-learn* који обезбеђује широк спектар алгоритама за машинско учење, како оних без надзора тако и оних под надзором [30].

Први корак (Вордова метод). Вордова метода је поступак изградње хијерархијских кластера подскупова на основу њихове сличности. Ова метода комбинује два најближа подскупа у један кластер и понавља ову процедуру док сви подскупови не буду у једном кластеру [31]. Количина идентичних карактеристика дуж таксономије одредила је сличност између два подскупа [18]. Да бисмо испратили редослед по којем су подскупови груписани у односу на растојања, нацртали смо дендрограм. Што се тиче значајних скокова у удаљености здружених кластера, идентификовали смо три или четири кластера као корисне бројеве. Да бисмо приказали што више различитих група, изабрали смо четири.

.....
(www.buechereule.de), (10) Literaturforum (www.literaturforum.de), (11) Buecher.de (www.buecher.de), (12) Hugendubel (www.hugendubel.de), (13) Радионица.

Након шесте итерације, више није долазило до промена.

Димензије	Итерација 1		Итерација 2		Итерација 3		Итерација 4		Итерација 5		Итерација 6		Итерација 7	
	концептуално-емпиријска	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална	емпиријско-концептуална
Тип културног артефакта			4	књига, друго										
Врста комуникације	2	посредована и непосредна дискусија												
Реализација напредне комуникације	3	оцена, коментар, књижевни клуб	3	прим. /сек. свјанье					1	директан рад на тексту				
Помоћ при напредној комуникације					1	категоризација								
Комуникација ван теме														
Системске улоге	2	званично место, ништа												
Прилагођавање идентитета	4	читалац, оце-љивач, аутор, модератор	1	блогер										
Линк са другим заједницама	2	статус, информатија, повезивање корисника	2	специфичан профил, преглед активности						1	општи профил			
Регистрација на платформу	3	слова, бесплатна, ништа	0	друштвене мреже, сајтови и блогови, ништа										
Видљивост садржаја	2	потпуно јавно, није јавно	1	делимично јавно										
Информације са друштвених мрежа	2		2	доступно, није доступно										
Трансакцијске понуде	2		2	партнерски линк, ништа										
Финансирање платформе	5	персонализовано оплаћавање, анализа посећености, кампање са издавачима, чланарине корисника												
Задовољство оцењивача	3	забава, такмичење, симболична награда, ништа	1	материјална награда										
Задовољство аутора	2	директна комуникација са читаоцима												
1 новчана награда														

карактеристике 59

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Слика 2. Развој димензија и карактеристика за таксономију

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Број нових карактеристика и њихова имена

Други корак (метода к-средњих вредности - k-means). Друго, применили смо методу к-средњих вредности која дели податке у кластере, минимизирајући збир квадрата унутар кластера [32]. Изабрали смо почетне центре кластера користећи „k-means++” и алгоритам поновљен 300 пута. Унутар сваке итерације, алгоритам ради са десет различитих почетних вредности центара груписања да би се добио најбољи резултат.

Карактеристике платформи за друштвено читање

У овом одељку представљен је наш главни допринос, таксономија платформи за друштвено читање као и изведене врсте платформи за друштвено читање.

Предлој таксономије и платформи за друштвено читање

Добијена таксономија садржи 15 димензија, од којих свака има две до седам различитих карактеристика (Слика 3). Свака димензија и њене одговарајуће карактеристике објашњене су у наставку. Важно је напоменути да таксономија садржи најважније димензије по којима се платформе разликују. Сходно томе, компоненте које су идентичне за све платформе (нпр. анализа личних података, повећање публицитета књига као извора задовољства) нису овде наведене. Даље, свака димензија се односи на једну или више категорија задатака Теорије виртуелизације сарадње - *заједница, технологија* [23] - којима смо додали и *исловање* пошто таксономија разматра и пословна питања.

Тип културног артефакта на који се односи накнадна комуникација. Фокус је на коришћењу платформи за друштвено читање за дискусију и размену мишљења унутар заједнице, не само о књигама него и о *е-књигама, аудио-књигама* или *другим* културним артефактима (нпр. када аутори јавно читају, музика или филмови).

Врста комуникације. Као прво, платформе омогућавају људима да пишу и деле своје мишљење о књизи - одвојено од самог текста књиге - и да се укључе у расправе о одређеним књигама (*исредована дискусија о књизи - иромена средства комуникације*). Друго, постојање динамичке маргине на страници књиге омогућава непосредну дискусију о књигама. Више груписаних коментара чине оцену или приказ књиге (*нейосредна дискусија о књизи - на маринама*) [8].

Димензије	Карактеристике						
Тип културног артефакта на који се односи накнадна комуникација (ТА, В)	књига	е-књига		аудио-књига		друго	
Тип комуникације (ТА, С, ТЕ)	посредована дискусија о књизи (промена средства комуникације)			непосредна дискусија о књизи (на маргинама)			
Реализација накнадне комуникације (ЗА, З, ТЕ)	примарна тематизација – писање мишљења	секундарна тематизација – функција коментара	примарна тематизација – свиђање	секундарна тематизација – свиђање	књижевни клуб	дискусиони форум	директан рад са текстом књиге (визуелне ознаке)
					један тип разл. типови		
Помоћ при накнадној комуникацији (ЗА, З, ТЕ)	прописана структура приказа књиге	прописани елементи приказа	правила и тон писања	општа помоћ	категоризација приказа	функција експорта	
	директна упутства						
	општа упутства						
Комуникација ван теме (ЗА, З, ТЕ)	званично предвиђена места			ништа			
Системске улоге (ЗА, З, ТЕ)	читалац	оцењивач	аутор	модератор	блогер		
Прилагођавање идентитета (ЗА, З, ТЕ)	општи кориснички профил	специфичан кориснички профил	информација о статусу	преглед активности	повезивање корисника		
Линкови ка другим заједницама (З, ТЕ)	друштвене мреже		лични веб-сајтови и блогови		ништа		
Регистрација на платформу (ТЕ, П)	условна		бесплатна		ништа		
Видљивост садржаја (ТЕ)	потпуно јавно		делимично јавно		није јавно		
Информације са друштвених мрежа (ТЕ, П)	доступно			недоступно			
Трансакцијске понуде (З, ТЕ, П)	директна продаја	партнерски линк	равноправне корисничке трансакције		ништа		
Финансирање платформе (П)	персонализовано оглашавање	анализа посећености	кампање са издавачима	чланарина корисника	ништа		
Задовољство оцењивача (ЗА, З, П)	новчана награда	материјална награда	симболична награда	забава и такмичарски дух	ништа		
Задовољство аутора (ЗА, З, П)	директна комуникација са читаоцима		новчана награда		ништа		
Легенда:	Категорије: ЗА = задатак, З = заједница, ТЕ = технологија, П = посао		Димензија се може доделити различитим категоријама. Међутим, свака димензија се може доделити најрелевантнијој категорији која је представљена подељаним словима.				

Слика 3. Таксономија платформи за друштвено читање

Реализација накнадне комуникације. Социјална интеракција везана за друштвено читање може се обликовати теоријским концептом накнадне комуникације која се дефинише као комуникација директно везана за књигу [7, 11]. Читаоци директно пишу приказ књиге (*примарна тематизација – писање мишљења*) или коментаришу приказе других људи (*секундарна тематизација – функција коментара*). Могу се, затим, давати вредносне оцене (нпр. оцене звездицом, срцем или подигнутим палцем) како за књигу уопште (*примарна тематизација – свиђање*) тако и за приказе или коментаре других људи (*секундарна тематизација – свиђање*). Поред тога, при књижевним клубовима могућа је структурирана дискусија о књигама помоћу различитих врста апликација (нпр. дискусија о поглављу је могућа/отворена само након што сви прочитају поглавље или у било ком тренутку, читаоцима је дозвољено да пишу коментаре за свако поглавље). На пример, аутори или издавачи могу да покрену књижевни клуб за одабрану књигу. Заинтересовани читаоци могу да учествују – што је понекад ограничено процедуром пријаве или бројем учесника – након што прочитају књигу. Дакле, покретач књижевног клуба може да започне дискусију о књизи, дајући структуриран избор тема (нпр. по поглављима књиге) о којима се мора расправљати, што резултира бројним оценама и коментарима. Иницијатори добијају прилагођене, структуриране повратне информације, а учесници могу да се укључе у отворене дискусије, да пренесу своја осећања и оцене о ономе што читају. Штавише, читаоци могу да се баве додатним књижевним темама, користећи *форум за дискусију*, а понекад је могућ *директан рад са текстом књиге (визуелне ознаке)* (нпр. маркирање текста, обележивачи).

Помоћ при накнадној комуникацији. Поједине платформе *директно* дају *задачу структуруу приказа књиге* (нпр. наслов приказа, кратак преглед, позитивне и негативне коментаре, резиме) и/или *директно* *задају елементе* о којима би се могло разговарати (нпр. стил писања, фабула, фигуре). Насупрот томе, и за *структуруу* и за *елементе* могућа су *оштра уједињава* која се не дају истовремено током писања приказа (нпр. прва одредница дискусионог форума објашњава како се приказ може структурирати). Поред тога, постоје још и *правила и тон писања* (нпр. правила учтивости као што су избегавање псовки и личних увреда, поштовање правописа), *оштра помоћ* у раду са платформом и њеним карактеристикама (нпр. документ са честим питањима, уводна упутства након регистрације) и *категоризација приказа* (нпр. доказана продаја). Штавише, неке платформе дозвољавају да се текст накнадне комуникације експортује.

Комуникација ван теме. Комуникација ван теме (тј. комуникација без директне везе са књижевним темама) [7] може се обављати на *званично иредвиђеним местима*. На пример, неке платформе обезбеђују независан дискусионни форум или подржавају размену порука (нпр. путем ћаскања или табли за поруке).

Системске улоге. За примање садржаја на платформи и за учествовање у дискусији о књигама успостављено је неколико системских улога [7]. Можете да читате садржај (нпр. прикази, дискусије у књижевним клубовима) (*чишалац*) и да учествујете у дискусијама као *оцењивач*, углавном након регистрације. Даље, можете да се региструјете као *аутор*, *блогер* или *модератор* са посебним овлашћењима (нпр. креирање и контрола књижевних клубова).

Прилагођавање идентитета. Читаоци могу да креирају свој виртуелни идентитет, да буду видљиви за друге како би стекли представу једни о другима и како би изградили важне темеље поверења [7]. Виртуелни идентитет може да се персонализује путем корисничког профила (*ошћи профил или специфичан кориснички профил*), неколико видова *информација о статусу* (нпр. број примљених „лајкова”, ранг мерен бројем приказа и колико су они корисни по мишљењу других), *ирег активност* (нпр. статистика читања, листа жеља) и *повезивање са другим корисницима* (нпр. „праћење” корисника, проналажење „пријатеља”).

Линкови ка другим заједницама. Могу да се остваре везе са другим заједницама, обезбеђивањем линкова ка *друштвеним мрежама* (нпр. веза са Фејсбук налогом, дугме за друштвене мреже) или *личним сајтовима и блоговима* (нпр. линк до блога о књигама).

Регистрација на платформу. За учествовање у дискусијама потребно је да се *беслајно региструјете*. Понекад, платформа може да буде „затворен систем”, који омогућава приступ одређеном броју људи (нпр. након позива) (*условна регистрација*).

Видљивост садржаја. Шири јавност може да чита, а самим тим и да прими цео садржај, представљен на платформи (*иош јавно*). Међутим, видљивост садржаја понекад може да буде делимично ограничена за јавност (*делмично јавно*) (нпр. профили аутора су видљиви, док видљивост профила оних који пишу приказе зависи од регистрације) или је садржај видљив само затвореној заједници (*није јавно*).

Информације са друштвених мрежа. У циљу прикупљања, праћења, анализе, сумирања и визуелизације података на платформама, интегрисане су информације са друштвених мрежа (*досшуйно*) [33]. На пример, функција сличности обезбеђује сличне кориснике унутар заједнице који

се понекад називају „књишким комшијама”. Даље, препоручују се слични аутори или књиге које подстичу избор наредних књига.

Трансакцијске понуде. Платформе директно подстичу куповину књиге (*директна продаја*) или усмеравају људе преко *партнерских линкова* до екстерне онлајн продавнице која, у случају остварене куповине, финансијски подржава платформу. Осим тога, *равнојравне корисничке трансакције* омогућавају размену културних артефаката (нпр. „форум за куповину, размену и поклањање”).

Финансирање платформе. Да би се финансирала платформа, провајдери се баве одређеним активностима. *Персонализовано олашавање* (нпр. билтен, оглашавање у штампи) или *анализа посећености* као допринос истраживању тржишта и мишљења и побољшању услуга су примери таквих активности. У те сврхе често се користе екстерне услуге (нпр. Гугл аналитика). Даље, *кампање са издавачима* (нпр. књижевни клубови које покрећу и контролишу издавачи, бесплатни примерци) или *чланарине* корисника могући су извори финансирања.

Задовољство оцењивача. Поред друштвеног задовољства (нпр. презентација и потврда сопственог квалитета читања, припадност заједници) [11], платформе могу оцењивачима да пруже и друга задовољства. Они могу да учествују у одређеним играма, да се забаве и осете такмичарски дух (нпр. такмичење у писању, загонеткама), могу да добију *симболичну* (нпр. побољшање статуса због активности корисника), *новчану* или *материјалну награду* (нпр. да извуку књигу).

Задовољство аутора. Осим тога, аутори имају користи јер *директно комуницирају са читаоцима*, и добијају тренутне повратне информације. Такође, могуће су и новчане награде.

Типови платформа за друштвено читање

Користећи методу кластер анализе (Одељак 3), идентификовали смо четири кластера. Сваки кластер има другачију кључну тачку у оквиру димензија и карактеристика платформе за друштвено читање. Како су карактеристике унутар једне димензије збирно свеобухватне, резултати се могу изразити у процентима. Штавише, представљена је апсолутна учесталост сваке карактеристике. На пример, 100% друштвених платформе за читање у Кластеру 1 као врсту комуникације подстичу посредовану дискусију о књизи. Укратко, већина платформе (9/10) подстиче такву посредовану дискусију (Слика 4). Што је тамнија боја кућице на слици, а самим тим виши проценат карактеристике унутар димензије, она значајније обликује

кластер. Затим представљамо кластере, наглашавајући најтипичније карактеристике сваког кластера уз илустративне примере.

Кластер 1 – разноврсне дискусије унутар везане заједнице. Дигитализација је променила *посредовану дискусију о књиџама*. Пружајући многоструке *реализације накнадне комуникације*, људи заинтересовани за књижевност – посебно оцењивачи и аутори – могу да учествују у посредованим дискусијама, да искажу своје оцене и осећања поводом прочитаног. На пример, књижевни клубови који дозвољавају структурисану дискусију о књиџама омогућавају ауторима *директну размену са читаоцима*, што резултира тренутним повратним информацијама. Да би подстакле сарадњу и размену, платформе пружају различите врсте *помоћи за накнадну комуникацију*. Даље, дискусије о књиџама директно се односе на везане заједнице. Корисници су блиско повезани, имају *прилагодене идентитете* и проширују комуникацију некњижевним темама (*комуникација ван теме*). Сходно томе, људи имају користи од специфичних игара где се *забављају и осећају такмичарски дух*, као и од *материјалне награде* (нпр. извлачење књиџа) или *симболичног поклона* (нпр. корисници LovelyBooks-а добијају „уши“ за своје активности на платформи). Даље, ту су и *партинерски линкови* и *равноправне корисничке трансакције*. Да би се допрло до што више људи, већина садржаја је *видљива за јавност* и потребна је само *бесилајна регистрација* да бисте учествовали. За финансирање платформе користи се *персонализовано олашавање, анализа посетености и кампање са издавачима*.

Кластер 2 – оцена књиџе као подстицај за куповину. Нудећи *директну продају*, платформе омогућавају људима да дају свој осврт и вредносно оцењују (нпр. оцене звездицама) више *врста културних артефаката*. Иако је секундарна тематизација дозвољена, разноврсне дискусије међу људима нису у фокусу, као што је случај у Кластеру 1 (нпр. нема званичне интеракције између читалаца и аутора). Сходно томе, мања помоћ се пружа при накнадној комуникацији и прилагођавање идентитета је ограничено на сопствене карактеристике корисника (*специфичан кориснички профил, информације о статусу, преглед активности*) без посебног интереса да се корисници повежу (нпр. *без комуникације ван теме*). Осим тога, видљивост садржаја је *потпуно јавна* и читалац који пише приказ може да има користи од *симболичних, материјалних или новчаних награда* (нпр. корисници buescher.de добијају ваучер за књиџу након што напишу свој приказ). *Персонализовано олашавање и анализа посетености* користе се за финансирање платформе.

Кластер 3 – непосредна дискусија о књигама унутар затворене заједнице. Динамичка маргина на страници *e-књије* омогућава *нейосредну дискусију о књигама*. Тек након позива *модератора, чииаоци оцењивачи* могу да се региструју (*условна рејисирација*) и да учествују. Сходно томе, садржај *није видљив за јавност*. Омогућено је укључивање у дискусије, *књижевне клубове, приватне дискусионе групе, као и директан рад на шексиу (визуелне најомене)*. Да би то било могуће, постоје различите врсте *йо-моћи за накнадну комуникацију* (нпр. прописана структура и предложени елементи). Поред *персонализоване олашавања, анализе йосећености и кампање са издавачима*, као финансијски извори уводе се и *чланарине за кориснике*.

Дим.	Тип културног артефакта				Тип комуник.		Реализација накнадне комуникације							Линк ка другим заједницама			
	Карактеристике	књига	e-књига	аудио-књига	друго	посредована дискусија	непоср. дискусија	прим. темат. писане ос	сек. темат. функ. комен.	прим. темат. свиђање	сек. темат. свиђање	књижевни клуб	дискус. форум	директан рад са текстом (визуелне ознаке)	друштвене мреже	лични сајтови и блогови	ништа
#*	9	7	7	5	9	2	9	9	7	9	7	8	2	9	3	1	
Кластер	1	35%	18%	29%	18%	100%	0%	19%	19%	13%	16%	16%	19%	0%	75%	25%	0%
	2	25%	25%	25%	25%	100%	0%	29%	14%	29%	29%	0%	0%	50%	0%	50%	
	3	0%	100%	0%	0%	0%	100%	0%	20%	0%	20%	20%	20%	100%	0%	0%	
	4	50%	50%	0%	0%	50%	50%	14%	14%	14%	14%	14%	14%	50%	50%	0%	
Дим.	Помоћ при накнадној комуникацији					Кому. ван теме			Системске улоге				Регистрација на платформу				
Карактерист.	задата структура оцене	задати елементи оцене	правила и тон писања	општа помоћ	категоризација оцена	функција експорта	званично предвиђено место	ништа	читалац	оцењивач	аутор	модератор	блогер	условна регистрација	бесплатна регистрација	ништа	
#*	7	7	8	9	2	2	5	5	9	10	6	3	2	1	9	0	
Кластер	1	23%	23%	19%	23%	8%	4%	67%	33%	30%	30%	25%	10%	5%	0%	100%	0%
	2	0%	0%	33%	67%	0%	0%	0%	100%	50%	50%	0%	0%	0%	100%	0%	
	3	25%	25%	25%	0%	0%	25%	0%	100%	0%	50%	0%	50%	0%	100%	0%	
	4	0%	0%	50%	50%	0%	0%	100%	0%	25%	25%	25%	0%	25%	0%	100%	0%

Дим.	Прилагођавање идентитета					Видљивост садржаја			Инфор. са друштв. мрежа		Трансакцијске понуде			
Карактеристике	општи профил корисника	специфичан кориснички профил	инфо. о статусу	предлет активности	повезаност корисника	потпуно јавно	делимично јавно	није јавно	доступно	Није доступно	директна продаја	партнерски линк	равноправне корисничке трансакције	ништа
#*	3	7	7	10	7	4	5	1	9	1	5	5	4	0
Класстер	1	4%	24%	24%	24%	33%	67%	0%	100%	0%	10%	50%	40%	0%
	2	0%	25%	25%	50%	0%	100%	0%	100%	0%	100%	0%	0%	0%
	3	50%	0%	0%	50%	0%	0%	100%	0%	100%	100%	0%	0%	0%
	4	33%	0%	0%	33%	33%	0%	100%	0%	100%	0%	0%	0%	0%
Дим.	Финансирање платформе					Задовољство оцењивача				Задовољство аутора				
Карактеристике	персонал. оглашавање	анализа посећености	кампане са издавачима	чланарина за кориснике	ништа	новчано	материјално	симболично	забава и напетост	ништа	директна комуникација са читаоцима	новчана награда	ништа	
#*	9	9	5	1	0	3	6	7	5	1	7	1	3	
Класстер	1	38%	38%	25%	0%	0%	6%	29%	35%	29%	0%	83%	0%	17%
	2	50%	50%	0%	0%	0%	33%	33%	33%	0%	0%	0%	100%	
	3	25%	25%	25%	25%	0%	0%	0%	0%	0%	100%	100%	0%	0%
	4	0%	0%	0%	0%	100%	100%	0%	0%	0%	0%	50%	50%	0%

* апсолутна учесталост сваке карактеристике
Забелешка: што је тамнија боја кућице, виши је проценат карактеристике унутар димензије
Класстер 1: LovelyBooks, BuecherTreff, Amazon, WasLiestDu?, Buechereule, Literaturforum,
Класстер 2: Buecher.de, Hugendubel, *Класстер 3:* Lectory, *Класстер 4:* Mojoreads

Слика 4. Резултати кластер анализе

Кластер 4 – хибридне дискусије о књигама које се односе на продају и новчане награде. Различити чиниоци (*чињалац, оцењивач, аутор, блоџер*) могу да учествују и у *уосредованој* и у *неуосредној* дискусији о књигама и е-књигама. Као последица тога, доступне су вишеструке реализације *накнадне комуникације*. Дати су линкови ка личним књижевним сајтовима и блојовима као би се понудила разноврсна виђења књижевних тема, а самим тим унапредиле различите дискусије. Поред тога, људи могу *директно да кује* књиге. Ако је на одлуку о куповини утицао коментар одређеног корисника, тај корисник или корисница биће *новчано награђен* (Mojoreads).

Ограничења, разматрања и будући правци развоја

Пре него што размотримо одабрана питања и могуће правце истраживања, признајемо да ова студија има и ограничења. Прво, наше истраживање је ограничено на одабране немачке платформе за друштвено читање и не можемо да гарантујемо општу валидност нашег узорка, иако развијена таксономија испуњава крајње услове. Међутим, како је Немачка једно од највећих европских тржишта по промету издавача [16], оно представља корисну полазну тачку за наше истраживање. Сматрамо да наши резултати пружају корисну карактеризацију платформи, а изведени типови већ указују на главне разлике, наглашавајући хетерогеност платформи за друштвено читање. Друго, идентификација димензија и карактеристика заснива се на нашим сопственим одлукама и тумачењима. Да би допринели употребљивости и поузданости, два истраживача су независно анализирали платформе и потом спојила своје резултате. Треће, на број типова платформи за друштвено читање утиче тумачење дендрограма. Иако смо следили утврђене приступе (Вардова метода, метода к-средњих вредности), одређен број других кластера могао је да утиче на резултате.

Упркос поменутиим ограничењима, сматрамо да је ова студија важан први корак у истраживању начина на који дигитализација мења књижевну културу. Услед ограниченог простора, разматрамо одабрана питања и представљамо могуће правце истраживања у наставку.

Извођење закључака о будућим платформама за друштвено читање. Анализирањем платформи за друштвено читање, идентификоване су различите карактеристике и четири типа. Истраживање будућих платформи, не само немачких платформи за друштвено читање, већ и платформи у ширем смислу (нпр. повезаних са научном литературом), може да потврди или прошири наше резултате. Поред тога, таксономија пружа основу за друге описе (нпр. извођење модела података) који би могли да функционишу као добра основа за поређење платформи и њихов даљи развој (нпр. извођење нових карактеристика које се не могу наћи на истраживаним платформама). Осим тога, на основу наших налаза, истраживачима је омогућено да извуку карактеристике дизајна платформи за друштвено читање, доприносећи тако и дизајну система за оцењивање уопште [34]. На пример, постоје различите реализације *јомоћи за накнадну комуникацију*. Понекад су смернице за писање приказа на платформама (структурни савети, предложени елементи) одвојене, а обезбеђена су директна упутства током писања приказа. Стога, било би интересантно да се анализира утицај

различитих облика помоћи на саме приказе. При томе, садржај и структуру оцена требало би анализирати и поредити са предложеним смерницама, што би довело до нових и бољих предлога за помоћ који би омогућили разноврсну и детаљну дискусију о књигама. Сходно томе, пошто онлајн прикази утичу на одлуке о куповини [35, 36] и економску добит, издавачи, аутори и продавци књига могу да имају користи.

Укључите се у истраживање друштвеног читања. Што се тиче одабраних платформи за друштвено читање, скоро све су користиле *информације са друштвених мрежа (9/10)* како би се добили корисни подаци о активностима друштвеног читања. На пример, функције сличности обезбеђују сличне кориснике унутар заједнице који се понекад називају „књишким комшијама”. Даље, већина платформи врши *анализу њиховости (9/10)* у сврху истраживања тржишта, мишљења и побољшања услуга. Пошто ће дигитализација довести до нових читалачких стварности и дискурса [4], потребни су усвојени или нови алати и алгоритми за анализу промењеног облика друштвеног читања. „Истраживање друштвеног читања” представља велики потенцијал са важном практичном компонентом. На пример, могли би да се анализирају садржаји који настају у оквиру вишеструких реализација накнадне комуникације. Користећи те информације, на пример, могао би се истражити утицај књижевних клубова на продају књига, слично као што на то утичу прикази читалаца [37].

Закључак

Да бисмо развили таксономију платформи за друштвено читање, извршили смо почетни преглед литературе, прикупили платформе за друштвено читање, анализирали резултате и изградили таксономију која *структурира* различите *карактеристике* које су везане за *платформе за друштвено читање*. На основу кластер анализе, дошли смо до четири типа платформи: (I) разноврсне дискусије унутар повезане заједнице, (II) оцена књига као подршка куповини, (III) непосредне дискусије о књигама унутар затворене заједнице, (IV) хибридне дискусије о књигама које се односе на продају и новчане награде. На основу резултата, разговарали смо о одређеним питањима и могућим будућим истраживањима.

Све у свему, наши резултати истраживања доприносе текућем истраживању дигиталне трансформације у креативним индустријама. Таксономија је корисна и за истраживања и за праксу, како би се извукли закључци за будуће платформе за друштвено читање. Истраживачи нпр.

могу да позиционирају и редизајнирају своје платформе или резултате истраживања и да идентификују празнине које је потребно попунити у неким будућим истраживањима. У пракси, књижари и издавачи, на пример, могу да се информишу у оквиру широког спектра платформи за друштвено читање, да упореде, прераде и развијају наредне платформе. Поред тога, корисници (нпр. читаоци, рецензенти, аутори) могу да донесу исправну одлуку у вези са одабиром платформе за друштвено читање пошто добију преглед платформи.

Захвалност

Ово истраживање спроведено је у оквиру истраживачког пројекта „Rez@Kultur” (01JKD1703) који финансира Савезно министарство образовања и истраживања (Bundesministerium für Bildung und Forschung). Захваљујемо им на подршци.

Literatura:

1. Kutzner, K., Schoormann, T., Knackstedt, R.: Digital Transformation in Information Systems Research: A Taxonomy-based Approach to Structure the Field. In: Proceedings of the 26th European Conference on Information Systems, Portsmouth (2018)
2. O'Reilly, T.: What is the Web 2.0?, <http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/whatisweb-20.html> (2005)
3. Wilms, K.L., Meske, C., Stieglitz, S., Decker, H., Fröhlich, L., Jendrosch, N., Schaulies, S., Vogl, R., Rudolph, D.: Digital Transformation in Higher Education—New Cohorts, New Requirements? In: Proceedings of the 23d Americas Conference on Information Systems, Boston (2017)
4. Cordón-García, J.-A., Alonso-Arévalo, J., Gómez-Díaz, R., Linder, D.: Social Reading Platforms, applications, clouds and tags. Chandos Publishing, Oxford (2013)
5. Börsenverein des Deutschen Buchhandels: Statista-Dossier zum Buchmarkt, <https://de.statista.com/themen/1069/buchmarkt/> (2017)
6. LovelyBooks: LovelyBooks Mediadaten 2018, https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/media.lovelybooks.de/LovelyBooks_2018.pdf (2018)
7. Boesken, G.: Literarisches Handeln im Internet Schreib- und Leseräume auf Literaturplattformen. UVK, Konstanz (2010)
8. Stein, B.: A Taxonomy of Social Reading: a proposal, <http://www.futureofthebook.org/social-reading/matrix/> (2010)

9. Winget, M.: A Mediation on Social Reading and Its Implications for Preservation. *Dig Tech Cult.* 42(1), 1–14 (2013)
10. Nickerson, R.C., Varshney, U., Muntermann, J.: A method for taxonomy development and its application in information systems. *Eur. J. Inf. Syst.* 22(3), 336–359 (2013)
11. Kuhn, A.: Lesen in digitalen Netzwerken. In: Rautenberg, U., Schneider U. (eds.) *Lesen Ein interdisziplinäres Handbuch.* pp. 427–444. De Gruyter, Berlin, Boston (2015)
12. Cavallo, G., Chartier, R.: *A History of Reading in the West.* University of Massachusetts Press (2003)
13. Manguel, A.: *A History of Reading.* Penguin Books (1996)
14. Pouliot, C.: *Lectura social y medios digitales: la revolución de los receptores en la Era 2.0.* Congreso Amigos 2011: El usuario, la información y la biblioteca de los Ángeles, Mexico (2011)
15. vom Brocke, J., Simons, A., Niehaves, B., Reimer, K., Plattfaut, R., Cleven, A.: Reconstructing the giant: on the importance of rigour in documenting literature search process. In: *Proceedings of the 17th European Conference on Information Systems, Verona* (2009)
16. Federation of European Publishers: *European book publishing statistics*, <https://fefpee.eu/European-Book-Publishing-922> (2017)
17. Haas, P., Blohm, I., Leimeister, J.M.: An empirical taxonomy of crowdfunding intermediaries. In: *Proceedings of the 35th International Conference on Information Systems, Auckland* (2014)
18. Remane, G., Nickerson, R., Hanelt, A., Tesch, J.F., Kolbe, L.M.: A taxonomy of carsharing business models. In: *Proceedings of the 37th International Conference on Information Systems, Dublin* (2016)
19. Szopinski, D., Schoormann, T., John, T., Knackstedt, R., Kundisch, D.: How software can support innovating business models: A taxonomy of functions of business model development tools. In: *Proceedings of the 23d Americas Conference on Information Systems, Boston* (2017)
20. Katsma, C., Spil, T.: A taxonomy of digital music services. In: *Proceedings of the 16th Americas Conference on Information Systems, Lima* (2010)
21. Gregor, S.: The Nature of Theory in Information Systems. *MIS Q.* 30(3), 611–642 (2006)
22. Williams, K., Chatterjee, S., Rossi, M.: Design of emerging digital services: a taxonomy. *Eur. J. Inf. Syst.* 17(5), 505–517 (2008)
23. Fan, S., Sia, C.L., Zhao, J.L.: Towards Collaboration Virtualization Theory. In: *Proceedings of the 16th Pacific Asia Conference on Information Systems, Ho Chi Minh City* (2012)

24. Lukoschek, K.: Ich liebe den Austausch mit euch! Austausch über und anhand von Literatur in Social Reading-Communities und auf Bücherblogs. In: Bartl, A., Behmer, M. (eds.) *Die Rezension Aktuelle Tendenzen der Literaturkritik*. pp. 225–252. Königshausen & Neumann, Würzburg (2017)
25. Ernst, T.: User Generated Content und der Leser-Autor als Prosumer. Potenziale und Probleme der Literaturkritik in Sozialen Medien. In: Kaulen, H., Gansel, C. (eds.) *Literaturkritik heute Tendenzen - Traditionen - Vermittlung*. V&R unipress, Göttingen (2011)
26. Trilcke, P.: Ideen zu einer Literatursoziologie des Internets. Mit einer Blogotop-Analyse. *Textpraxis*. 7(2), (2013)
27. Balijepally, V.G., Mangalaraj, G., Iyengar, K.: Are We Wielding this Hammer Correctly? A Reflective Review of the Application of Cluster Analysis in Information Systems Research. *J. Assoc. Inf. Syst.* 12(5), 375–413 (2011)
28. Elkan, C.: Using the Triangle Inequality to Accelerate k-Means. In: *Proceedings of the 20th International Conference on Machine Learning*, Washington D.C. (2003)
29. Punj, G., Steward, D.W.: Cluster analysis in marketing research: Review and suggestions for application. *J. Mark. Res.* 134–148 (1983)
30. Pedregosa, F., Varoquaux, G., Gramfort, A., Michel, V., Thirion, B., Grisel, O., Blondel, M., Prettenhofer, P., Weiss, R., Dubourg, V., Vanderplas, J., Passos, A., Cournapeau, D., Brucher, M., Perrot, M., Duchesnay, E.: Scikit-learn: Machine Learning in Python. *J. Mach. Learn. Res.* 12, 2825–2830 (2011)
31. Ward, J.H.J.: Hierarchical Grouping to Optimize an Objective Function. *J. Am. Stat. Assoc.* 58(301), 236–244 (1963)
32. Hartigan, J.A., Wong, M.A.: Algorithm AS 136: A K-Means Clustering Algorithm. *J. R. Stat. Soc. Ser. C Appl. Stat.* 28(1), 101–108 (1979)
33. Zeng, D., Chen, H., Lusch, R., Li, S.: Social Media Analytics and Intelligence. *IEEE Intell. Syst.* 25(6), 13–16 (2010)
34. Guo, H., Jiang, Y.: Optimal Design of Consumer Review Systems. In: *Proceedings of the 33rd International Conference on Information Systems*, Orlando (2012)
35. Babic Rosario, A., Sotgiu, F., de Valck, Bijmolt, T.H.A.: The Effect of Electronic Word of Mouth on Sales: A Meta-Analytic Review of Platform, Product, and Metric Factors. *J. Mark. Res.* 53(3), 297–318 (2016)
36. Cheung, C.M.K., Thadani, D.R.: The Impact of Electronic Word-of-Mouth Communication: A Literature Analysis and Integrative Model. *Decis. Support Syst.* 54(1), 461–470 (2012)
37. Chevalier, J.A., Mayzlin, D.: The Effect of Word of Mouth on Sales: Online Book Reviews. *J. Mark. Res.* 43(3), 345–354 (2006)

Kristin Kutzner

Institute for Economics and Information Systems
kutznerk@uni-hildesheim.de

Kristina Petzold

Institute for Creative Writing and Literary Studies
petzold@uni-hildesheim.de

Ralf Knackstedt

Institute for Economics and Information Systems
ralf.knackstedt@uni-hildesheim.de

University of Hildesheim, Germany

CHARACTERISING SOCIAL READING PLATFORMS – A TAXONOMY-BASED APPROACH TO STRUCTURE THE FIELD

Summary: Due to digitalisation the way of discussing on books changes. Especially social reading platforms foster a more sociable and collaborative mentality. Manifold platforms exist that differ, for instance by enabling different formats to discuss on books, such as book club, forum or direct text work. As no consolidated overview of social reading platforms exists, this study aims at deriving a taxonomy of social reading platforms to structure the field. Based on (1) an initial literature review and (2) a collection of social reading platforms, we derived (3) the taxonomy that considers essential characteristics. Further, through (4) a cluster analysis, four types of platforms could be identified. Overall, based on the taxonomy researchers and practitioners can be informed within the variety of platforms, to compare, refine and develop further social reading platforms.

Keywords: digital transformation, creative industries, digital humanities, social reading platforms, taxonomy.

14th International Conference on Wirtschaftsinformatik,
February 24–27, 2019, Siegen, Germany

Са енїлескої йрєвєла Оливера Кривошић

Пракса

Славко Поледица
slavko.poledica@nb.rs

Милана Укропина
milana.milivojevic@nb.rs

Ивана Николић
ivana.nikolic@nb.rs

Стручни рад
УДК 021.85:027.54(497.11)(091)
050:021.85(497.11)(091)
<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.4>

Народна библиотека Србије, Београд

ИСТОРИЈАТ И РАЗВОЈ ПЛАСМАНА ПЕРИОДИКЕ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СРБИЈЕ

Сажетак: У раду се описују историјат размене и пласмана српске периодике из Народне библиотеке Србије у иностране библиотеке од Другог светског рата до данас, начини набавке и тематика, као и културолошки значај периодике која се пласира у иностранство. Такође, описују се развојни процеси и институционализација слања периодике у оквиру Одељења селективне набавке Народне библиотеке Србије, првенствено оснивањем Реферата за пласман српске периодике у иностранство. У једном делу описана је и сарадња Народне библиотеке Србије у размени и поклону периодике са другим библиотекама у земљи. Описани су и начини евиденције, технолошка унапређења тога рада, и примери рада из свакодневне праксе. Рад садржи и конкретне податке о оствареним резултатима у пласману. У завршном делу изнето је неколико мишљења и идеја о даљем унапређењу размене и поклона периодике у систему како српских библиотека, тако и библиотека из иностранства.

Кључне речи: серијске публикације, пласман српске периодике, размена периодике, поклон периодике, Одељење селективне набавке НБС.

Увод

Након завршетка Другог светског рата, Народна библиотека Србије, без свог здања и фонда уништеног у нацистичком бомбардовању Београда, креће на пут обнове. Тај озбиљан процес траје и данас кроз реституцију уништеног фонда, а посебно старе и ретке грађе која чини колекције њених

посебних фондова. Тих поратних година ентузијазам и знање учених људи, у и око Народне библиотеке Србије, крупним корацама су је релативно брзо увели у круг великих европских и светских библиотека.

Године 1947. године поново почиње достава обавезног примерка Народној библиотеци Србије, а исте године је формиран и Одсек размене. Први спискови књига за размену послати су 1949. године, библиотекама у Совјетском Савезу, Пољској, Чехословачкој и Бугарској. Интензивнија размена почела је 1955. године са четрнаест библиотека из СССР-а, Бугарске, Мађарске, Румуније, Пољске и Чехословачке.

Током деценија које су уследиле, размена књига и периодике се проширује на нове националне библиотеке, као и на универзитетске и библиотеке академија наука. У периоду од 1973. до 1982. године, Народна библиотека је повећала број иностраних библиотека са којима остварује размену публикација на 230 библиотека из четрдесет земаља.¹ Од осамдесетих година до данас, Библиотека сарадњу шири и на пласман публикација у славистичке центре и катедре за српски језик у свету, библиотеке Срба у региону и дијаспори и културно-информативне центре Југославије/Србије. Периодику објављивану у Југославији/Србији путем размене добијале су националне, универзитетске и библиотеке академија наука, док су славистички центри периодику неопходну за наставни и научни рад почели да добијају на поклон у првој половини деведесетих година.

Од 1955. до 1960. године Народна библиотека је у размену послала 125 наслова часописа у 968 свезака и 12 наслова новина у 3.919 примерака. У истом периоду од иностраних библиотека разменом је добила 181 наслов часописа у 1.919 примерака и 18 наслова новина у 2.021 примерку.²

Кроз вишедеценијску размену публикација са водећим светским библиотекама изграђене су велике и значајне колекције србистике широм света, али и формиран и обогаћени фондови иностраних књига и периодике у нашој националној библиотеци.

Набавка периодике за пласман у иностранство

Периодика која се шаље у иностране библиотеке, било путем размене, било на поклон, набавља се на пет начина:

¹ Десанка Стаматовић, „Међународна сарадња Народне библиотеке Србије”, у *Сјоменица: 1832–1982* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 215.

² Миrash Кишовић, *Историја Народне библиотеке у Београду* (Београд: Народна библиотека Србије, 2016), 203.

1. Два примерка из обавезног примерка,
2. Куповина/претплата,
3. Издања Народне библиотеке Србије,
4. Размена са институцијама науке и културе,
5. Сувишак поклона и иницирани наменски поклон.

Актуелни Закон о обавезном примерку публикација³ од шест обавезних примерака, „два примерка прослеђује у размену, водећи рачуна о приоритету размене”. Термин „приоритет размене” подразумева размену са Народном и универзитетском библиотеком Републике Српске у Бањалуци, која добија селектован обавезни примерак, укључујући и одабране наслове периодике. Други обавезни примерак периодике користи се за слање у иностране библиотеке и славистичке центре, што није довољно да би се реализовале њихове потребе. Вредне и важне дневне новине, недељнике и часописе тражи велики број иностраних библиотека и славистичких центара, те се они морају купити у већем броју примерака.

До ступања на снагу Закона о јавним набавкама,⁴ и књиге и периодика су се куповали/претплаћивали преко Књижаре Народне библиотеке Србије, директно од издавача и уз књижарски рабат, са обавезом испоруке на адресу Библиотеке, која је потом вршила даљу дистрибуцију у иностране библиотеке. Као финансијски изузетно повољан период истичу се осамдесете године, када су куповину књига и претплату периодике за иностране библиотеке финансирали Министарство културе Републике Србије и Републички завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Републике Србије.

Међународне санкције, енормна инфлација и недостатак финансијских средстава деведесетих година, доносе велике тешкоће у претплати и пласману периодике у иностранство. У овим условима било је изузетно тешко обезбедити континуитет набавке и слања периодике, и само уз изузетну пожртвованост библиотекара то је постигнуто.

У том периоду обављен је изузетно обиман и значајан посао, који је много допринео континуитету у слању периодике. Отворена су три обавезна примерка публикација која су у ратном периоду од 1991. до 1996. године депоновани за националне библиотеке Словеније, Босне и Херцеговине и Македоније (око 90 тона грађе). Одмах по обнављању сарадње са овим биб-

³ „Закон о обавезном примерку публикација”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 52/2011 и 13/2016, чл. 11, тачка 4.

⁴ „Закон о јавним набавкама”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 124/12,14/15,68/15, 91/19).

лиотекама договорено је који су им наслови периодике потребни, издвојена су сва годишта и бројеви, и послати у размену. Остатак чуваних часописа био је послат у друге иностране библиотеке које су, на наш упит, доставиле спискове наслова, годишта и бројева који им недостају.

Изузетно тешка ситуација се поновила и 1999. године, током НАТО бомбардовања, када су куповина и слање периодике у иностране библиотеке биле угрожене недостатком финансијских средстава и проблемима у експедицији. Народна библиотека Србије је и у ратним околностима слала публикације у иностранство. Огромним залагањем библиотекара, њиховом упорном борбом за финансијска средства код Министарства културе, као и максималним активирањем других видова набавке, обезбеђен је континуитет слања већине наслова.

У једном од периода успона, унутар Реферата размене, 2002. године, формира се Реферат за пласман српске периодике у иностранство. Послови претплате периодике са Књижаре НБС прелазе на тај реферат. Дневне новине и недељници се од 2002. до половине 2012. године, уз обавезу достављања, претплаћују преко дистрибутера Веокорп, а од јула 2012. до јула 2013. године преко дистрибутера Futura Plus. Часописи се претплаћују директно од издавача/редакција. За часописе које није било могуће претплатити преко издавача, претплата и достава се обављала преко књижаре „Круг-комерц”. Биле су то „златне године” по питању средстава која је Министарство културе Србије одобравало за набавку грађе.

Овакав начин куповине периодике трајао је све до 2012. године, када Закон о јавним набавкама⁵ уводи обавезу да се књиге и периодика купују путем јавних набавки, преко дистрибутера који на јавној набавци да економски најповољнију понуду. Куповина периодике јавном набавком може довести до нерешивих проблема и губитка континуитета у слању иностраним библиотекама у случајевима када се не јави ниједан дистрибутер и јавна набавка пропадне, или јавну набавку добије несавесни дистрибутер који периодику не испоручује редовно или је не испоручује уопште.

Народна библиотека Србије издаје два стручна часописа за која су заинтересоване бројне иностране библиотеке – *Археографске ирилоје* прима 97 иностраних библиотека, а *Гласник Народне библиотеке Србије* 92 иностране библиотеке.

Значајан број публикација, укључујући и периодику, набавља се путем размене са домаћим институцијама науке и културе које су неко-

⁵ „Закон о јавним набавкама”, *Службени гласник Републике Србије* бр. 124/12,14/15,68/15, 91/19).

мерцијални издавачи, чија су издања суфинансирана или у потпуности финансирана од министарстава и других финансијера. Примера ради, путем размене са Библиотеком САНУ добијају се часописи *Јужнословенски филолоџ*, *Српски дијалектолошки зборник*, *Наш језик...* и то у броју примерака потребном за слање у иностране библиотеке. Такође, неке од ових институција мотивисали смо да своје часописе поклоне Народној библиотеци Србије, са наменом да буду послати у светске библиотеке – Институт за књижевност и уметност поклања *Књижевну историју*, Филолошки факултет *Славистику*, редакција часописа *Корац* овај часопис...

Сувишак публикација које бројне институције и појединци поклањају Народној библиотеци Србије, у коме има и периодике, такође је значајан извор употпуњавања недостајућих наслова, годишта и бројева за иностране библиотеке.

Начини и путеви набавке публикација за слање у иностранство, као и видови њиховог пласмана, искуствено су установљени у Одељењу селективне набавке НБС и теоријски представљени у радовима Иване Николић.⁶

У последњој деценији, захваљујући успостављању сарадње са многобројним новим иностраним библиотекама и славистичким центрима, као и максималном активирању свих видова набавке периодике за слање у иностранство, дошло је до изузетног повећања послатих наслова и бројева. Увидом у табелу можемо пратити раст бројева периодике послатих у иностране библиотеке:

Година	Број послатих примерака	Напомена
2016.	10.981	
2017.	11.301	
2018.	10.304	
2019.	13.614	
2020.	5.595	Изостала јавна набавка
2021.	8.693	

Приметан је велики пад слања 2020. године – узроци су изостанак јавне набавке за ту годину, као и непотпуна достава периодике дистрибутера који је добио претходну јавну набавку, те је иностраним библиотекама послато 5.595 бројева, које су библиотекари успели да набаве другим видовима набавке.

⁶ Ивана Николић, „Пласман публикација у иностранство – искуства Одељења размене Народне библиотеке Србије”, *Савремена библиотека* год. 17, бр. 22 (2005): 17–21.

У 2021. години уочава се тенденција поновног пораста, чему су допринеле остварена јавна набавка и смиривања епидемије ковид-19 која је отежала рад многих светских библиотека, а многе на одређено време и потпуно затворила.

Тематика периодике која се пласира у иностранство

Тематика периодике за које су заинтересоване иностране библиотеке и славистички центри увек има национални карактер и обухвата српски језик и филологију, књижевност и историју, етнологију и етнографију, православље и историју српске цркве, уметност, филозофију, социологију, право и политику, као и историју и културу других народа који живе у нашој земљи. Наводимо неке од најзначајнијих и најтраженијих часописа: *Јужнословенски филолоџ*, *Наш језик*, *Ономајолошки њрилози*, *Српски дијалектџолошки зборник*, *Славистџика*, *Српски језик*, *стџудије српске и словенске њисменостџи*, *Научни састџанак славистџа у Вукове дане*, *Башиџина*, *Градац*, *Градина*, *Књижевне новине*, *Књижевни маџазин*, *Књижевна истџорија*, *Корац*, *Мосџови*, *Савременик*, *Свеске Задужбине Иве Андриџа*, *Истџорија 20. века*, *Истџоријски часоџис*, *Токови истџорије*, *Митџолошки зборник*, *Гласник Српске њравославне цркве*, *Православље*, *Црквене стџудије*, *Релиџија и џолеранџија*, *Браџистџиво*, *Психолоџија*, *Социолоџија*, *Гласник Народне библиотеке Србије*, *Археџографски њрилози*, *Библиотекар...*

Осим поменутих, библиотеке при избору периодике објављене у Србији могу имати и додатне критеријуме, везане за начела њихове набавне политике. Новине и часописе који спадају у њихову патриотику желе да примају националне библиотеке Словеније (часопис *Словеника*), Хрватске (*Блаџовестџ: лисџи Беоџрадске бискуџије*), Босне и Херцеговине (*Новоџазарски зборник*), Јапана (*Азиџске свеске*), Мађарске (ННД, *Létünk*), Русије (*Русскиј џзџк как иносџтранниј*, *Руски алманаџ*)...

Значај пласмана периодике у иностранство

Кроз континуирану и систематску размену периодике Народна библиотека Србије изграђује и обогађује колекџије србистике у иностраним библиотекама и представља историју, науку, културу, уметност и стваралаштво наше земље. Такође, слањем стручне периодике у славистичке центре помаже изучавање нашег језика, књижевности, историје и културе међу

славистима широм света, и подржава наставни процес и научни рад професора, лектора и студената српског језика и књижевности у иностранству.

Пласманом у иностранство периодике објављене у Србији Народна библиотека Србије обавља културну мисију и обезбеђује слободан проток информација и научних сазнања између наше земље и света.

Развој радних процеса и евиденција у пласману периодике

Евиденција наслова, годишта и бројева периодике послате иностраним библиотекама и славистичким центрима водила се ручно, на картонима, све до успостављања COBISS.SR система 1989. године. Од тада се у сваки запис уноси евиденција о послатом броју отварањем новог поља 997 са подацима у потпољима о начину набавке (куповина, сопствено издање, размена, поклон...), о начину слања (размена или поклон), цени (у валути те земље) и са шифром иностране библиотеке којој је послат тај број, уз аутоматску доделу датума слања.

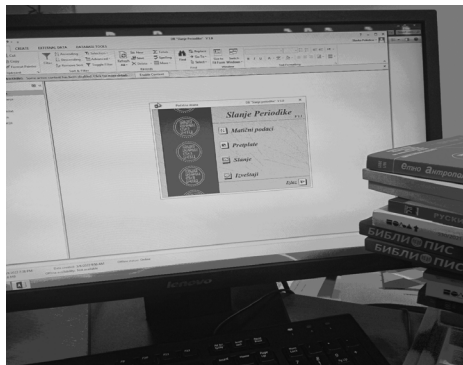
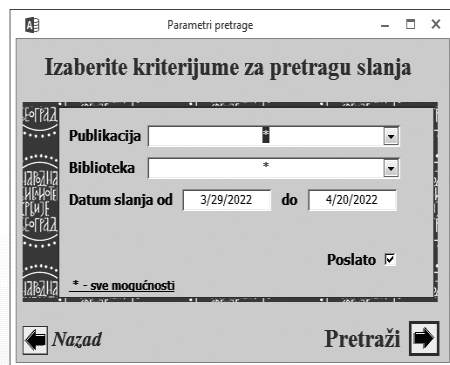
Током година ови подаци су постали бројни и обимни, на десетине поља 997 унетих у запис за сваки послат број оптерећивало је базу, а запис чинило непрегледним и библиотекарима и корисницима. У договору са начелником Одељења периодике донета је одлука да се прекине са уносом у базу података о слању периодике. Подаци о слању су 2002. године из записа пренети на ручно исписиване картоне, а сва поља 997 са преусмерењем су обрисана из електронског каталога.

Слика 1: Картон баланса

Године 2005. прелази се на евиденцију путем електронске базе података. У сарадњи са водитељком Реферата, ангажовани програмер је у софтверском систему Access израдио базу која до данас олакшава рад. Евиденција библиотека, њихових интересовања, наслова периодичких публикација, послатих и непслатих бројева, њихових цена и података о издавачима доступна је и прегледна у сваком тренутку.

Програм омогућава и израду потребних извештаја (дневних, месечних, годишњих). Тиме и овај део посла иде укорак са технолошким напретком и олакшицама које је улазак Народне библиотеке Србије у COBISS.SR систем донео нашој струци.

Слике 2, 3, 4 и 5: Access база

С обзиром на то да прилив грађе путем обавезног примерка, размене, поклона и куповине премашује потребне количине за слање иностраним библиотекама и славистичким центрима, улазимо у нову етапу рада. Спирит понуђених наслова се готово свакодневно увећава, као и број заинтересованих библиотека у земљи, региону и иностранству.

Толики обим података није више било могуће евидентирати само у постојећој Access бази, а ни библиотеке на које смо проширили сарадњу, као ни наслови периодике на листама понуде нису константе. Променљивост када су у питању наслови и годишта, као и променљивост интересовања библиотека, захтевали су другачију, тј. додатну врсту евиденције. Одлучили смо се за евиденцију и у Excel табелама. То је омогућавало не само директно уношење библиографских података новопрстиглих дуплираних примерака периодике, него и изврсну корелацију (баш као и у случају Access базе) са програмском базом COBISS.SR, по принципу copy-paste. Убрзо, сакупили смо у тој табели податке о неколико стотина наслова периодике, са основним библиографским подацима (наслов, поднаслов, место издавања, издавач, ISSN број,...), као и евиденције годишта, бројева и количине примерака којима тренутно располажемо као дупликатима. Ради што боље и стручније обраде и уноса података, управо према Упутствима за примену стандарда ISBD (CR), изучен је и примењен приручник колегиница Комненић и Драгичевић.

Пре него што ће се започети са понудом периодике на поклон домаћим библиотекама, било је потребно информисати се о постојећим колекцијама периодике, као и стању ових колекција, првенствено у матичним и јавним библиотекама, у чему су нам помогли стручни радови колегинице Бојане Вукотић.⁷ Ради добијања прецизних података остварени су и лични контакти са колегама задуженим за колекције периодике.

Следећи корак био је обавестити што већи број библиотека ван наше већ уговорене међубиблиотечке размене о могућности да своје колекције периодике редовно комплетирају поклоном Народне библиотеке Србије. Испоставило се да су за то заинтересоване библиотеке најширих профила – матичне, јавне, стручне, специјалне, универзитетске, високошколске, школске, манастирске... Одзив је био велики, са много похвала за ову нову делатност, јер већина библиотека нема додељена финансијска средства за куповину периодике. На овај начин многе библиотеке су попуниле своје фондове и минусе у постојећим колекцијама периодике. Неке библиотеке

⁷ Бојана Вукотић, „Водич кроз домаћу стручну периодику (новембар 2010 – март 2011)”, *Читалишће* год. 10, бр. 18 (мај 2011): 92–99; Бојана Вукотић, „Новине у каталожкој обради периодике”, *Панчевачко читалишће* год. 5, бр. 9 (нов. 2006): 90; Бојана Вукотић, „Периодика у нашим јавним библиотекама”, *Бележница: лист Народне библиотеке Бор* год. 9, бр. 16 (2007): 4–9; Бојана Вукотић, „Стандардизација формирања и вођења колекција периодике у јавним библиотекама”, у *Стандардизација и квалитет библиотечких услуга: зборник радова са међународне научне конференције одржане у Новом Саду 4–5. новембра 2010, 141–156* (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2011).

су чак, захваљујући поклоњеној периодици, оформиле реферате периодичних публикација које до тада нису имале. Било је и оних колега који су се јављали са жаљењем што не могу да одаберу понуђену грађу услед недостатка простора у њиховим библиотекама.

Добар и охрабрујући резултат ове праксе је да је периодика, као грађа које је на неки начин била занемарена у мањим библиотекама, добила своје заслужено место. Периодика коју поклања НБС умногоме решава и проблем недостатка средстава за куповину ове врсте грађе, посебно када су у питању мање библиотеке. Други добар пример ове праксе је ентузијазам појединих колега који су одлучили да поруче ускостручне часописе. На питање откуда таква одлука, објаснили су да на тај начин желе да привуку кориснике чија је струка везана за ту врсту тематике и да им помогну у истраживањима. Такође, поруцбина стручних часописа за библиотеку везана је и за постојање стручних школа у тим градовима, за њихове наставне планове и интересовања ученика.

Не занемарујући него унапређујући посао на редовној размени у оквиру Access базе, каталог дупликата за домаће и библиотеке у региону смо израђивали и слали као понуду два пута годишње, у пролећном и јесењем термину.

наслов	ISSN / ISBN	Број/год. примерака
1804. часопис Задужбинског друштва "Први српски устанак" Орашац	1402-1415	
(TI=KRKA U MEDICINI I FARMACIJI), Krka, Novo Mesto, Slovenija	031-4039	
12. MAJ, информативно-слуховно стручни часопис МЕДИЦИНСКИ СТУДИЈИ, Podgorica	2236-999X	20 2018x2prim/2x 2019
ABC TEHNIKE, časopis za pitanja bezbednosti i društvene samo zaštite, Savezni sekretarijat ...	2560-3787	
ABC, časopis urgentne medicine, Srpsko lekarsko društvo	1481-1083	
ACTA AGRICULTURE SERBICA, University of Kragujevac, Faculty of Agronomy, Čačak	0354-9042	47 2019x2prim/48 2019x2prim
ACTA CHIRURGICA JUGOSLAVICA, časopis za hirurgiju, Udruženje hirurga Jugoslavije	0001-5474/0351	
ACTA CLINICA, Klinički centar Srbije, Beograd	1481-1724	
ACTA DIURNA, Битен Правилор Факултета Универзитета у Београду	1820-3981	64 65-2019x2prim/64 66 2020-2021x2prim
ACTA ENTOMOLOGICA SERBICA, Entomological Society of Serbia, Faculty of Biology	0354-8410	
ACTA CHIRURGICA IUGOSLAVICA, časopis za hirurgiju, Udruženje hirurga Jugoslavije	0001-5474/0351	
ACTA CLINICA, Klinički centar Srbije, Beograd	1481-1724	
ACTA DIURNA, Битен Правилор Факултета Универзитета у Београду	1820-3981	
ACTA ENTOMOLOGICA SERBICA, Entomological Society of Serbia, Faculty of Biology	0354-8410	
ACTA HISTORIAE MEDICINAE STOMATOLOGIAE PHARMACIAE MEDICINAE VETERINAE	0001-2885/0351	
ACTA HISTORIAE, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko-Koper	1518-0185	
ACTA MEDICA MEDIANAE, naučni časopis Medicinskog fakulteta i podružnice Srpskog	0365-4278 (e) 1-2021x5prim/2-2021x2prim/3-2021x2prim	
ACTA MEDICA SEMENDRICA, časopis Srpskog lekarskog društva Postruznica Smedereva	0354-2785	
ACTA ORTHALMOLOGICA, naučni časopis Udruženja oftalmologa Srbije	1480-2868	
ACTA PERIODICA I TRIMESTRICA, University of Novi Sad	1480-7189	1/1908-2020

Слика 6: Excel табела

Табела приказује укупан број послатих примерака периодике у иностране и домаће библиотеке, како у размену, тако и на поклон:

Година	Број послатих примерака	Напомена
2014.	13.369	
2015.	10.597	
2016.	15.816	
2017.	13.266	
2018.	12.031	
2019.	15.342	
2020.	8.131	Изостала јавна набавка
2021.	12.597	

Укупан број варирао је у зависности од пристиглог броја наслова и броја примерака путем обавезног примерка, куповине, размене или поклона (индивидуалних или институционалних), као и од потражње библиотека сарадница.

Период пандемије узроковао је застој многих активности, те се то одразило и на пласман периодике. До смањење броја примерака послатих 2020. године дошло је услед непотпуног испуњавања обавеза од стране добављача периодике за период јун 2019 – јун 2020, као и због изостанка јавне набавке периодике за период јул 2020 – јул 2021. године (нису додељена финансијска средства). За иностране библиотеке које су биле затворене током пандемије, периодика је одвајана и чувана за тренутак када колеге обавесте да је пријем могућ.

Наредне 2021. године, расписана је и остварена јавна набавка периодике за период јул 2021 – јул 2022, а њом су били обухваћени и наслови и бројеви периодике објављени у периоду јул 2020 – јул 2021. године, које је било могуће ретроактивно купити. Захваљујући овој јавној набавци, као и другим видовима набавке, у годишњем извештају Реферата за пласман српске периодике достижемо бројку од 12.597 послатих примерака.

У овом тренутку табела понуде периодике броји 2.254 евидентирана наслова у десетинама хиљада различитих годишта и бројева, расположивих за размену и поклон са иностраним и домаћим библиотекама. Овим бројем, поред текуће продукције, обухваћени су и подаци о насловима периодичних публикација које су престале са излажењем, неке од њих чак и пре једног века.

Број иностраних и домаћих библиотека са којима имамо редовну размену периодике тренутно износи 311, а за око 300 библиотека у земљи и региону два пута годишње шаљемо каталоге понуда дупликата периодике на поклон.

Размишљања о будућем раду

Даљи пораст броја библиотека сарадница, као и пораст броја наслова и количина периодичних публикација, зависи од низа друштвених, економских и културолошких околности. Потребна је и додатна и стална, пре свега финансијска, подршка Министарства културе, Министарства науке и органа локалне заједнице да бисмо постојеће стање колекција периодике у земљи и иностранству одржали, а и унапредили, нарочито у мањим библиотекама у земљи. Након тога, у складу са убрзаним технолошким развојем, били би могући и кораци попут умрежавања свих српских библиотека у земљи и региону у јединствени информациони систем, ажурирања понуде публикација на сајтовима библиотека, као и организовање повремених или сталних берзи размене. Такође, не треба сметнути са ума ни све већу продукцију електронских издања периодике, која потребе размене периодике неће укинути, али ће је значајно технолошки изменити.

Научени да се прилагођавамо и најтежим условима рада када су у питању финансијска средства и други ограничавајући фактори, спремни смо да сву своју стручност, професионалност и ентузијазам уложимо у трајање и унапређење ове библиотечке делатности и обогаћење фондова периодике у библиотекама широм земље и света.

Literatura:

1. Kićović, Miraš. *Istorija Narodne biblioteke u Beogradu*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2016. (na ćirilici)
2. Komnenić, Slobodanka, Ljiljana Dragičević. *Uputstvo za primenu standarda ISBD (CR)*, Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006.
3. Nikolić, Ivana. „Plasman publikacija u inostranstvo – iskustva Odeljenja razmene Narodne biblioteke Srbije”. *Savremena biblioteka*, god. 17, br. 22 (2005): 17–21. (na ćirilici)
4. Stamatović, Desanka. „Međunarodna saradnja Narodne biblioteke Srbije”. U *Spoimenica 1832–1982*, ur. Radmila Šuljagić, 213–230. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1985. (na ćirilici)

5. Vukotić, Bojana. „Novine u kataloškoj obradi periodike”. *Pančevačko čitalište* god. 5, br. 9 (nov. 2006): 90. (na ćirilici)
6. Vukotić, Bojana. „Periodika u našim javnim bibliotekama”. *Beležnica: list Narodne biblioteke Bor* god. 9, br. 16 (2007): 4–9. (na ćirilici)
7. Vukotić, Bojana. „Standardizacija formiranja i vođenja kolekcija periodike u javnim bibliotekama”. U *Standardizacija i kvalitet bibliotečkih usluga: zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije održane u Novom Sadu 4–5. novembra 2010*, 141–156. Beograd: Bibliotekarsko društvo Srbije, 2011. (na ćirilici)
8. Vukotić, Bojana. „Vodič kroz domaću stručnu periodiku (novembar 2010 – mart 2011)”. *Čitalište* god. 10, br. 18 (maj 2011): 92–99. (na ćirilici)
9. „Zakon o javnim nabavkama”. *Sl. glasnik RS* br. 124/12,14/15,68/15, 91/19 (na ćirilici)
10. „Zakon o obaveznom primerku publikacija”. *Sl. glasnik RS* br. 52/2011 i 13/2016, čl. 11, tačka 4. (na ćirilici)

Slavko Poledica

slavko.poledica@nb.rs

Milana Ukropina

milana.milivojevic@nb.rs

Ivana Nikolić

ivana.nikolic@nb.rs

National Library of Serbia, Belgrade

HISTORY AND DEVELOPMENT OF THE PLACEMENT OF PERIODICALS IN THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Summary: The paper describes the history of exchange and placement of Serbian periodicals from the National Library of Serbia to foreign libraries in the period from the Second World War to the present day. Methods of procurement, topics, and the cultural significance of periodicals placed abroad are also presented. The development processes and the institutionalization of sending periodicals within the Acquisitions Department of the National Library of Serbia, primarily by establishing the Periodicals Exchange Section, are described. Moreover, the paper describes the cooperation between the National Library of Serbia and other libraries in the country related to the exchange and gift of periodicals. Ways of recording, technological improvements of the work, as well as the examples of everyday practice, are outlined. Further, the paper shows specific data about the results achieved in the placement. Finally, several opinions and ideas on further improvement of the exchange and gift of periodicals in the system of both Serbian and foreign libraries are presented.

Keywords: serial publications, placement of Serbian periodicals, periodicals exchange, periodicals gift, Acquisitions Department of the National Library of Serbia.

Примљено: 20. априла 2022.

Исправке: 24. маја 2022.

Прихваћено: 7. јуна 2022.

Богдановић В. Биљана
Народна библиотека
Србије, Београд
biljana.bogdanovic@nb.rs

Стручни рад
УДК 027.54:[025.6:021.64(497.11)"2020/2021"
<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2022.64.1.5>

МЕЋУБИБЛИОТЕЧКА ПОЗАЈМИЦА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ СРБИЈЕ И НАЦИОНАЛНИХ БИБЛИОТЕКА РЕГИОНА У ДОБА ПАНДЕМИЈЕ КОВИД-19

Сажетак: Од појављивања првих случајева заразне болести ковид-19 почетком 2020. године и њеног ширења, функционисање многих институција потпуно је заустављено, а касније поново успостављено са великом опрезношћу због опасности ширења заразе. Услед ограничења изазваних пандемијом, међубиблиотечка позајмица добила је још више на значају. Доступност библиотека била је важна, као и ангажовања библиотекара који су своје свакодневне послове обављали у складу са епидемиолошком ситуацијом. Како би био сагледан начин функционисања послова везаних за међубиблиотечку позајмицу националних библиотека региона током пандемије у периоду јануар–децембар 2020. и 2021. године, спроведена је анкета чији су резултати представљени у раду. Поред Народне библиотеке Србије, у анкети су позване да учествују националне библиотеке бивших југословенских република, Словеније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Северне Македоније, Републике Српске, Црне Горе, али и Бугарске са којом Народна библиотека Србије има веома развијену међубиблиотечку позајмицу.

Кључне речи: међубиблиотечка позајмица, националне библиотеке, пандемија, рад од куће.

Увод

Време пандемије успорило је многе у њиховим намерама, задацима и пословима. Библиотеке су биле приморане да привремено зауставе, а касније и ограниче своје деловање на дужи период. Рад се, за велики број запослених, преселио у кућне услове. У складу са епидемиолошким мерама требало је у што већој мери изаћи у сусрет корисницима којима су драгоцене фондови књига и остале грађе били делимично или потпуно недоступни.

Епидемија вируса корона у Србији проглашена је 19. марта 2020. године Наредбом о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19.¹ Народна библиотека Србије објавила је обавештење да од 16. марта 2020. године неће бити отворена за кориснике и посетиоце.² Своје читаонице отворила је 27. априла 2020. године,³ када је било дозвољено да само 20 корисника борави у просторијама читаоница на дневном нивоу, уз прописане мере заштите. У складу са Уредбом о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19 Владе Републике Србије и препорукама надлежних органа и институција на основу инструкција Кризног штаба, дозвољени број корисника у читаоницама НБС варирао је од 20, преко 50, до 100 и 200, да би се у појединим моментима смањивао, у зависности од тренутне епидемиолошке ситуације.

Народна библиотека Србије пружала је услуге корисницима и у време повећаног броја заражених ковидом. На самом почетку пандемије, када је, током априла 2020. године, било дозвољено да само двадесеторо корисника борави у просторијама читаоница током дана и прегледа неопходну грађу, забележена су 263 случаја заражених особа⁴ у Републици Србији. То је знатно мање него током априла 2021. године,⁵ када је било дозвољено да највише педесеторо корисника борави у читаоницама, а далеко мање од 19.901 особе забележене као позитивне на ковид-19 у јануару 2022. године,⁶ када је највише стотину корисника могло да се нађе у просторијама читаоница НБС. С временом су се научници упознали са вирусом како би давали упутства и предлагали мере за спречавање и сузбијање ове заразне болести. У складу са епидемиолошком ситуацијом, библиотекар са маскама,

¹ „Наредба о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19”, *Сл. гласник РС* бр. 37 (2020), <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/37/1/reg> (преузето 8. 4. 2022).

² Обавештење поводом спречавања појаве, ширења и сузбијања заразне болести COVID-19, <https://nb.rs/obavestjenje-povodom-sprecanjanja-pojava-sirenja-i-suzbijanja-zarazne-bolesti-covid-19/> (преузето 8. 4. 2022).

³ Драгана Милуновић, „Народна библиотека Србије у условима ванредног стања проглашеног поводом пандемије заразне болести ковид-19”, *Библиотекар* 62, 2 (2020), <https://bds.rs/bibliotekar/index.php/1/article/view/bibliotekar-2020-62-2-3/pdf> (преузето 15. 4. 2022), DOI 10.18485/bibliotekar.2020.62.2.3

⁴ World Health Organization, <https://covid19.who.int/region/euro/country/rs> (преузето 8. 4. 2022).

⁵ Највећи број заражених током априла 2021. године, према подацима Светске здравствене организације, забележен је првог дана тог месеца са 5.107 заражених особа у Србији.

⁶ World Health Organization, <https://covid19.who.int/region/euro/country/rs> (преузето 8. 4. 2022).

визирима и рукавицама пружали су корисницима све врсте услуга, а књиге које су наручиване, након коришћења одлагане су на посебно обележено место. Након одређеног времена карантина, враћане су у полице. Библиотекари Одељења за пружање информacionих услуга корисницима, који су у то време радили од куће, имали су задатак да путем сервиса *Пишјајте библиотекар* упуте кориснике у начине на које могу доћи до потребне грађе, претражујући доступне дигитализоване колекције које им могу помоћи, организујући термине доласка корисника којима је била потребна грађа из фондова библиотеке. Због драстичног смањења броја корисника који грађу фондова библиотеке могу да користе у читаоницама, састављани су спискови корисника који су претходно најављивали свој долазак. Како би смањили оптерећење листе чекања за термин коришћења читаоница, библиотекари су реализовали корисничке захтеве и без доласка корисника у библиотеку када је то било могуће.⁷ Библиотекари су у тим ситуацијама претраживали каталоге, прегледали грађу, скенирали потребне чланке или делове публикација, а све у складу са *Законом о ауторском и сродним правима* како би корисници добили потребне податке у што краћем року. Ограничење броја корисника минимализовано је тек 15. марта 2022. године, скоро две године након проглашења епидемије у нашој земљи. Међутим, ова могућност није сасвим искоришћена јер корисници, и даље свесни ризика од заразе, ма колико он умањен био, са великим опрезом долазе у читаонице које су отуда попуњене тек половином својих капацитета.

Функционисање међубиблиотечке позајмице НБС у измењеним условима

Међубиблиотечка позајмица је у овој ситуацији била један од начина на који су корисници библиотека ван Београда и Србије могли да дођу до потребне грађе, када је Народна библиотека својим библиотекама-чланицама то омогућавала шаљући углавном скенирану грађу, али и фотокопирану, као и монографске публикације. У случају када је корисницима Народне библиотеке Србије требало обезбедити књиге путем међубиблиотечке

⁷ Ана Николић и Тијана Ловре, „Рад са корисницима током пандемије ковида-19: искуство Народне библиотеке Србије“, у *Библиотека од куће: изазови и могућности организације библиотечких услуга током пандемије: зборник радова*, ур. Виолета Стојменовић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Лесковац: Народна библиотека „Радоје Домановић“, 2021), 23–37.

позајмице, дешавало се да није било могуће добити тражену књигу из иностраних библиотека јер епидемиолошка ситуација у нашем региону тог тренутка није била повољна, тако да је захтев морао бити одбијен. Примећен је пораст броја захтева за скенирање чланака или делова публикација за сврхе међубиблиотечке позајмице у односу на период пре пандемије. Како би се сагледале потешкоће у функционисању међубиблиотечке позајмице, начини на које су оне превазиђене, као и разлике у броју и врсти захтева за међубиблиотечку позајмицу спроведена је кратка анкета међу колегама који раде на овим пословима у оквиру националних библиотека региона са којима је Народна библиотека Србије имала добру сарадњу, како у периоду пре, тако и у периоду који је захваћен радом у измењеним условима услед пандемије заразне болести ковид-19.

Функционисање међубиблиотечке позајмице националних библиотека региона у измењеним условима

Након кратке анализе рада међубиблиотечке позајмице Народне библиотеке Србије и националних библиотека окружења у измењеним условима спровођењем анкете приметне су варијације у обиму и врсти захтева које су корисници упућивали библиотекама. У спроведеној електронској анкети⁸ позване су да учествују националне библиотеке региона путем Google Forms формулара. То су националне библиотеке бивших југословенских република, Словеније, Босне и Херцеговине, Хрватске, Северне Македоније, Републике Српске, Црне Горе, али и Бугарске.⁹ Жеља аутора била је да испита услове, искуства и начине рада националних библиотека из окружења у периоду највећег изазова који се нашао пред библиотекама, периоду њихове (не)доступности. Питања су била углавном затвореног типа. Питања комбинованог типа, којих је било мање, пружала су библиотекама могућност додавања одговора који нису били предвиђени приликом формирања анкете јер зависе од искуства колега током периода рада на који се ова анкета односи. На крају, једно отворено питање које се тицало навођења позитивних примера из праксе у периоду јануар–децембар 2020.

⁸ Анкета је спроведена у периоду 28. 3. 2022. до 8. 4. 2022. године.

⁹ С обзиром на то да Народна библиотека Србије и Народна библиотека „Св. Кирило и Методије” у Софији имају веома развијену сарадњу на пољу међубиблиотечке позајмице, ова национална библиотека је такође укључена у анализу рада националних библиотека везано за послове међубиблиотечке позајмице у време пандемије заразне болести ковид-19.

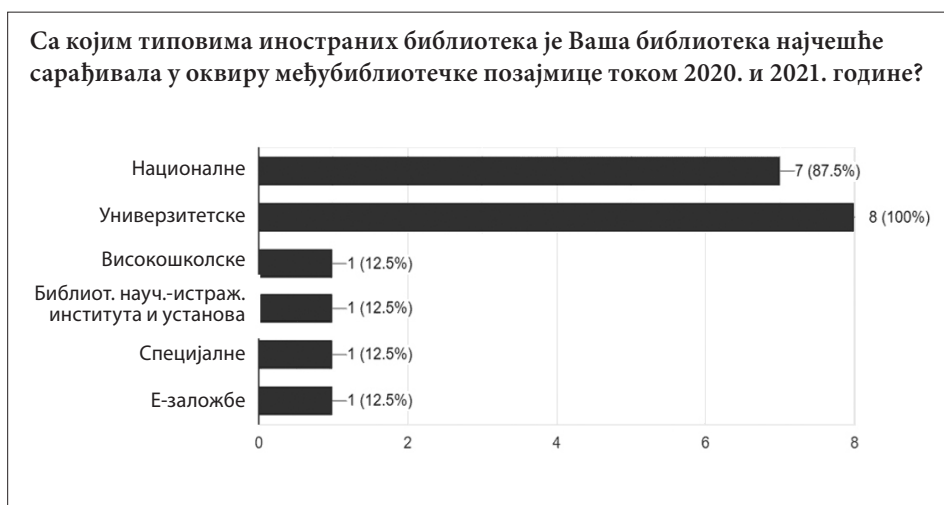
и 2021. године које желе да истакну навело је колеге да врло посвећено одговоре дајући примере како би што боље описали задовољство или потешкоће у раду током пандемије. Анкетом је обухваћен период рада Народне библиотеке Србије и националних библиотека региона под измењеним условима услед пандемије заразне болести ковид-19, од јануара до децембра 2020. и 2021. године. На почетку упитника налазила су се општа питања која се тичу сваке библиотеке која је учествовала у анкетирању: броја запослених који обављају послове међубиблиотечке позајмице у библиотеци, начина на који корисници подносе захтев за међубиблиотечку позајмицу као и са којим типом иностраних библиотека су најчешће сарађивале путем међубиблиотечке позајмице у периоду на који се анкета односи. Након тога, питања која се тичу послова међубиблиотечке позајмице подељена су у два сегмента, где је прво испитиван период рада јануар–децембар 2021. године, као период који је свежији у сећању библиотекара.¹⁰ Након тога, следио је сегмент истих питања везаних за врсту захтева и функционисање међубиблиотечке позајмице као и препреке у раду током периода јануар–децембар 2020. године. Приликом обраде упитника примењена је квантитативна метода обраде и анализе података. На позив су се одазвале све библиотеке осим колега из Црне Горе, а разлог изостанка њиховог учешћа остао је непознат аутору.

Међубиблиотечка позајмица – комуникација са корисницима и сарадња са другим типовима библиотека

Нека од питања спроведене анкете била су општа, везана за начин комуникације са корисницима, број запослених који обавља ове послове у редовним условима у наведеним националним библиотекама. Приметно је да у већини ових националних библиотека послове међубиблиотечке позајмице и у редовним условима обавља један библиотекар. Мањи део поменутих библиотека има по троје запослених, што донекле утиче на ефикасност, нарочито у периоду пандемије. Комуникација са корисницима у редовним условима најчешће се одвија путем имејла или лично, доласком корисника у библиотеку, у мањој мери попуњавањем формулара на сајту библиотеке, док Народна и универзитетска књижница у Љубљани (Narodna in univerzitetna knjižnica) пружа још један начин позајмљивања

¹⁰ Неки од одговора попут навођења примера добре праксе зависили су од сећања и личног утиска библиотекара, не само од Извештаја о раду.

путем OCLC Resource Sharing мреже Онлајн компјутерског библиотечког центра. Овај вид међубиблиотечке позајмице много је значио колегама из Словеније јер им је обезбедио већу могућност повезивања са другим библиотекама у свету, што је позитивно утицало на ефикасност.¹¹ На питање са којим типовима библиотека су најчешће сарађивале за време измењеног режима рада, испитиване националне библиотеке су одговориле да су у периоду јануар–децембар 2020. као и у истом периоду 2021. године најчешће сарађивале са другим националним, као и универзитетским библиотекама, ређе са осталим типовима библиотека (Слика 1).

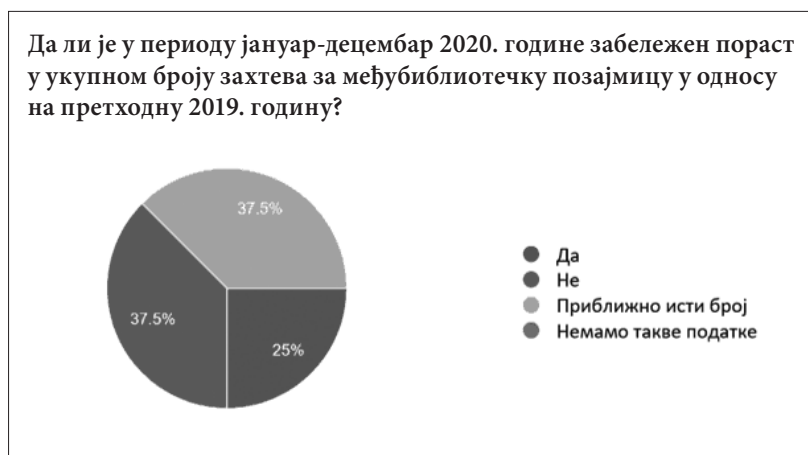

Слика 1: Домаће и иностране библиотеке – потребе за међубиблиотечком позајмицом током 2020. и 2021. године

Почетак 2020. године носи са собом смањење укупног броја захтева за међубиблиотечку позајмицу у погледу слања публикација у земљи и иностранству. Тај број је нижи током целе 2020. године у случају Народне библиотеке Србије, Националне и универзитетске библиотеке „Св. Климент Охридски” у Скопљу и Народне библиотеке „Св. Кирило и Методије” у Софији.

Пораст укупног броја захтева у периоду јануар–децембар 2020. године бележе Народна и универзитетска библиотека у Љубљани и Народна уни-

¹¹ Silvester Videtič, „Medknjižnična izposoja med epidemijo”, *Knjižničarske novice* 30, 3/4 (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (преузето 8. 4. 2022).

Слика 2

верзитетска библиотека у Бањалуци. Национална и универзитетска библиотека у Сарајеву и Национална и свеучилишна књижница у Загребу у наведеном периоду имају приближно исти укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу у односу на период јануар-децембар 2019. године (Слика 2). Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски” у Скопљу не бележи пораст захтева,¹² како у периоду јануар–децембар 2020. тако и у истом периоду 2021. године.

У Народној и универзитетској библиотеци Републике Српске 2021. година је активнија, као и код већине анкетираних библиотека. Укупан број захтева за међубиблиотечки позајмицу расте током 2021. године у националним библиотекама Словеније, Хрватске, Бугарске и Србије тако да уместо 25% за 2020. годину износи 62,5% у периоду јануар–децембар 2021. године (Слика 3).

Иако је укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу у периоду јануар-децембар 2020. године био смањен, услед ограничења изазваних пандемијом заразне болести ковид-19, анкетиране библиотеке које у овом периоду 2020. године имају повећан број захтева за међубиблиотечку позајмицу од иностраних библиотека су националне библиотеке Словеније и Хрватске, што је случај и са Народном библиотеком Србије (Слика 4). Приближно исти број ових захтева имају националне библиотеке Северне

¹² Наводи се негативан одговор на питања повећања укупног броја захтева за међубиблиотечку позајмицу, затим броја захтева за умножавање грађе путем скенирања и фотокопирања.

Македоније и Бугарске, док је у библиотекама БиХ и Републике Српске долази до њиховог смањења.

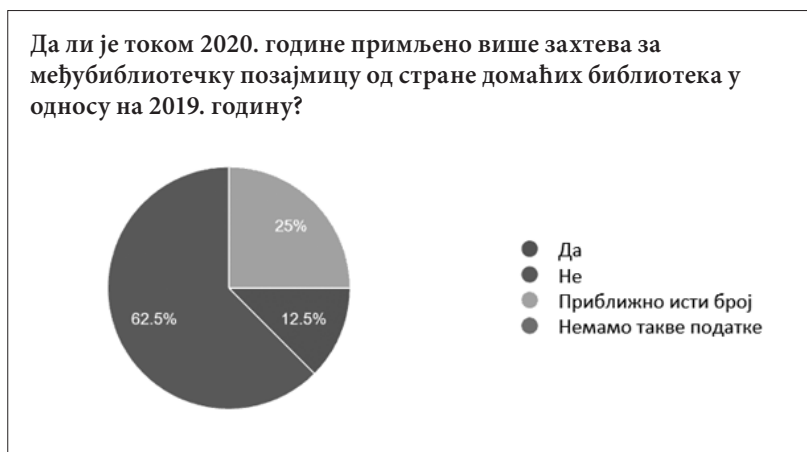
Слика 3

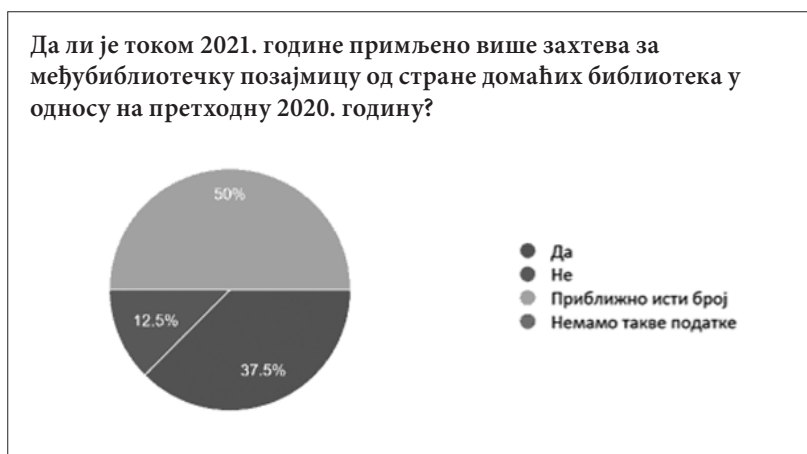
Слика 4

То што већина националних библиотека бележи пораст или је на скоро једнаком броју прошлогодишњих захтева од колега из иностранства, указује на чињеницу да су се домаће библиотеке у мањој мери обраћале својим националним библиотекама слањем захтева за међубиблиотечку позајмицу у периоду јануар–децембар 2020. године, што потврђују колеге из националних библиотека Словеније, Хрватске, Бугарске, Северне

Македоније и Србије. Једино колегинице из Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске у Бањалуци у својим извештајима имају пораст захтева од стране домаћих библиотека (Слика 5).

Слика 5

Слика 6

Током периода јануар–децембар 2021. године домаће библиотеке нормализују свој рад онолико колико епидемиолошка ситуација то дозвољава, па тако расте и број захтева њихових корисника (Слика 6). Корисници јавних и других библиотека све више имају потребе за грађом Народне библиотеке Србије, тако да током 2021. године расте број захтева за

међубиблиотечку позајмицу које домаће библиотеке упућују Народној библиотеци Србије. Са овим повећањем захтева домаћих библиотека сусрећу се и колеге из БиХ и Хрватске, док приближно исти број захтева као претходне године бележе колеге из Северне Македоније, Бугарске и Републике Српске.

Иностране библиотеке се током 2021. године у још већем броју обраћају Народној библиотеци Србије, а осим умножавања грађе, интересују се све више за позајмицу књига. Колеге из иностранства задовољне су услугама Народне библиотеке Србије које оцењују брзим и ефикасним. Такође, похваљени су напори колега на пословима дигитализације грађе Народне библиотеке Србије, који драгоцене фондове чине видљивим. Повећан број захтева за позајмицу од иностраних библиотека током периода јануар–децембар 2021. године имају и колеге из Словеније и Хрватске, док националне библиотеке БиХ и Републике Српске бележе смањење ове врсте захтева. Ситуација са захтевима ове врсте током периода јануар–децембар 2021. је потпуно иста као и 2020. године (Слика 4), где националне библиотеке Бугарске и Северне Македоније поново бележе приближно исти број захтева иностраних библиотека који им је упућен.

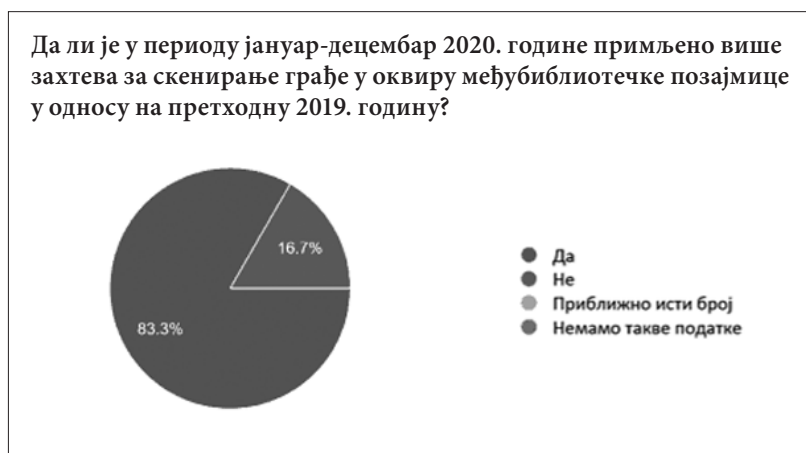
Умножавање грађе за потребе међубиблиотечке позајмице током 2020. и 2021. године

Током периода јануар–децембар 2020. године повећан је и број захтева за скенирање и фотокопирање грађе путем међубиблиотечке позајмице корисника Народне библиотеке Србије, као и већине анкетираних националних библиотека осим Националне и свеучилишне књижнице у Загребу (Слика 7).

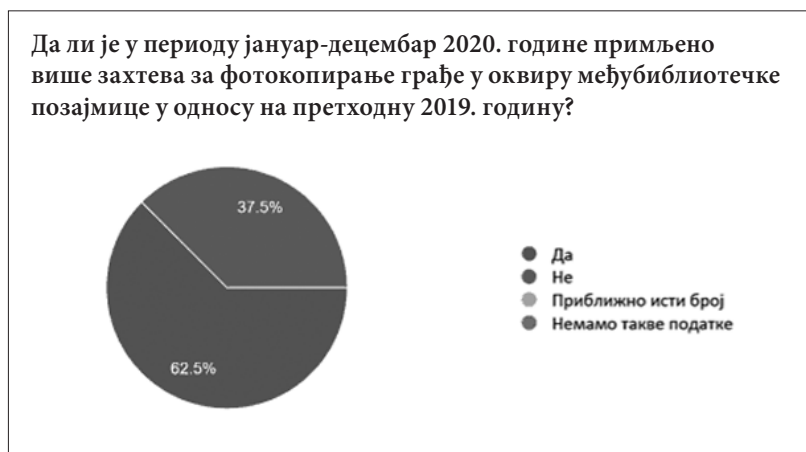
Исте 2020. године код већине библиотека забележен је и пораст броја захтева за фотокопирање грађе. Народна библиотека Србије није забележила повећање захтева међубиблиотечке позајмице за фотокопирање грађе током назначеног периода, као ни Национална и свеучилишна књижница у Загребу и Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски” у Скопљу (Слика 8).

Следеће 2021. године, у периоду јануар–децембар, ранија појава смањеног броја захтева за скенирање грађе у оквиру међубиблиотечке позајмице Националне и свеучилишне књижнице у Загребу се мења. Ова библиотека постаје већински део националних библиотека из региона код којих је уочена појава повећаног броја захтева за скенирање и фотокопирање грађе, али и захтева од стране иностраних и домаћих библиотека, као и у случају

Народне библиотеке Србије (Слика 9). Народна библиотека Србије је у периоду јануар–децембар 2020. године имала мањи укупан број захтева за међубиблиотечку позајмицу него у периоду јануар–децембар 2019. године, али је скоро двоструко више сарађивала са иностраним библиотекама¹³ него са домаћим, које су функционисале у складу са епидемиолошком ситуацијом.

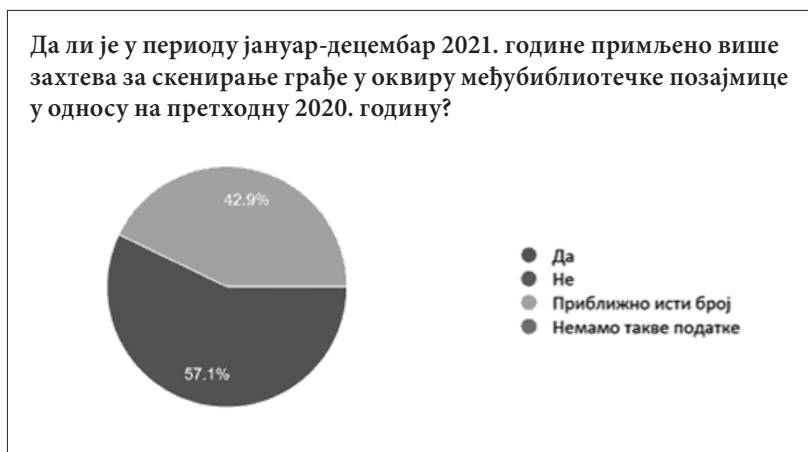

Слика 7

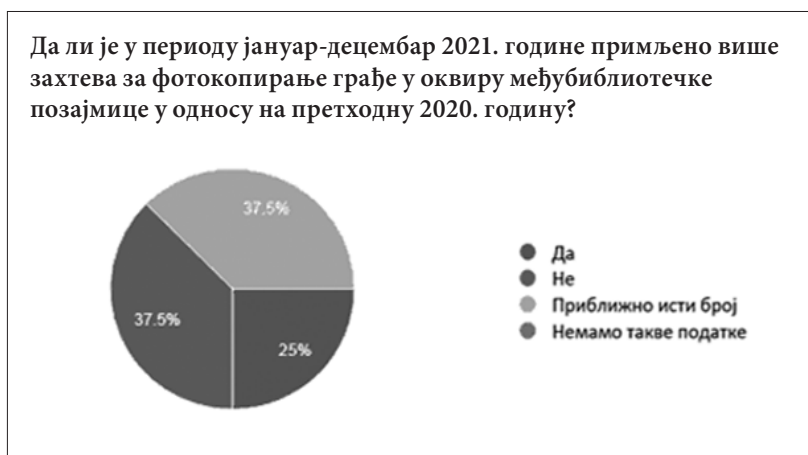
Слика 8

¹³ НБС је од иностраних библиотека најчешће примала захтеве за међубиблиотечку позајмицу који су се тицали скенирања чланака или делова монографских публикација, ређе фотокопирања грађе.

Слика 9

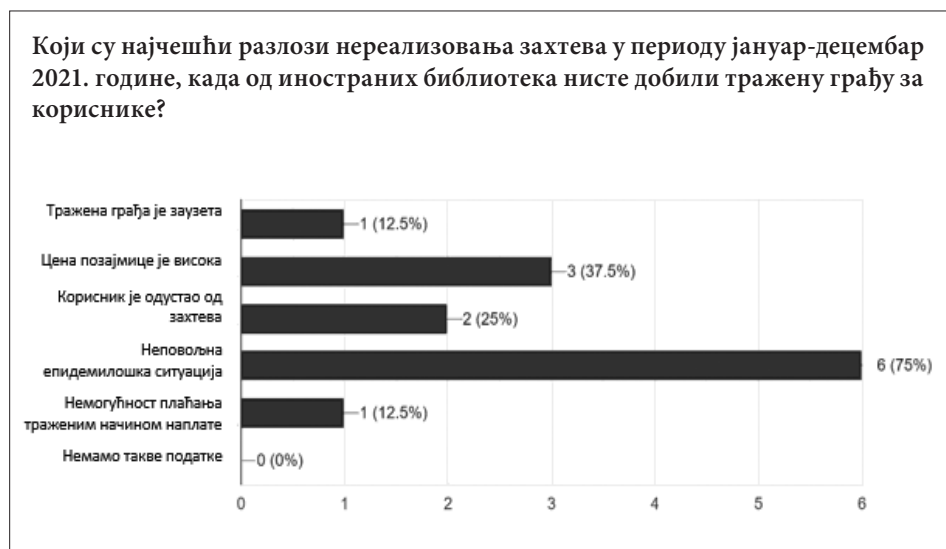
Број примљених захтева за фотокопирање грађе за потребе међубиблиотечке позајмице је у периоду јануар–децембар 2021. године у благом је порасту у односу на 2020. Пораст ове врсте захтева наводе колеге из Словеније и Хрватске док је приближно исти број захтева за фотокопирање грађе у периоду јануар–децембар 2021. године стигао колегама из Бугарске, Босне и Херцеговине и Републике Српске. Националне библиотеке Србије и Северне Македоније забележиле су смањење ове врсте захтева за међубиблиотечку позајмицу (Слика 10).

Слика 10

Проблеми реализације захтева за међубиблиотечку позајмицу током 2020. и 2021. године

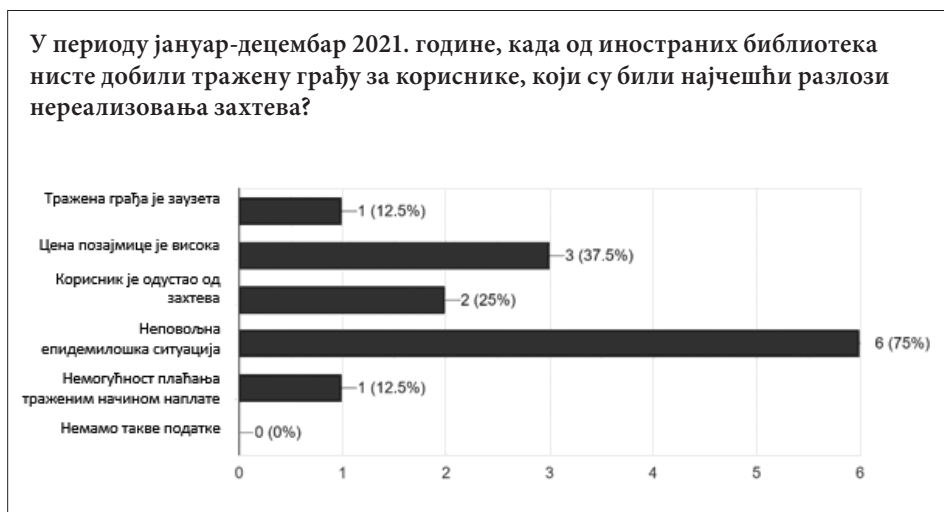
Са побољшањем епидемиолошке ситуације у периоду јануар–децембар 2021. године, међубиблиотечка позајмица се усталила тако да није дошло до пораста броја нереализованих захтева ни код једне од анкетираних библиотека. Најчешћи разлог нереализовања захтева који националне библиотеке окружења наводе у ситуацијама када нису добиле тражену грађу јесте неповољна епидемиолошка ситуација у њиховом региону, што је случај и са библиотекама у Европи којима су упућени захтеви за међубиблиотечку позајмицу, али и ван ње (Слика 11).

Слика 11

То је био најчешћи разлог са којим су се све колеге барем једном сусреле током рада у овом периоду. Остали разлози били су цена позајмице, као и немогућност плаћања траженим начином наплате. Могућност електронског плаћања услуга међубиблиотечке позајмице представља олакшавајућу околност у многим ситуацијама, што неким колегама представља препреку јер њихова библиотека не нуди ту могућност. Међутим, неки од позитивних примера из праксе показују да колеге из иностранства не инсистирају увек на наплати позајмице и истичу да у тешким временима попут овог периода треба имати међусобног разумевања. Уколико је

тражена грађа била заузета, позајмица се одгађала до тренутка када она постане доступна, ако је тада и даље потребна кориснику и он није одустао од захтева. Колеге из Народне и универзитетске библиотеке Словеније наводе ауторска права као препреку у реализацији захтева међубиблиотечке позајмице,¹⁴ што је био један од најчешћих разлога нереализовања захтева током 2021. године, када нису могли да добију грађу за коју су упутили захтев (Слика 12).

Слика 12

Једна од потешкоћа која се јавила током пандемије јесу и нови царински прописи везани за слање књига у иностранство, али и пријем истих путем међубиблиотечке позајмице, који су у великој мери утицали на обављање ових послова, као и других који се тичу размене књига са библиотекама из иностранства. Колеге из региона међусобно су комуницирале и по овом питању трудећи се да превазиђу ситуацију и помогну једни другима како би корисници могли да дођу до потребне грађе из друге земље.

Све колеге националних библиотека из региона, као и колеге Националне библиотеке Бугарске слажу се у једном, а то је да су јако задовољни реализацијом међубиблиотечке позајмице са иностраним библиотекама

¹⁴ Silvester Videtič, „Medknjižnična izposoja med epidemijo”, *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (преузето 8. 4. 2022).

у периоду пандемије током 2020. и 2021. године. Истакнута је добра сарадња са библиотекама бивших југословенских република, где библиотекарски наводе да су им веома значајна настојања колега који се труде да изађу у сусрет једни другима. Оно што колегама значи у комуникацији је и помоћ око проналажења потребне грађе. Веома позитивно су оцењени напори библиотекара да помогну и преусмере захтев колега оним библиотекама у њиховој земљи где је тражена грађа доступна. Колеге из Словеније истичу да су, поред позајмице путем OCLC Resource Sharing мреже Онлајн компјутерског библиотечког центра, јако задовољни и брзом и ефикасном међубиблиотечком позајмицом са Народном библиотеком Србије, која је за време пандемије, према њиховој оцени, јако добро функционисала.

Закључак

Библиотеке су током 2020. и 2021. године имале тежак период прилагођавања новим условима у којима је било неопходно обављати свакодневне послове. Свака од националних библиотека имала је свој режим рада усклађен са тренутном епидемиолошком ситуацијом у земљи. Према подацима који су прикупљени од стране Конференције директора националних библиотека Европе – CENL-а, а који се односе на период март–новембар 2020. године, све европске националне библиотеке су на сличан начин приступиле организацији пословања и одређивању приоритета. Они запослени који су могли да обављају послове ван библиотеке, били су упућивани на рад од куће, као и запослени који припадају осетљивим групама. Национална библиотека Немачке, један је од примера добре праксе, сачинивши своју групу за управљање у кризним ситуацијама која се састојала од генералног директора Библиотеке, затим директора Библиотеке са локацијом у Франкфурту и Лајпцигу, чланова Управног одбора, синдиката и других релевантних доносилаца одлука.¹⁵

Услуге библиотека пресељене су у онлајн окружење, у складу са могућностима и развијеношћу сопствених дигиталних ресурса. Дигиталне библиотеке националних библиотека бележе велики пораст посећености у време пандемије и тзв. „закључавања”, као и позајмица е-књига и коришћење

¹⁵ Драгана Милуновић, „Библиотека од куће: Националне библиотеке Европе током пандемије заразне болести COVID-19”, *Гласник Народне библиотеке Србије* 20, 23 (2021), <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/10/12-Dragana-Milunovic.pdf>. (преузето 15. 4. 2022).

могућности удаљеног приступа информационим ресурсима библиотеке.¹⁶ Многе библиотеке, попут градских у Хрватској користе платформе за позајмицу електронских књига. Нажалост, колеге националних библиотека нашег окружења у оквиру анкете и питања које је везано за разлоге нереализовања захтева за међубиблиотечку позајмицу наводе ауторска права као препреку у раду, а која се тичу и онлајн доступности књига које нису у јавном домену. Још једном је истакнута потреба да се размотре питања ауторских права у електронском окружењу. За библиотекаре у Хрватској 2020. година била је веома захтевна јер су своје функционисање морали да прилагоде и ванредној ситуацији која их је задесила услед два разорна земљотреса. Тада су страдале или су оштећене многе установе културе, међу њима и библиотеке, а мања оштећења претрпела је и Национална и свеучилишна књижница у Загребу.¹⁷ Иако су се суочили са ванредним стањем услед пандемије заразне болести ковид-19 као и земљотресом, међубиблиотечка позајмица Националне и свеучилишне књижнице у Загребу имала је висок степен успешности по питањима повећања захтева за међубиблиотечку позајмицу, као и реализовање захтева за умножавање грађе.

Сумирајући резултате анкете, примећује се опште повећање захтева за умножавање грађе скенирањем и фотокопирањем, како током периода јануар–децембар 2020, тако и током истог периода 2021. године код скоро свих националних библиотека. То је нарочито карактеристично за 2020. годину када су готово све анкетирани националне библиотеке, Словеније, Хрватске, Републике Српске, Босне и Херцеговине, Бугарске и Србије имале повећање ове врсте захтева, док је национална библиотека Македоније једина имала смањење захтева за скенирање грађе. Потреба за фотокопираном грађом нешто је мање изражена (до повећања ове врсте захтева током 2020. године долази код 62,5% анкетираних библиотека, док повећање захтева за скенирање грађе исте године има 83,3% библиотека). Иако је узорак испитиваних библиотека мали, може се увидети да корисници дају предност дигиталним садржајима, брзини доласка до потребних података и лакоћи коришћења, и спремни су да за овај комфор плате више. Као што се могло видети, захтеви за фотокопирање грађе су у

¹⁶ Damjana Vovk, „Pričakovano presenečenje: SARS-CoV-2 in izvajanje knjižničnih storitev v Narodni in univerzitetni knjižnici”, *Knjižničarske novice* 30, ¼ (2020), <https://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/file/pdf/kn-3-4-20-28.pdf>. (preuzeto 8. 4. 2022).

¹⁷ Alka Stropnik, „Dva u jedan – pandemija i potres u knjižnicama na području Hrvatske”, *Читалиште* 20, 39 (2021), https://citaliste.rs/casopis/br39/stropnik_alka.pdf (preuzeto 10. 4. 2022), doi:10.19090/cit.2021.39.25-34.

првој години пандемије забележили пораст (62,5%) у односу на претходну 2019. годину, али иако је цена ове врсте услуга нижа, корисници се више опредељују за дигиталну верзију умножене грађе, а већи проценат скениране грађе можемо приписати и једном виду епидемиолошких мера. Током истог периода 2021. године, број библиотека у којима је присутно повећање захтева за фотокопирање грађе у односу на претходну 2020. годину пада на 25% (57,1% библиотека има повећање захтева за скенирање грађе током 2021. године), тако да је јасно шта корисници желе и очекују од библиотеке. Њима је важна брза информација прихватљивог формата који омогућава лако коришћење и мобилност.

Важан део овог истраживања представљају подаци о проблемима са којима су се суочавале националне библиотеке, односно колеге задужене за међубиблиотечку позајмицу, у случају када нису успели да добију тражену грађу из иностраних библиотека. Очекивано, највећи проценат односи се на лошу епидемиолошку ситуацију нашег региона, са чиме се суочило 62,5% библиотека. Неки од осталих разлога које је важно истаћи су висока цена позајмице (25%) и немогућност плаћања траженим начином наплате (12,5%), као и препрека у виду ауторских права (12,5%). Цена позајмице често је фиксна, али на њу утиче и врста захтева (она се формира како би покрила трошкове библиотеке која пружа услуге међубиблиотечке позајмице – трошкове умножавања грађе, поштарину и сл.). Током трајања пандемије дешавало се да колеге не желе да наплате за услуге које је пружила њихова библиотека, већ бесплатно уступају тражени материјал.¹⁸ То је у неким ситуацијама решавало проблеме високе цене, као и немогућности плаћања траженим начином. Могућност електронског плаћања услуга међу библиотекама из различитих земаља веома је важна, како би послови, попут плаћања услуга међубиблиотечке позајмице, били несметано обављани. За потребе плаћања услуга међубиблиотечке позајмице библиотекама су на располагању и ИФЛА ваучери који представљају јединствено средство плаћања. На крају, има и оних библиотека које у погледу међубиблиотечке позајмице функционишу по принципу реципроцитета, и радо ће пружити своје услуге у истој мери како би избегли формалности око плаћања.

Проблем ауторских права свуда је присутан, па је и међубиблиотечка позајмица погођена овом врстом проблема, тако да је, рецимо, немогуће умножити монографску публикацију више од одређеног процента уколико

¹⁸ Ова ситуација није одлика само периода пандемије, већ су колеге и раније имале разумевања за потешкоће у плаћању или високу цену позајмице.

је то захтевом тражено. Решење за то било би слање књиге у физичком облику, међутим у претходних неколико месеци, тачније од краја 2021. године, овај начин међубиблиотечке позајмице умногоме је отежан (у одређеном периоду слање библиотечке грађе Народне библиотеке Србије у сврхе међубиблиотечке позајмице било је потпуно обустављено, али наша национална библиотека није једина која је имала ове потешкоће). Све библиотеке бивших југословенских република, као и друге библиотеке Европе суочиле су се са променама у царинским прописима земаља које нису чланице Европске уније. Дешавало се да враћене књиге стоје на царини земље оне библиотеке којој се враћају или да пошиљка библиотеке буде одмах враћена због непотпуне обимне документације. У питању су нови царински прописи, односно нови Царински закон који је библиотеци донео доста непознаница и у неким тренуцима зауставио пословање у погледу међубиблиотечке позајмице, али и размене књига, подразумевајући попуњавање додатних декларација, образаца и изјава за реализацију само једног од мноштва захтева.

Како би се сагледала шира слика постојећих проблема са којима се сусрећу колеге током обављања послова међубиблиотечке позајмице, потребно је урадити ову врсту анализе на већем броју библиотека. Повезаност послова у библиотеци и сарадња неопходни су да се достигне повољан квалитет рада. Међусобна сарадња, разумевање и ангажовање по питањима новонасталих проблема може помоћи у превазилажењу тешкоћа како би функционисање међубиблиотечке позајмице било побољшано.

Literatura:

1. Milunović, Dragana. „Biblioteka od kuće: Nacionalne biblioteke Evrope tokom pandemije zarazne bolesti COVID-19.” *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* 20, 23 (2021): 127–139, <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/10/12-Dragana-Milunovic.pdf>. (preuzeto 15. 4. 2022). (na ćirilici)
2. Milunović, Dragana. „Narodna biblioteka Srbije u uslovima vanrednog stanja proglašenog povodom pandemije zarazne bolesti Kovid-19”. *Bibliotekar* 62, 2 (2020): 33–43, <https://bds.rs/bibliotekar/index.php/1/article/view/bibliotekar-2020-62-2-3/pdf> (preuzeto 15. 4. 2022), doi 10.18485/bibliotekar.2020.62.2.3. (na ćirilici)
3. „Naredba o proglašenju epidemije zarazne bolesti KOVID-19”, *Sl. glasnik RS* br. 37 (2020), <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/naredba/2020/37/1/reg> (preuzeto 8. 4. 2022). (na ćirilici)

4. Nikolić, Ana i Tijana Lovre, „Rad sa korisnicima tokom pandemije Kovida 19: iskustvo Narodne biblioteke Srbije”. U *Biblioteka od kuće: izazovi i mogućnosti organizacije bibliotечких usluga tokom pandemije: zbornik radova*, ur. Violeta Stojmenović, 23–37. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Leskovac: Narodna biblioteka „Radoje Domanović”, 2021. (na ćirilici)
5. Stropnik, Alka. „Dva u jedan – pandemija i potres u knjižnicama na području Hrvatske”. *Čitalište* 20, 39 (2021): 25–34, https://citaliste.rs/casopis/br39/stropnik_alka.pdf (preuzeto 10. 4. 2022), doi:10.19090/cit.2021.39.25-34.
6. Videtić, Silvester. „Medknjižnična izposoja med epidemijom”. *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), https://knjiznicarske-novice.si/datoteka/kn-3-4-20-39.pdf/kn-3-4-20-39_1592308325443.pdf (preuzeto 8. 4. 2022).
7. Vovk, Damjana. „Prićakovano presenećenje: SARS-CoV-2 in izvajanje knjižničnih storitev v Narodni in univerzitetni knjižnici”, *Knjižničarske novice* 30, ¾ (2020), <https://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/file/pdf/kn-3-4-20-28.pdf>. (preuzeto 8. 4. 2022).

Bogdanović V. Biljana

National Library of Serbia, Belgrade

biljana.bogdanovic@nb.rs

INTERLIBRARY LOAN SERVICE OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA AND NATIONAL LIBRARIES IN THE REGION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Summary: Since the appearance of the first cases of COVID-19 in 2020, the functioning of almost all institutions has been stopped and re-established after a while with great precautions. Due to COVID-19 pandemic-induced restrictions, the provision of interlibrary loan services has become even more important. Accessibility to libraries has been the priority, as well as the engagement of librarians in dealing with their everyday tasks according to the epidemiological situation. This paper presents the results of a short survey conducted from the end of March 2022 to the beginning of April 2022. In addition to the National Library of Serbia, national libraries from Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Republika Srpska, Montenegro, North Macedonia, and Bulgaria were invited to participate. This survey deals with organizational issues of providing this type of library service during the period January–December 2020, as well as the same period of 2021.

Keywords: interlibrary loan, national libraries, pandemic, COVID-19, work from home.

Примљено: 20. априла 2022.

Исправке: 24. маја 2022.

Прихваћено: 7. јуна 2022.

Прикази

Никола М. Петаковић
 Библиотекарско друштво Србије
 nikolapetakovic@gmail.com

УДК 02:061.2(497.11)"2021"(049.3)
 394.268:023-051(497.11)"2021"(049.3)

ПОСЛЕ 2020: НОВЕ ПРИЛИКЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ

Дан библиотекара Србије и 18. конференција Библиотекарској друштва Србије 2021.

Годишњи стручни скуп у организацији Библиотекарског друштва Србије, осамнаеста конференција под називом *После 2020: нове прилике и перспективе*, одржана је од 14. до 16. децембра 2021. године. Желећи да активним учесницима и заинтересованим прегаоцима у библиотечно-информационој делатности понуди једно ново искуство, а с обзиром на делимично редукован рад установа културе, као и других простора за јавно општење услед ограниченог окупљања већег броја људи у физичком окружењу, организатор Конференције је и поред тога успео да своје активности спроведе у комбинованом режиму функционисања – уживо, у Крагујевцу и онлајн, путем платформе Зум.

Серијом онлајн састанака Организационог и Програмског одбора Конференције утврђена је свеобухватна концепција стручног скупа, који је настојао да запосленима у сектору културе, културног наслеђа савременог стваралаштва и креативних индустрија пружи подршку у ширењу спектра производа и услуга, који могу да одговоре на изазове и кризе у новом контексту рада, ослањајући се на партнерства, онлајн кориснике и публику, виртуелне услуге и сервисе, нове комуникационе просторе, одрживи развој и стратешко планирање у библиотекарству. Финансијску, логистичку и инфраструктурну подршку у организацији Конференције обезбедили су Министарство културе и информисања РС, Народна библиотека „Вук Караџић” у Крагујевцу, Универзитетска библиотека Крагујевац, као и пријатељи Друштва, компаније Тревис, ДАС, Бродоградилште Кладово, те Институт информацијских знаности из Марибора и школа страних језика Blackbird. Целокупан свечани и радни део конференцијског програма одвијао се у хотелу Крагујевац у Крагујевцу, уз обезбеђен пренос уживо путем апликације Зум и Јутјуб канала Секције за дигиталну

трансформацију БДС. Везе за пријављивање, чет-администрацију и онлајн контролу звука и слике хостовани су из канцеларије БДС-а у Београду, док су се за кадрирање амбијента из сале хотела Крагујевац користили лаптоп рачунари и мобилни телефони. Двосмерно симултано превођење на српском и енглеском језику било је обезбеђено искључиво у онлајн окружењу. Забележене посете регистрованих учесника на Зум платформи за сва три конференцијска дана варирале су од 20, до максималних 95 колико је пратило церемонију отварања Конференције и обележавања Дана библиотекара Србије са доделом годишњих награда Друштва. Како је на Јутјуб каналу емитовани материјал могуће пратити и одложено, тиме је омогућена дугорочна аудио-визуелна презентација, која се виšekратно може прегледати и као својеврсни документациони извор служити у сазнајне и истраживачке сврхе. Појединачни снимљени сегменти Конференције до средине априла 2022. године просечно су прегледани у распону од 150 до 200 пута по једном видео-запису. Број регистрованих учесника Конференције био је уобичајен за посете стручним скуповима сличног карактера – до 250, с тим што је половина пријављених програм пратила у онлајн окружењу.

Сва три конференцијска дана радног дела Конференције протекла су у знаку представљања кратких стручних радова у трајању до 10 минута, али и веома успешном формату погодном за мултимедијално комбиновано извођење – панел-сесији и предавању по позиву. Програмски одбор, сачињен од чланица Управног одбора Друштва, који је углавном радио у онлајн окружењу, на основу селекције и евалуације приспелих сажетака одабрао је и пружио могућност за 18 стручних излагања. Целокупан и временски добро распоређен програм био је садржан у четири радне, две панел-сесије и онлајн предавању по позиву.

Сам почетак конференцијског програма био је резервисан за обележавање Дана библиотекара у Републици Србији, 14. децембра. Том приликом се окупила шира библиотечка заједница, укључујући заинтересоване појединце из Србије, као и председницу Друштва библиотекара Републике Српске, док је знатан број колегиница и колега из земаља у окружењу скуп пратило путем рачунара и мобилних телефона. Након уводног обраћања организатора и суорганизатора скупа, прочитана су и проглашена имена добитника годишњих награда БДС-а, а уједно је представљена издавачка продукција Друштва у 2021. години – садржај и рубрике другог броја часописа *Библиоџекар* и зборника радова са 17. конференције под називом *Мобилно библиоџекарство*. Награда „Запис”, која се додељује за трајан допринос развоју библиотечко-информационе делатности, додељена је Ивани Николић, начелници Одељења за селективну набавку Народне библиотеке

Србије, на предлог својих колега из Подружнице златиборског, рашког и моравичког округа БДС-а. Награду „Стојан Новаковић” за оригинално ауторско дело на српском језику из области библиотечно-информационе делатности добиле су Сања Степановић Тодоровић и Марина Нинић, запослене у Српској академији наука и уметности, за публикацију *Библиотека Српске академије наука и уметности: 1841–2021*. (предлагач је академик Миро Вуксановић, управник библиотеке САНУ), док је Награда „Најбољи библиотекар” за значајне резултате на унапређењу библиотечно-информационе делатности у 2021. години отишла у руке Мирјани Нешић са Академије техничких струковних студија у Београду на предлог запослених у библиотекама поменуте високошколске установе. По завршетку пригодног обраћања чланова жирија и лауреата награда, а као увод и најаву радног дела Конференције, секретар Библиотекарског друштва Србије Никола Петаковић представио је радне сесије и ауторе појединачних излагања.

Након званичног отварања Конференције уследила је прва сесија, коју је удаљеним приступом водио члан организационог одбора Јовица Кртинић, а која је изнедрила четири кратке презентације. Бојана Грујић из Градске библиотеке у Новом Саду говорила је о Новом Саду као бидиверзитетском граду. Младен Мајсторовић из Народне библиотеке у Пожеги дао је теоријски и практични приказ зелене Библиотеке семена, док су Гордана Вучковић и Марија Ракић Шаранац из крагујевачке народне библиотеке употпуниле причу о сарадњи Завичајног одељења са истраживачима и колекционарима у контексту завичајне збирке. Виолета Ђорђевић из Библиотеке града Београда представила се радом „Кроз сарадњу до нових прилика”.

Искусвена дискусија међу учесницима панел-сесије под модераторством Милице Матијевић из Библиотеке „Димитрије Туцовић” у Лазаревцу и Оливере Настић из Библиотеке града Београда са успешним координаторима пројектних идеја, Жаклином Николић (Библиотека „Центар за културу” Кладово), Андријом Сагићем (Библиотека „Милутин Бојић”), Алком Стрпник (Загребачко књижничарско друштво), Драганом Латинчићем (Музеј града Београда), те Драганом Киурским (Народни музеј Кикинда), настојала је да одговори на изазове и питања која се тичу реализације пет пројеката вредних пажње, како у локалним заједницама, тако и на ширем територијалном плану.

Друга по реду радна сесија, коју је модерирала др Татјана Брзуловић Станисављевић, окупила је следеће излагаче. О новостима у COBISS3 апликацији говорили су Душан Стошич и Миро Коларич из ИЗУМ-а, Мирко Дрманац из Градске библиотеке у Чачку представио је теоријски и

практични аспект напредне аудио-продукције под насловом „Војсовер у библиотекама”. Марина Ђачић из рефералног центра Библиотеке Матице српске у Новом Саду дала је свеобухватну анализу улоге Агрисцентра у својој установи. Сања Арбутина и Драган Јовановић из Градске библиотеке у Новом Саду подстицали су унапређење међуинституционалне сарадње и услуга библиотеке, а Јована Рилак из Библиотеке „Гоце Делчев” у Штипу (Република Северна Македонија) представила је услугу путујуће библиотеке кроз сервис Инфобус.

На почетку другог конференцијског дана, а у предвиђеном времену за излагаче треће сесије, чији су потписници у својству модератора Виолета Јовичинац Петровић из Крагујевца и Маријан Маринковић из Београда, своја излагања имали су Тања Вуковић и Марија Радуловић (Градска библиотека Чачак), са темом „Метаморфоза програмских активности у библиотекама”, Ана Ђорђевић са Хемијског факултета Универзитета у Београду са презентацијом „Потребе корисника Cherry дигиталног репозиторијума Библиотеке Хемијског факултета”, Ана Стевановић из Народне библиотеке Србије са радом „Српски УДК Онлајн: могућности, употреба и перспективе”, Божица Драгаш и Сњежана Ерцеговац из Књижнице града Загреба са поруком „Видимо се на нету” и Снежана Николић (Библиотека Матице српске) са искуствено подељеном причом о раду са виртуелним корисницима у својој установи.

Друга деведесетоминутна панел-сесија била је посвећена приликама, проблемима и решењима везаним за е-књиге, издаваче и библиотеке. О могућностима за поједностављену и организовану продукцију, начину функционисања и пласмана књига у једној библиотеци, као и на отвореном тржишту, говорили су Јања Марас из Књижница града Загреба, специјални гост Конференције Марко Херцог из компаније Beletrina у Словенији, Микел Кристоферсен, представник библиотеке Копенхагена, и Сандер ван Кемпен из Националне библиотеке Холандије. Иначе, повезивање са библиотекама кроз широк асортиман услуга којима се поменуте институције баве резултира све већом популарношћу електронског формата публикација код крајњих корисника библиотека у онлајн окружењу. Модератор панела био је др Богдан Трифуновић, председник Библиотекарског друштва Србије и директор чачанске Градске библиотеке.

Последња у низу, четврта сесија, осликана је презентацијама Биљане Албахари из Народне библиотеке Србије излагањем под називом „Репозиторијум Јеврејска дигитална библиотека”, Иване Хренко, Марије Симовић и Александра Димитријевића из Народне библиотеке у Краљеву са темом „Примена мобилних и веб-апликација у пројектима краљевачке библиоте-

ке”, Кристине Ковачевић (Институт за педагошка истраживања у Београду) и Ирине Њежић (Факултет ветеринарске медицине Универзитета у Београду) са истраживачким радом „Библиотекари у академским установама – веза између стицања вештина библиотекара и повећања комплексности захтева корисника”, Станке Јовичић из Библиотеке града Београда са причом о пројекту ESSENTIAL, Виолете Д. Милошевић из ваљевске библиотеке са излагањем „Управљање ризицима у јавним библиотекама током ванредних и других кризних ситуација”, те Анђеле Огњановић и Николе Станковића (Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац) са оптимистичном темом везаном за електронске књиге у контексту „Погледа у будућност“. Сесији је председавала Ана Јанковић из Народне библиотеке Бор.

За библиотекарe и културне раднике веома допадљиву презентацију, чија је тема „Развој публице – дигитални алати и комуникацијске праксе у баштинским установама”, реализовала је Влатка Лемић, предавач по позиву, онлајн гост Конференције, запослена у институцији ИКАРУС Хрватска.

Ослањајући се на савремена искуства и међународне стандарде библиотека и библиотечких удружења у свету, а ради обезбеђивања што комфорнијег приступа програмским садржајима Конференције, информацијама везаним за регистрацију, приказима сажетака и подељеним презентацијама учесника скупа, Библиотекарско друштво Србије израдило је и омогућило доступност поменутих сегмената Конференције у неколико корисничких окружења – кроз наменски направљен веб-сајт на адреси <https://www.bds.rs/konf2021>, али и својој званичној Фејсбук страници.

На изузетно садржајном, временски динамичном тродневном скупу, који се може сматрати првим домаћим стручним скупом већих размера у библиотечно-информационој делатности, организованим у комбинованом режиму реализације (уживо и кроз онлајн пренос), пружио се значајан простор за размишљање о повезивању установа културе и већој удруженој сарадњи библиотека на заједничким пројектима. Несумњиво, живот и околности у периоду од марта 2020. године, учинили су да окупљања уживо буду сведена на минимум, али се испоставило да је жеља за дружењем, разменом стручних идеја и планова код свих присутних учесника Конференције у Крагујевцу побудила један нови облик колективне среће, свежих подстрека за пријатну размену искустава и коначно – задовољства услед чињенице да се у живом контакту може постићи много тога на рачун остваривања заједничких циљева на културном небу.

Одлуком Управног одбора БДС-а са прве редовне седнице одржане у јануару 2022. године, за уредника зборника радова са Конференције именована је Ана Јанковић, запослена у Народној библиотеци Бор.

Милица Н. Стевановић
Народна библиотека Крушевац
milicas04@yahoo.com

УДК 028:004.738.5(049.32)

ДИГИТАЛНО ДРУШТВЕНО ЧИТАЊЕ

Pianzola, Federico. *Digital Social Reading: Sharing Fiction in the 21st Century*. MIT Press, 2021.

Нове комуникативне платформе и дигитални канали за стварање и дељење различитих садржаја, које нам је донео 21. век, темељно су променили неке односе и праксе на којима је почивала аналогна цивилизација. Промене на пољу друштвености, промене концепта књиге и начина читања, привлаче велику пажњу стручњака различитих профила, али њихова комплексност и даље измиче свеобухватној критичкој анализи.

Један од покушаја теоретизације и обухватнијег приступа овим темама резултирао је књигом *Дигитално друштвено читање*, коју потписује италијански аутор Федерико Пјанцола, доцент за дигиталне хуманистичке науке на Универзитету Гронинген у Холандији. На мериторност аутора да се позабави назначеном темом упућују и подаци да је он суоснивач и главни уредник *Enthymema*, међународног академског часописа за теорију, критику и филозофију књижевности отвореног приступа и члан научног саветодавног одбора OPERAS-а – истраживачке инфраструктуре која подржава отворену научну комуникацију у друштвеним и хуманистичким наукама у европском истраживачком простору. Књига је издата маја 2021. године, а суфинансирао ју је Програм Европске уније за истраживање и иновације Хоризонт 2020.

Поред штампаног издања, књига има и електронску верзију у отвореном приступу (<https://doi.org/10.1162/ba67f642.a0d97dee>). У њеном онлајн издању истакнут је позив читаоцима за коментарисање и писање критичких осврта, који би потом били уврштени у друго издање књиге – све то у циљу превазилажења ограничења нужно повезаних са визуром појединачног аутора сучељеног са изузетно комплексном темом. Писање коментара на маргинама књига стара је пракса, коју су подједнако примењивали средњовековни и модерни читаоци, али њена занимљивост у овом случају

је пре свега у томе што као облик дигиталног друштвеног читања представља отелотворење феномена о коме се промишља.

Дигитално друштвено читање организовано је у пет поглавља уоквирених уводним и закључним разматрањем.

Аутор на почетку скицира теоријски оквир свог истраживања, објашњавајући сваки део трочланог термина појединачно. Придев „дигитални” односи се на медиј који се користи за разговор о књигама и искуствима читања, попут веб-локација, друштвених медија и мобилних апликација. Притом, мноштво дигиталних платформи и алата аутор не види само као квантитативну промену у комуникативној сфери. Њихов утицај на врсте садржаја који се производе и деле, на стандарде квалитета (заснованих на широкој доступности културних модела, а не на институционализованој селекцији и уређивању) и на понашање људи као реакцију на те процесе, квалитативне су промене и представљају прави предмет Пјанцолиног истраживања. С обзиром на то да су неки од најзначајнијих медија у вези са књигама покренути 2006. године, попут Гудридса (Goodreads), Ватпеда (Wattpad), Лавлибукса (Lovely Books) или Твитера (Twitter), аутор сматра да имамо довољну историјску дистанцу да почнемо да разумевамо шта су сличности, разлике и еволуциони трендови у праксама читања. У маклуановском духу закључује да дигитални медији не само да утичу на квантитет преношених информација, већ и на промену жанрова и форми, као и на саму природу информација.

Говорећи о појму „друштвено”, Пјанцола констатује да је у ширем смислу читање одувек било друштвена активност и да су сви чинови читања засновани на некој врсти друштвене инфраструктуре. „Друштвено” се односи на сусрете мишљења, утисака и ставова, то је нешто што се дешава између читалаца и између читалаца и текстова и резултат је друштвене, технолошке и културне историје. Као кључни аспект савремене културе истакнута је конвергенција не медија, већ садржаја и људи. Праксе читања 21. века посредоване дигиталним алатима утичу на друштвеност књижевне продукције, дистрибуције и рецепције.

Појам „читање”, као најкомплекснији део трочланог термина, подвргнут је и најопсежнијој анализи. Аутор најпре даје еволутивни преглед читања ради контекстуализације дигиталног друштвеног читања у дугој историји ове активности. Наводећи мноштво термина везаних за појам „читање”, као што су читање изблиза, хиперчитање, читање на даљину, површно читање, дубинско читање, читање из задовољства, читање ради учења, вршњачко читање, читање као знак културног статуса и друге, Пјанцола наглашава да ће у његовом фокусу бити читање као когнитивно-афек-

тивна активност, приводећи тако своја приступна разматрања централној теми – у поднаслову књиге истакнутој као читање и дељење белетристике, тј. уметничке прозе, како би најприближније гласио превод енглеске речи *fiction*. Иако смо навикли да читање белетристике посматрамо као усамљену праксу, Пјанцола истиче да је то у ствари само један од многих начина читања и да у историјској перспективи представља тек 7% времена протекло од појаве писма. Конкретније, читање белетристике, као нова врста доколице, започиње у модерним временима, око 1700. године у Европи, и то успоном романа као књижевног жанра. Еволутивно, тај процес је текао од колективног (причање прича, читање наглас) преко индивидуалног ка новом колективном у виртуелном окружењу. Ипак, за разлику од теорије „Гутенбергове парентезе”, коју је написао дански професор Ларс Оле Саурберг, и који је петсто година штампаног текста означио као уметак између усменог света који је доминирао до штампарске пресе и секундарне усмености коју доживљавамо од изума интернета, Пјанцола предвиђа да ће усамљено читање папирних књига још дуго постојати и коегзистирати са дигиталним друштвеним читањем.

Констатујући да дигитално читање није просто удвајање пракси читања на папиру, аутор се надаље усредсређује на њихове разлике, а као једну од најбитнијих види у систему издаваштва. Аутор се позива на истраживање професора Клеја Ширкија, по коме је у аналогном свету владао издавачки модел „филтрирај па објави”, док у дигиталном влада супротан – „објави па филтрирај”, при чему генерисани дигитални садржај филтрира сама публика. Процене (рецензије и рангирања) многобројних читалаца издавачи користе за развијање алгоритамиких система за персонализоване препоруке књига. Другим речима, утисци и осећања групног идентитета постају роба, а оно што омогућава да се неки текст окарактерише као књижевност јесте економска исплативост прогнозирана на основу популарности на мрежи. Уз ову тему, Пјанцола отвара и питање мотивације – питање разлога због којих људи деле садржаје као што су рецензије књига, белешке и фанфикције путем дигиталних медија, као и питање културних компетенција и вештина те нове, тзв. „трансмедијске” писмености.

Неколико наредних поглавља ове студије, најопштије речено, представља конкретизацију приступног теоретског плана. У поглављу које се бави класификацијама различитих облика дигиталног друштвеног читања, реч је дословно о врстама друштвених анотација и њиховим функцијама унутар дигиталних екосистема. Аутор систематизује претходна истраживања и тумачења различитих облика дигиталне интерактивности и даје нову унапређену таксономију. Анализирајући реакције читалаца

на мрежи, Пјанцола издваја десет категорија расположивих алата. То су: истицање или подвлачење – могућност присутна на готово свим е-читачима; „лебдећи прозор”, односно кратки текстови који се појављују изнад изворног текста кад курсор миша пређе преко речи или фразе; коментари на маргинама – маргиналије – текст написан у колони поред изворног текста, који је или увек видљив читаоцу, или је у панелу бочне траке која се може сакрити; коментар у дну странице; рејтинг – опција за оцењивање бележењем броја прегледа; рецензија – критички осврт који се обично односи на одређену књигу; форуми за дискусију – најчешће организовани по темама, посебно посвећени одређеним књигама, ауторима или жанровима; објаве на друштвеним медијима, као што су твитови, постови на Фејсбуку, Инстаграму итд. који се односе на књиге; тагови – ознаке које дефинишу одређене аспекте књиге, због чега се на неким платформама могу користити и као филтери за претрагу и најзад, као последњу, наводи листе, обележиваче и полице – односно средства за организовање информација у вези са књигама.

Да би одговорио на питања ко су корисници поменутих алата, тј. читаоци дигиталних књижевних садржаја, те како дигитални медији мењају публику на друштвеним мрежама и како утичу на естетски доживљај читања, аутор је користио три студије случаја. Основна идеја овог аналитичког метода садржана је у тврдњи да док су се познати теоретичари рецепције књижевног текста, попут Јауса, Изера и Ека, усредсредили на апстракције а не на стварне читаоце, дотле дигиталне платформе и апликације са својим могућностима враћају стварног читаоца у средиште пажње.

Прва студија, поткрепљена као и друге две табелама и графиконима, односи се на Ватпед – платформу која омогућава корисницима да пишу и објављују оригиналне приче или само читају и коментаришу приче које стварају други корисници. Занимљивост ове студије је у томе што уз опште податке попут оних о броју корисника, њиховој старосној доби, просечном времену проведеном на платформи на дневном нивоу, Ватпед омогућава компјутерски генерисано истраживање позитивних и негативних емоција које изазива одређено штиво код читалаца. У конкретном случају таквој анализи подвргнуто је, на Ватпеду најпопуларније класично дело – роман Џејн Остин *Гордосџ и њереграсуге*.

Друга студија анализира сајт „Наша сопствена архива” (Archive of Our Own – АОЗ) – сајт за хостовање трансформативних радова, попут фанфикције, фанвидеа итд., који су у потпуности креирали и који воде фанови. Посебно место у овој студији заузимају анализе фанфикција о Харију Потеру, као најбројнијих на АОЗ са 245.230 прича у октобру 2020, ис-

кључујући укрштање са другим фандомима (заједницама фанова). Најзначајнији налаз за обе поменуте студије тиче се питања најпопуларнијих жанрова – у оба случаја то су фанфикција (као „амблематична манифестација креативног и критичког читања”), затим романтика, тинејџерска фикција и акциони романи.

Трећа студија односи се на Гудридс, компанију у власништву Амазона, чији веб-сајт омогућава корисницима да се повезују на основу читалачких афинитета, да обележавају и оцењују књиге које су прочитали, на основу чега потом добијају препоруке књига које би их могле интересовати. У оквиру ове студије занимљиви су налази који се тичу родних преференција. Констатује се да мушкарци у просеку више оцењују кратке приче, хорор, политику и биографију, док жене чешће уживају у мотивима паранормалног и жанру савремене романсе. Најзначајније питање које се у оквиру ове студије поставља јесте да ли дигиталне платформе стандардизују укус читалаца јачањем конформизма у естетским судовима и да ли можемо веровати подацима који долазе са платформи које имају било прикривени, било отворени комерцијални интерес.¹

Као општи закључак о понашању читалаца у сва три случаја Пјанцола види у томе да у дигиталној сфери постоји „амбијентална припадност” и да се везе између људи заснивају на основу афинитета, а не географском, образовном, или неком другом формалном принципу, као и то да одређеност за одређене жанрове умногоме одређује природу дискусија читалаца на мрежи.

Пре него што се упусти у дебату о добрим и лошим странама употребе дигиталних технологија за читање, Пјанцола разматра могућности увођења дигиталног друштвеног читања у образовни процес. Иако је свестан изазова и опасности које подразумева читалачки активизам на мрежи, заступајући становиште да је вршњачка и групна дискусија моћно педагошко средство, недвосмислено се сврстава у поборнике ове праксе. Дигитално друштвено читање по њему поседује савршене инструменте за учење, као што су окупљање ученика око једног циља, фокусирање на резултат и отворена умрежена инфраструктура. Добити од примене ове методе умногоме произилазе из саме природе трансмедијске писменос-

¹ Као својеврсни одговор на ово питање може послужити списак најчитанијих књига на Гудридсу у 2017. години. Из приложеног се види да међу њима има оних које се често позајмљују у библиотекама и у распону од бестселера до књижевних класика. Међу њима су *Игре људи*, књиге о Харију Потеру, *Убити њицицу рујалицу*, *Ловац у ражи*, 1984, *Дневник Ане Франк*, Толкинове књиге *Господар мува* и друге.

ти, при чему су способност експериментисања, усвајања алтернативних идентитета, смислене интеракције са алатима, синтезе знања, процене поузданости и кредибилитета различитих извора информација, увиђања и поштовања више перспектива, развијање вештине писменог изражавања, само нека од њих.

У закључном разматрању аутор још једном потцртава потребу преиспитивања песимистичких тврдњи о ефектима читања на екрану и упућује својеврстан изазов традиционалној књижевној критици која можда прецењује свој утицај на читалачки укус, уз нарочит апел просветним радницима да ову врсту друштвеног читања треба третирати као институционално прихватљиву праксу и доброг савезника у настави.

Дугачак списак коришћене литературе показатељ је ширине истраживачког интересовања и озбиљности приступа једној комплексној теми. Захваљујући обиљу корисних података, али и синтези досадашњих знања и смерница за будућа промишљања, *Дијигитално друштвено читање* може се једнако препоручити као занимљиво штиво широкој публици, али и као релевантна литература заинтересованима за одређене дисциплине, попут историје и социологије књижевности, студија комунологије, дигиталног издаваштва и савремене педагошке праксе.

Оливера Д. Настић
Библиотека града Београда
olivera.nastiac@gmail.com

УДК 027.2(497.11)"1841/2021"(049.32)

БИБЛИОТЕКА САНУ

Степановић Тодоровић, Сања и Марина Нинић. *Библиотека Српске академије наука и уметности: 1841–2021*. Београд: САНУ, 2021.

Монографија под називом *Библиотека Српске академије наука и уметности: 1841–2021* објављена је у години великог јубилеја, години када се обележава 180 година од оснивања Српске академије наука и уметности и њене библиотеке. Ауторке Сања Степановић Тодоровић и Марина Нинић успешно су привеле крају четворогодишњи рад на писању до сада ненаписане, целовите књиге о Библиотеци САНУ. Зналачки укрштајући историјски и тематски приступ, ауторке су на логичан и прегледан начин представиле узлазни пут Библиотеке САНУ, од скромних почетака, од Друштва српске словесности до данашње највеће српске научне библиотеке. Књига је писана по добро осмишљеном реду, тематски разврстана по поглављима, са великим бројем напомена које и саме чине причу за себе, са пажљиво одабраним илустрацијама.

Објављена публикација сведочи о уложеном времену и труду да се обимна објављена и необјављена архивска грађа САНУ и други коришћени извори прегледају, систематизују, смислено и уверљиво изложе на једном месту.

Према речима ауторки, њихов циљ није био да се изнесу све историјске чињенице, „већ да на основу поузданих извора пружи изоштрена слика о историји, фонду и делатностима Библиотеке”, и у томе су у потпуности успеле. Сажети су или потпуно изостављени многобројни подаци везани за историју размене, куповине и поклона, персоналне промене и променљив финансијски положај Библиотеке у оквиру Академије. Више је пажње посвећено садржају који је изостављен у ранијим радовима о БСАНУ.

Библиотека је приказана у публикацији спајањем историјског и тематског приступа. У првом делу монографије изложена је комплексна историја библиотеке, од прве поклоњене збирке Димитрија Тирола 1842.

године до данашње библиотеке са милион и по штампаних и електронских публикација. У историјском приказу развоја Библиотеке разликују се три периода:

- Од књижне збирке од установе: 1841–1947.
- Успостављање Библиотеке као установе: 1947–1990.
- Библиотека у информатичко доба: 1990–2020.

Други тематски део посвећен је устројству, делатности и фондовима библиотеке, која се први пут представља у својој пуноћи и разноврсности, са вредном збирком старе и ретке књиге, Вуковом заоставштином и чак 40 посебних библиотека, мање познатих широј културној јавности. Књига може да се ишчитава и дуж маргина, на којима се налазе фусноте са разјашњењима, библиографским референцама и кратким биографским одредницама о свим члановима Академије и управницима Библиотеке поменутих у тексту. Тако се формира ново значењско поље, са мрежом упутница, имена и појмова, као у добро устројеном библиотечком каталогу.

С обзиром на то да је књижна збирка Друштва Српске словесности до 1851. богаћена искључиво поклонима, занимљиво је да се ишчитава текст о првим поклонима и дародавцима, посебно о Димитрију Тиролу, за чију се делатност везује и новоуспостављени Дан библиотеке САНУ. Наиме, одлуком Стручног савета 2016. године, за Дан библиотеке проглашен је 14. јун, пошто је тог дана 1842. године Димитрије Тирол поклатио Библиотеци прве књиге и именован је први библиотекар.

Бројни подаци неопходни за широко сагледавање свих догађаја и важних имена који чине историју ове библиотеке организовани су по принципу који је логичан за упознавање историје библиотеке од њеног настанка до данас, њеног устројства, важних делатности као што су набавка, инвентарисање и каталогизација грађе, документациона и информациона делатност, библиографска и издавачка делатност, изложбе и трибине. Описани су профил и величина фонда, различите збирке и посебне библиотеке (личне и тематске).

Књига садржи и два прилога. У једном су наведени први поклони и дародавци Библиотеке. Други прилог, чији је аутор Данка Кужељ са сарадницима, садржи преглед Трибина и библиографски преглед издавачке делатности Библиотеке САНУ. Библиографија садржи 72 библиографске јединице, сређене хронолошки, без одвајања периодичних публикација од монографских.

Посебну вредност књиге представљају разуђене фусноте уз основни текст, као и припадајући Именски регистар. Сва поменута имена могу се повезати са документационом и информационом делатношћу Библиоте-

ке, која прикупља биобиблиографску и фотографску грађу о члановима Академије и друштава која су јој претходила. У том смислу, историјски гледано, занимљиве су иницијативе Јанка Шафарика, и посебно Ђуре Даничића, који је у те сврхе саставио посебан Упитник. Исто тако, може се понешто рећи и о Збирци некњижне грађе Библиотеке САНУ, тј. о њеној Фототеци, чији најзначајнији део чине портрети и групне фотографије чланова Академије и друштава која су јој претходила.

Књига је цела богато илустрована, а на крају је приложен избор фотографија које на специфичан начин представљају историју ове Библиотеке у малом – од Уредбе о уставу Друштва српске словесности из 1841, преко списка књига из првог Тироловог поклона, преко факсимила највреднијих књига из Збирке старе и ретке књиге и посебних библиотека, па све до призора из очуваних спомен-соба и са савремених библиотечких трибина.

Ишчитавајући текст могу се сагледати многобројне приче везане за историјат Библиотеке. Занимљив је податак да је Стојан Новаковић организовао инвентарисање књига Српског ученог друштва, и да су од 1867. на пословима преписивања аката и на изради библиотечког инвентара били ангажовани гимназисти и студенти, међу којима и Лаза К. Лазаревић и Милован Глишић.

Ова монографија није намењена само стручној, већ и широј културној јавности јер превазилази оквире документарног историографског приказа, истовремено разумевајући мисију и улогу библиотекарства у једном ширем контексту.

Издавањем ове књиге попуњена је велика празнина у српској култури и први пут је, и то у јубиларној години, Библиотека САНУ добила монографију достојну њене славне историје и још славнијих посленика, у које убрајамо и великане српског библиотекарства Ђуру Даничића, Јанка Шафарика и, коначно, Стојана Новаковића, чије име носи награда Библиотекарског друштва Србије. Овогодишња Награда „Стојан Новаковић” оправдано је отишла у праве руке ауторки Сање Степановић Тодоровић и Марине Нинић.

Стојан Новаковић је увек, па и у свом бављењу књигом и библиотекарством, „стварању из небуха”, претпостављао „природну еволуцију од мањег, поузданог и непреварљивог к већем и савршенијем”. Књига о Библиотеци САНУ је управо таква – сажета, поуздана и непреварљива, која повезује покидане нити и ствара неопходне предуслове за даља истраживања ове теме од немерљивог значаја за српско библиотекарство и културу уопште.

Ана Јанковић

Народна библиотека Бор
ana.jankovic67@gmail.com

УДК 017.2:027.1 Петровић Његош П.(049.32)

КЊИГА О КЊИГАМА ЊЕГОШЕВЕ БИБЛИОТЕКЕ

Kilibarda, Vesna i Jelena Knežević. *Njegoševa biblioteka.*

Novi Sad: Akademska knjiga, 2021.

Поводом 170 година од смрти Петра Другог Петровића Његоша (1813–1851), Академска књига из Новог Сада обновила је издање Црногорске академије наука и умјетности *Његошева библиотека* (Подгорица, 2017), ауторки Весне Килибарде (редовни професор италијанске књижевности на Филолошком факултету Универзитета Црне Горе) и Јелене Кнежевић (доцент за област немачка књижевност на Филолошком факултету Универзитета Црне Горе и гостујући предавач на Катедри за германистику Филолошког факултета у Београду), које су, у сарадњи са Његошевим музејом на Цетињу, спровеле свеобухватно истраживање са задатком да се Његошева библиотека што детаљније реконструише и сачини целовити попис библиотечког фонда са детаљним библиографским описом свих сачуваних књига и часописа за које се данас верује да су биле саставни део ове библиотечке целине која се чува као јединствена збирка у Његошевом музеју у Биљарди на Цетињу.

Књига садржи увод – студију под називом „Његошева библиотека некад и сад”, затим попис књига из Његошевог музеја „Књиге Његошеве библиотеке” и три пратећа регистра: именски, регистар по језику издања и регистар недостајућих издања (1927–2017).

Његошева библиотека настала је 1838. године када је завршена резиденција Биљарда на Цетињу и када је Петар Други Петровић Његош из Цетињског манастира пренео световне и уопште – књиге које нису биле строго религиозног карактера, а које су припадале његовом претходнику Петру Првом Петровићу Његошу (1748–1839) и оне које је и сâм, у времену до пресељења у Биљарду, набавио.

Након што је због разних историјских и друштвених околности више пута пресељена, библиотека је након Другог светског рата преузета из Државног музеја и враћена у обновљени музејски комплекс Биљарда где су, у

посебној музејској јединици, поред књига и часописа, похрањени и ретки сачувани предмети везани за живот и рад Петра Другог Петровића Његоша. Фонд ове збирке чине књиге Петра Првог и Петра Другог Петровића Његоша. Библиотека је од 1962. године културно добро од националног значаја и има статус старе и ретке књиге.

Библиотека Петра Првог налазила се у Цетињском манастиру и могли су јој приступити сви они који су били писмени и жељни знања. Након смрти Петра Првог и преношења дела његове библиотеке у Биљарду, његов наследник, синовац Петар Други Његош, почео је континуирано и селективно да набавља књиге, било тако што их је куповао приликом својих путовања (највише у Русији, 1833. и 1837. године), било путем претплате или поклона које је добијао од самих аутора, пријатеља и поштовалаца, о чему сведоче бројне посвете исписане на неким књигама. Фонд библиотеке чиниле су књиге из готово свих области људског знања: религија, филозофија, политичке науке, право и јавна управа, али и значајан број публикација из области природних наука, астрономије, хемије, зоологије, медицине, ветерине, геодезије, географије; књиге из историје обухватале су човекову прошлост од антике до Његошевог времена. Значајан део чиниле су књиге из области књижевности; преовлађивале су књиге на страним језицима, што сведочи о владицином познавању других језика и ширини његовог образовања, на шта упућују и бројне забелешке на маргинама неких књига, писане Његошевим рукописом.

Након Његошеве смрти, његови наследници наставили су да брину о библиотеци, мада више није било значајнијег увећавања фонда. Упркос повременим настојањима ондашњих учених и упућених људи да се овај фонд попише и на тај начин делимично и заштити – многе књиге завршиле су разасуте по читавој Црној Гори, по црквама, и касније формираним јавним библиотекама, па чак и у рукама приватних лица.

У уводној студији „Његошева библиотека некад и сад”, ауторке књиге *Њејошева библиотека* Весна Килибарда и Јелена Кнежевић упућују на раније покушаје да се фонд Његошеве библиотеке попише.

Први значајан стручни попис и делимични опис Његошеве библиотеке саставио је и објавио 1927. године Душан Вуксан, црногорски библиотекар, библиограф, архивист и музеолог. Вуксанов каталог „Библиотека владике Рада”, објављен у оквиру шире целине *Цетиње и Црна Гора* (Београд: Књижарница Рајковића и Чуковића, 1927), садржао је 992 свеске (укључујући и недостајуће томове означене звездицама): 177 свезака књига које су припадале Петру Првом (91 наслов књига и 1 часопис) и 815 свезака из библиотеке Петра Другог (125 наслова књига и по неколико годишта 8

периодичних публикација на разним језицима). Вуксан је проценио да његов попис представља само остатак много веће и бројније Његошеве библиотеке која је, након смрти владике, небригом и незнањем, несхватањем њеног значаја, растурена и да је тешко установити колико је и које су то тачно књиге биле.

У Његошевом музеју на Цетињу налази се највећи део књига из Вуксановог пописа, у застакљеним витринама у радној соби великог владике и песника, нешто у депоу Музеја, а неке су изложене као музејски експонати. Ту је и изванредан број публикација које нису довољно истражене да би без икакве сумње биле означене као део фонда Његошеве библиотеке. Према инвентару Државног музеја, где је збирка била смештена до измештања у Биљарду, библиотека Петра Првог садржи 206 свезака, односно 144 наслова, а библиотека Петра Другог 359 свезака, односно 184 наслова.

Ауторке истичу проблем различитих података о библиотеци током времена: не само да се музејски инвентар разликује од Вуксановог, него и од пописа у који је увид имао Мирон Флашар у Његошевом музеју (број свезака: Петар Први – 195, Петар Други – 359; *Њејош и анишка*. Подгорица: ЦАНУ, Његошев институт, 1997). Флашар је Вуксану замерио недовољно образложен поступак којим је књиге издате пре 1834. године, без сачуване Његошеве сигнатуре или других знакова по којима би се са сигурношћу могло тврдити да су припадале Његошевој библиотеци, сврстао у сачуване сигниране књиге. Флашар је сматрао да су Његошу заправо припадале само оне књиге које су имале његов екс либрис са сигнатуром или неку посвету, потпис или Његошевом руком исписану белешку. Иако је, како ауторке наглашавају, реч о старој и реткој књизи, прворазредном културном добру, оне никада нису пописане са неопходном критичношћу, нису каталошки пописане и библиографски описане – што би омогућило да се отпочне трагање за аутентичним примерцима и набавка недостајућих. Чак – како се наводи – изгубљен је једини стручни библиотечки рад, каталог који је својевремено урадила Соња Лединек Мунда (ауторка *Библиографије „Луче“ (1895–1900)*, *„Књижевної листи“ (1901–1902)*, *„Дана“ (1911–1912)*, из 1979. године), па и поред пописа Душана Вуксана и музејског инвентара, није могуће установити ни приближни садржај Његошеве библиотеке, који је и данас, у великој мери – на нивоу претпоставке. С обзиром на то, и након неколико истраживачких и библиографских радова, па и овог последњег, не може се засигурно рећи да су све књиге које се данас налазе под кровом Његошевог музеја заиста припадале црногорском владици или су ту залутале и неке друге које су некритички приписане Његошевој збирци и које Његош никада није нити набавио нити поседовао.

Због свих нејасноћа ранијих представљања структуре Његошеве библиотечке заоставштине, урађен је нови попис, чему је претходио мукотрпан и свеобухватан истраживачки рад ауторки монографије *Његишева библиотека* и групе сарадника из Његошевог музеја, као и познавалаца књижевности на језицима на којима су ове књиге штампане.

Ауторке Килибарда и Кнежевић определиле су се да ураде нови целиовити попис књига, који одговара савременим научним критеријумима и библиотечким стандардима, са анотацијама које су сажет опис садржаја сваке књиге, уз друге податке о публикацији, који су релевантни за њену судбину у оквиру Његошеве библиотеке. Овде је велика помоћ била енциклопедијска и књижевноисторијска литература на одговарајућим језицима, као и поуздани извори на интернету, попут дигиталних књижних фондова великих библиотека и институција, посебно Матице српске, Хрватске академије знаности и умјетности, Руске националне библиотеке, као и дигиталне збирке универзитетских и библиотечких конзорцијума и светских библиотечких каталога. Ауторке посебно истичу да су ови извори помогли не само томе да се опишу садржаји постојећих књига у Његошевој библиотеци и прикупе информације о њиховим ауторима, већ и да се допуне Вуксанови подаци о књигама које су у његово време биле део Библиотеке, а данас их у њој више нема.

Свака књига Његошеве библиотеке прегледана је по принципу *de visu* и тако је сачињен нови попис, језиком и писмом дела, који чине 353 библиографске јединице, од чега је 331 монографска и 22 наслова серијских публикација.

Приликом ређања библиографских јединица, комбинован је алфаветски и хронолошки принцип; све јединице подељене су у три групе – по аутору или уреднику, по наслову (аутор и уредник нису познати) и серијске публикације – и поређане у континуитету од 1 до 353. Публикације чији је аутор/уредник познат, поређане су абecedним редоследом презимена аутора, али су редни бројеви додељени публикацијама (на пример: под одредницом ПЕТРОВИЋ, Петар II Његош налазе се четири библиографске јединице, од редног броја 200 до 203), које су у оквиру ауторске одреднице поређане хронолошким редоследом, по години објављивања (296 јединица, од 1 до 296). Анонимна дела и дела чији аутор није познат дата су хронолошким редоследом (35 јединица, од 297 до 331) и потом следи абecedни списак наслова серијских публикација (22 библиографске јединице, од 332 до 353). Вишетомне монографске публикације са заједничким насловом, као и сва годишта истог часописа и листа, пописани су као једна библиографска јединица са информацијом о сачуваним томовима и годиштима.

Свака библиографска јединица има три поља: наслов и поље одговорности – информација о аутору, уреднику, приређивачу, преводиоцу – у оригиналу, језиком и писмом преузетим са насловне стране публикације; у истом пољу следе стандардне информације о месту издавања, издавачу, месту штампања, штампару, години издања, броју томова и страна. У другом пољу дате су информације о сигнатури; ово поље је веома значајно јер садржи податке о различитим покушајима и етапама пописивања фонда Његошеве библиотеке, па су многе књиге означаване више пута. У пољу сигнатуре наведено је најмање једно разврставање, а највише три могућа разврставања: ознака (М) представља музејску сигнатуру (реч је о сигнатури Државног музеја на Цетињу где се Његошева збирка налазила до измештања у Биљарду; није познато ко је и када овај инвентар саставио, нити на основу којих критеријума, јер су неке књиге којих нема у Вуксановом попису касније проглашене за део Његошеве библиотеке, а неки наслови, за које је Вуксан сматрао да су припадали Петру Другом, сврстани су међу књиге Петра Првог), (В) Вуксанову и трећа је Његошева сигнатура (*ex libris*), која представља најверодостојније сведочанство да је означени примерак заиста припадао Његошевој библиотеци (103 сачуване књиге). Пример за овакво троструко сигнирање може да буде примерак број 288. у последњем попису из 2017. године, под којим је евидентиран приручник француске граматике Јоакима Вујића:

VUJIĆ, Joakim (1772–1847)

288. Руководство къ французской грамматикѣ: во употребленіе славено-сербскія юноши / Иоаким Вуич. –

Будим град: Писмены Кралевскаго Всеучилища Пештанскаго, 1805. – 481 стр.

М: Р II – 166

В: Р II – 623

Ex libris: 623

Priručnik francuske gramatike један је од неколико јеzičких приручника који су се на славеносрпском појавили почетком XIX вијека, неминовно се dotičући и матерњег језика и културе оних којима су намјенјени. Вујић увида да је француски језик у успону у Европи и према нјемачком обрасцу пише граматiku која садржи и примјере француске конверзације и коrespondенције. У додатку су штампани огледи стила на

temu Prvog srpskog ustanka i Karađorđevih vojnih podviga. Gramatika sadrži i kratki francusko-slavenosrpski rječnik. Autor je poznati srpski pisac, putopisac i poliglota, poznat kao otac srpskog pozorišta.

У наведеном примеру, троструко сигнирање указује на то да је књига и у Вуксановом и у музејском инвентару означена као део збирке Петра Другог (римским бројевима I и II у Вуксановом попису обележаване су књиге у зависности од тога да ли су припадале Петру Првом или Петру Другом, па је овај принцип преузет и у наредним пописима) и да на њој постоји и Његошев екс либрис, што је несумњиво сврстава у фонд Његошеве библиотеке. Бројни су примерци који имају само Вуксанову или само музејску сигнатуру, а постоје и они са обе, али са неслагањем о томе да ли су припадале фонду Петра Првог или Петра Другог.

Након пописа библиографских јединица, следе Именски регистар свих личних имена која се појављују у библиографским јединицама и анотацијама пописа (502 имена са алтернативним облицима), Регистар по језику издања (види се да је највише било публикација на руском језику – 113, што потврђује наводе о великој набавци из Русије, затим на француском – 60, италијанском – 55, језицима јужнословенских народа – 65, немачком – 39, латинском – 11, пет публикација на енглеском, две на чешком и по једна на грчком, холандском и пољском језику) и Регистар недостајућих књига (односи се на библиографске јединице које су се налазиле у попису Душана Вуксана из 1927. године, а које су нестале из Његошеве библиотеке до овог последњег пописа 2017. године), које нису пописане *de visu*, те су у тексту обележене звездицом (29 јединица).

Ауторке закључују да је Његошева збирка засад добро физички заштићена од даљег пропадања и отуђивања, али сматрају да то није довољно јер је потребно да се овај драгоцен и недовољно проучени књижни фонд прописно попише, каталогизује и дигитализује и стави на увид не само научницима, проучаваоцима Његошевог дела, већ и лаичкој јавности. Вуксанов попис, као и музејски инвентар, нису више од тога, анализа Његошеве библиотеке није рађена, а и када буде – неће дати потпуни суд о Његошевој лектири јер је већи део Његошевих књига изгубљен.

Овај последњи, значајни покушај реконструкције Његошеве библиотеке, тачније онога што је од ње остало, само је почетак, основ да се даље истражују просветитељска, интелектуална, државничка и нарочито књижевна стремљења Петра Другог Петровића Његоша, али и сагледавање ове библиотеке као документарног сведочанства и прилога истраживању историје културе Црне Горе у првој половини 19. века.

Гаља Жилник

Градска библиотека у Новом Саду
galja.sapoznicenko@gmail.com

УДК 574(497.113 Нови Сад)(049.32)

БИОДИВЕРЗИТЕТ – ВАЖАН УРБАНИ РЕСУРС

Нови Сад – биодиверзитетски град: нова култура за урбану природу.
Приредила Бојана Грујић. Нови Сад: Градска библиотека у Новом Саду, 2021.

У периоду од 15. маја до 30. септембра 2021. године, Градска библиотека у Новом Саду реализовала је пројекат „Нови Сад – биодиверзитетски град” (Novi Sad – BiodiverCity). Тема пројекта била је заштита урбаног биодиверзитета и развој одрживих градова. Радило се на иновативном приступу, како би грађане различитих друштвених група укључили и ангажовали у областима зелене инфраструктуре и заштите биљних и животињских врста у граду. Од великог је значаја што се Библиотека укључила у најсавременије токове библиотекарства на европском нивоу, као једина од укупно десет библиотека из европских градова која није на мапи ЕУ. Пројекат се ослања на *Стратегију биодиверзитета за 2030* Европске уније и *Агенду 2030* Уједињених нација и има пуну подршку Европске комисије. Реализован је у партнерству са удружењем „Public Libraries 2030” из Брисела (Белгија), Националном асоцијацијом зелених кровова Србије из Новог Сада и Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић” из Београда.

Пројекат „Нови Сад – биодиверзитетски град” представио је Градску библиотеку у Новом Саду као релевантног саговорника када су у питању стратешки правци у развоју европског библиотекарства, те је она, захваљујући овом пројекту, 2021. године постала чланица европске мреже библиотека „Lighthouse Libraries”, чије је седиште у Бриселу. Овим је још једном подвучена улога библиотеке, поред оне прве, традиционалне улоге библиотеке као храма књиге, до све учесталије – библиотека као покретач позитивних промена у друштву. Укључивање у савремене токове међународног библиотекарства је нарочит повод за понос новосадске библиотеке.

Јавна библиотека је отворена институција са демократским начелима да буде доступна свима. Она заступа интересе својих корисника и када је

нека тема широко актуелизована, а екологија то свакако јесте, библиотека радо учествује у пројектима који доприносе побољшању стања. Проблем на коме се радило током пројекта јесте недовољна ангажованост заједнице по питању природе у граду, како би град био уређен стратешки, по мери оних који у њему живе. Управо је активно учешће заједнице у очувању урбаног биодиверзитета као и у планирању активности, кроз креативно стваралаштво, дебате, радионице и едукацију, био најбољи начин да се маркирају промене које захтевају глас грађана.

Тема урбаног биодиверзитета јесте тема очувања биљних и животињских врста које деле животни простор са људима у градовима. У том смислу је и слика екосистема у урбаној средини директан показатељ човековог односа према природи. Нарушавањем биодиверзитета нарушава се и здравље људи. „Здрав град је онај град који стално ствара и унапређује своје физичко и социјално окружење и развија ресурсе заједнице који омогућују људима да се узајамно подржавају у остваривању свих животних функција и развоја, до њиховог максималног потенцијала”, гласи дефиниција Светске здравствене организације.

Публикација *Нови Сад – биодиверзитетски град* има изузетну важност у издавачкој политици новосадске библиотеке. Ово је прва књига у издању Градске библиотеке у Новом Саду, која излази само у електронском облику. Имајући на уму да је двојезично писана, сасвим сигурно су уклоњене све границе за њену дистрибуцију.

У уводном тексту, који је коауторски рад, ауторке и менаџерке пројекта Бојане Грујић и водеће менаџерке пројекта „BiodiverCities” и партнерке Данице Лаћарац, дате су најважније информације о самом пројекту, као и постигнути резултати. Пратећи ретроспективно кораке пројектног рада, створен је визуелни идентитет пројекта, затим је спроведена анкета о томе колико је грађанство упознато са појмом и значајем биодиверзитета, и шта је то кључно за урбану природу. Истраживање публике издвојило је неколико праваца деловања, а пре свега, повезивање различитих друштвених актера са грађанима ради пружања информација, едукације и упознавања различитих ставова у вези са конкретном темом.

Одржане су две панел-дискусије, обе са темом урбаног биодиверзитета, али са различитих становишта – једна у контексту здравља, а друга у контексту пчеле. Закључци до којих се дошло на дискусијама резултирали су заједничким текст-документом који је прослеђен Градској управи за заштиту животне средине, као предлог за разматрање.

Одржане су две радионице „Препознај дрво” и „Препознај птицу”, које су водили пријатељи из Друштва за заштиту и проучавање птица

Србије. Говорило се о дрвету као „фабрици живота” и колико је важно очување сваког дрвета. Почевши од чистијег ваздуха, па до дрвета као станишта за велики број других биљака и животиња. Прича о екологији је прича о опстанку свих нас.

Радионицу урбаног мапирања одржали су партнери на пројекту – Национална асоцијација зелених кровова Србије. Грађани су активно учествовали са својим предлозима који су прослеђени на разматрање у ЈП „Урбанизам”. С обзиром на то да је показана добра иницијатива грађана, након званичног завршетка пројекта, у деловима града који су мапирани, одржане су још три радионице. Радионице су замишљене као модел комуникације грађана са званичним институцијама кроз конкретне потребе и захтеве.

Круна свих активности у оквиру пројекта био је конкурс „Моје парче природе”, кроз фото, видео и литерарне радове у пет узрасних категорија. Конкурс је реализован као афирмативни начин активизма, пре свега, најмлађих.

Свечани завршетак пројекта организован је на Светски дан здраве животне средине, 26. септембра 2021. године. Награђени су најбољи учесници конкурса, а након тога је, као залог за будућност, засађено дрво у Дунавском парку. Са дрветом је посађена и временска капсула са порукама за будућност, себи и ближњима, свих учесника пројекта и гостију.

Након детаљног описа пројекта, следе текстови стручњака, учесника у панел-дискусијама и радионицама. Први је рад доц. др Снежане Укропине, начелнице Центра за промоцију здравља Института за јавно здравље Војводине, који говори о здрављу грађана Новог Сада. Описом различитих активности на побољшању здравствене културе и прегледом тренутног стања, добили смо слику у ком правцу се спроводе даљи кораци за здравију средину. Следећи рад, „Озелењавање градова – решење у очувању биодиверзитета и термалних услова у градовима XXI века” проф. др Стевана Савића, професора на Природно-математичком факултету Универзитета у Новом Саду, говори о климатским процесима и променама и њиховом утицају на биодиверзитет. Кроз практичне примере озелењавања кровова и зелених зидова, кроз инсталације соларних панела уз енергетску ефикасност обновљивих извора енергије, ШОСО „Милан Петровић” може да послужи као путоказ у ком правцу треба реаговати. Др Синиша Трукуља, као представник Министарства грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Републике Србије, осврнуо се на два документа која су у најближој вези са темом. Кроз писани рад је представио „Стратегију одрживог урбаног развоја РС” и „Просторни план РС”. О легату Радована Аге Маркова, пче-

ларској библиотеци Завичајне збирке Градске библиотеке у Новом Саду, писали су руководитељка одељења Блаженка Марковић и библиотекар Драган Јовановић. Подвукли су значај оваквих дарова и широку примену садржаја библиотеке-легата. У наставку, Јована Била Дубаћ, са Биолошког факултета Универзитета у Београду, писала је о урбаним пчелама. У тексту се упознајемо са пчелама које нису медоносне и који је њихов значај у контексту биодиверзитета. О активностима Града Новог Сада у области одрживог урбаног планирања говориле су др Биљана Врбашки из Завода за урбанизам и Мира Раденковић, Члан Градског већа за имовину и имовинско-правне послове. Колики је значај опстанка шума и птица, појаснио је Милан Ружић из Друштва за заштиту и проучавање птица Србије.

Засебно поглавље представља списак закључака са двеју панел-дискусија, послат Градској управи за заштиту животне средине. Ако је могуће измерити и посложити важност резултата овог пројекта, ово је један од најзначајнијих. Представља тзв. глас народа.

Као пример добре праксе, Данијела Андрић, помоћница директора ЈКП „Градско зеленило”, писала је о производњи компоста употребом биомасе. Одржавањем зелених површина, сакупљањем лишћа, орезивањем и кошењем траве, добија се велика количина биомасе. Уместо да се одбацује на депонију смећа, прерађује се и претвара у компост и малч.

Посебан део публикације чине награђени радови конкурса „Моје парче природе”. У књизи је своје место нашло укупно девет фотографија, десет литерарних радова, већином поетских, и два награђена видео-записа.

Публикација „Нови Сад – биодиверзитетски град” представља једну од завршних активности на пројекту. У њој су сумирана искуства стечена у току рада. Током пројектних активности био је значајан афирмативни приступ теми. Отуда је и ова публикација изашла само у електронском облику, без штампања на папиру, као модел заштите животне средине.

Посебан значај ове књиге, као електронског издања, јесу постављени хиперлинкови. Публикација *Нови Сад – биодиверзитетски град* обилује хиперлинковима различитог садржаја, од објашњења речи до пуног текста неког документа, уз фотографије, видео-записе и повезнице ка другим страницама. Управо ту свеобухватност теме истичемо као једну од најважнијих особина саме публикације, уз напомену да су и текст и хиперлинкови урађени двојезично. Превазилази чисто информативни карактер описа и анализе рада на пројекту и тежи много ширем контексту. Рекла бих да хиперлинкови граде један потпуно нови формат, близак енциклопедијском.

Прича о биодиверзитету, о важности ангажовања сваког од нас, представља вредан прилог колективном залагању у времену када је тема

екологије ванредно значајна. Ово је својеврсна ризница ставова важних за проучавање биодиверзитета. Имајући на уму колико је различитих стручних лица било ангажовано на пројекту, водећи се њиховим радовима, публикација *Нови Сад – биодиверзитетски град* служи на част ауторки Бојани Грујић, Библиотеци и свим члановима пројектног тима.

Књизи можете приступити преко електронског каталога на сајту Градске библиотеке у Новом Саду или преко линка https://api.gbns.rs/wp-content/uploads/2022/01/Novi-Sad_BiodiverCity.pdf

БИБЛИОТЕКАР: часопис за теорију и праксу библиотекарства
М53, научни часопис од 2010. године

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ ПРИЛОГА

Часопис *Библиоџекар* покренут је 1948. године, само годину дана по оснивању Библиоџекарског друштва Србије (БДС). У периоду од 1948. до 1997. године изашло је укупно 210 бројева, после чега је настала више-годишња пауза. Излажење *Библиоџекара* обновљено је 2006. године захваљујући финансијској подршци Министарства културе Републике Србије.

Матични научни одбор за језик и књижевност Министарства за науку и технолошки развој је часопису *Библиоџекар* доделио **категорију М53 (научни часопис)** 2010. године. Према најновијој категоризацији часописа за 2017. годину часопис је задржао категорију М53.

Ово Упутство усклађено је са *Акџом о уређивању научних часописа* Министарства за науку и технолошки развој од 9. јула 2009. године и њиме се уређује начин обликовања и достављања научних и стручних прилога редакцији *Библиоџекара*.

За ауторска права достављених прилога одговарају аутори. Аутори чији су радови прихваћени потписују изјаву да су упознати са упутствима за ауторе и обавезама аутора дефинисаним у *Уређивачкој љолийици часописа*, као и уговор о преносу ауторских права на издавача часописа *Библиоџекар*, то јест на Библиоџекарско друштво Србије. БДС ће прихваћене прилоге објавити и у електронској форми, а има право да користи и сажетке радова или изводе из достављених радова.

Редакција *Библиоџекара* ће аутора обавестити уколико је текст прихваћен у року од највише два месеца од пријема рада, али задржава дискреционо право да радове процени и да их не објави уколико утврди да не одговарају садржинским и формалним критеријумима.

Редакција се залаже за отворен приступ информацијама и објављивање текстова различитих типова, у којима аутори слободно изражавају своје идеје. Не врши идеолошку или било какву другу цензуру, али се ограђује од ставова својих сарадника.

Молимо сараднике да своје прилоге прилагоде тематској и формалној структури часописа, као и да на послатим прилозима назначе за коју су рубрику писани. Часопис *Библиотекар* има следеће рубрике: *Тема* (у којој се објављују радови написани по позиву), *Пракса*, *Хроника*, *Прикази*, *Документи*.

Молимо сараднике да у циљу уједначавања формалне структуре прилога поштују **следећа правила**:

- Радови би требало да садрже од 10.000 до 30.000 карактера (са размацама), то јесте да не буду дужи од једног ауторског табака.
- Текстови би требало да буду писани на српском (ћирилицом) или енглеском језику, величина фонта за наслове је 16, за поднасловe 14, за основни текст 12, за сажетке и кључне речи 11, за напомене (фусноте) 10, а врсте фонтова су следеће: Times New Roman – Serbian – Cyrilic, односно Times New Roman – English. Пропед је 1,5.
- Текстови треба да се шаљу у doc формату програма Microsoft Word или неког другог едитора текста отвореног кода. Документ треба именовати на следећи начин: име и презиме аутора, наслов прилога, датум.
- У горњем левом углу прве стране наводе се: пуно презиме и име (свих) аутора, пун (званичан) назив и седиште установе аутора (афилијација) и електронска адреса аутора. Пожељно је навести и годину рођења аутора због увида у његов научно-стручни рад у централној нормативној бази података Народне библиотеке Србије. Веома је пожељно да се наведу и средња слова аутора. Функција и звање аутора се не наводе.
- Наслов треба да што верније опише садржај чланка. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову придода поднаслов. Наслов се даје на српском и енглеском језику.
- Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. У интересу је аутора да сажетци садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака.
- Испод наслова на српском језику наводе се сажетак (100–250 речи) и кључне речи (2–8) на српском језику.

- На крају прилога наводи се листа референци (*Литература*). Како би часопис био индексан у светским базама, у литератури се све јединице наводе на латиници (не преводе се) уз напомену на *ћирилицу* за ћирилична издања. Референце се наводе абецедним редоследом.
- Испод листе референци следи: презиме и име (свих) аутора, назив и седиште установе аутора (афилијација) на енглеском језику, електронска адреса аутора, наслов рада на енглеском језику, сажетак и кључне речи на енглеском језику, евентуалне друге напомене о ауторским правима, преводиоцима и слично.
- Када се први пут наводи страна име у тексту, у загради треба да се стави име исписано у оригиналу; када се следећи пут помиње исто име, у наставку текста треба да буде доследно и истоветно транскрибовано без помињања у оригиналу.
- Код навођења страних израза, термина и скраћеница, превод израза и термина, као и развијен облик скраћеница треба да се ставе у одговарајуће напомене (фусноте).
- Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин. Пожељно је да наслови свих приказа, а по могућству и текстуални садржај, буду дати двојезично, на српском и енглеском језику.
- Напомене (фусноте) дају се при дну стране на којој се налази коментарисани део текста, најобимније не би требало да прелазе 100 речи и нумеришу се арапским бројевима у континуитету у целом тексту. Напомене треба да се користе мање за коментаре, а више за навођење литературе.
- Напомене у раду наводе се језиком и писмом публикације.
- Стил цитирања и навођења напомена (фуснота) и израде листе референци (литературе, библиографије) на крају рада је Чикаго стил – Chicago Style (Humanities).

УПУТСТВО ЗА КОРИШЋЕЊЕ ЧИКАГО СТИЛА БИБЛИОГРАФСКОГ ЦИТИРАЊА

** *Напомена:* Ово Упутство је превод делова оригиналног упутства *Chicago Style Citation Quick Guide* преузетог са веб-адресе http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Наведени примери су **углавном** из домаће праксе.

Чикаго стил библиографског цитирања је најзаступљенији начин цитирања у хуманистичким научним дисциплинама. Његова популарност је велика јер је врло флексибилан и могуће је, без већих проблема, у правила укључити нове носиоце информација. Овим начином цитирања могуће је представити библиографске јединице у фуснотама/напоменама у дну текста, као и у библиографији/литератури наведеној на крају текста. За ове две врсте навођења важе засебна правила. У примерима који следе наведени су најчешћи облици докумената који се користе као цитати.

КЊИГЕ

БЕЗ АУТОРА

Напомена или фуснота (у даљем тексту **Ф**): редни број. *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU* (Београд: Delegација Европске уније у Republici Србији, 2011), 39–40.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: *EU i vi*, 17.

Библиографија (у даљем тексту **Б**): *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б: *EU i vi : kratak pregled dostignuća EU*. Београд: Delegација Европске уније у Republici Србији, 2011.

ЈЕДАН АУТОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Vesna Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK* (Beograd: Zadužbina Andrejević, 2007), 16.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK*, 19.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Bulajić, Vesna. *Književna nacionalnost i UDK*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2007.

ДВА ИЛИ ТРИ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.¹

Ф. 1. Мирјана Бабовић и Светлана Јанчић, *Алфабетски каталоги монографских публикација: израда и формирање* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 42.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Бабовић и Јанчић, *Алфабетски каталоги монографских публикација*, 49.

Б: Презиме, Име и Име и Презиме аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Babović, Mirjana i Svetlana Jančić. *Alfabetski katalog monografskih publikacija: izrada i formiranje*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1985. (na ćirilici)

ЧЕТИРИ ИЛИ ВИШЕ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и др. / et al., *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Vladimir Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon* (Beograd: Nolit, 1984), 101.

¹ Код трећег аутора додаје се и треће име и презиме, а прво и друго се одвајају зарезом.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon*, 98.

Б: Презиме, Име, Име и Презиме, Име и Презиме, Име и Презиме. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Jokanović, Vladimir, Fahrudin Kalender, Emil Popović, Miloš Stojanović. *Bibliotekarski leksikon*. Beograd: Nolit, 1984.

КОЛЕКТИВНО ТЕЛО КАО АУТОР

Ф: редни број, Назив колективног тела, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Српска православна богословија у Призрену, *Извештај за школску 1932/33 годину* (Сарајево: М. Јовановић, 1933), 14.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Извештај за школску 1932/33 годину, 15–16.

Б: Назив колективног тела, *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Srpska pravoslavna bogoslovija u Prizrenu, *Izveštaj za školsku 1932/33 godinu*. Sarajevo: M. Jovanović, 1933. (na ćirilici)

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ДВА ИЗДАВАЧА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Shialy Ramamrita Ranganathan, *The Five Laws of Library Science* (Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931), 35.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Ranganathan, *The Five Laws of Library Science*, 27.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година.

Б. Ranganathan, Shialy Ramamrita. *The Five Laws of Library Science*. Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931.

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ЈЕДНИМ ИЗДАВАЧЕМ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Harald Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe* (Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996), 16.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe*, 23.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година.

Б. Haarmann, Harald. *Early Civilisation and Literacy in Europe*. Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996.

ПРИМАРНА ОДГОВОРНОСТ УРЕДНИКА, ПРЕВОДИОЦА ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧА (АУТОР НИЈЕ НАВЕДЕН)

Ф: редни број. Име и Презиме, ур. / гл и одг. ур. / прев./прир., *Наслов књије*, (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Станислав Препрек, прев., *Еј о Гилјамешу* (Пожега: Епоха, 2004), 91–92.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Препрек, *Еј о Гилјамешу*, 78.

Б: Презиме, Име, ур./гл и одг. ур./прев./прир. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Preprek, Stanisav, prev. *Ep o Gilgamešu*. Požega: Epora, 2004. (na ćirilici)

СЕКУНДАРНА ОДГОВОРНОСТ (УРЕДНИК, ПРЕВОДИЛАЦ ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧ УЗ АУТОРА)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије*, ур. / гл. и одг. ур. / прев./прир. Име и Презиме² (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, prev. Sergej Macura (Beograd: Filiološki fakultet Univerziteta, 2007), 44.

² Уколико има више лица које носе секундарну одговорност, наводе се сва.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 32.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Уредник / Главни и одговорни уредник, Превео/Приредио Име и Презиме. Место издавања: Издавач, година.

Б. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti*. Preveo Sergej Macura. Beograd: Filiološki fakultet Univerziteta, 2007.

ПОГЛАВЉЕ ИЛИ НЕКИ ДРУГИ ДЕО КЊИГЕ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља”, у *Наслов књије*, уредник Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Борјана Христова, „Неколико речи о академику проф. др Александру Младеновићу”, у *Библиотечке услуге: зборник радова*, главни и одговорни уредник Сретен Угричић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008), 193-200.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Христова, „Неколико речи о ...”, 198.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља”. У *Наслов књије*, уредник Име и презиме, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Hristova, Borjana. „Nekoliko reči o akademiku prof. dr Aleksandru Mladenoviću”. u *Bibliotečke usluge: zbornik radova*, urednik Sreten Ugričić, 193–200. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Subotica: Gradska biblioteka, 2008. (na ćirilici)

ПОГЛАВЉЕ ПРИРЕЂЕНОГ ТОМА КЊИГЕ

(У ОДНОСУ НА ПРИМАРНЕ ИЗВОРЕ)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља”, у *Наслов књије*, ур. Име и Презиме, том *Наслова књије* ур. Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Dmtitar Tasić, „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953–1955”, u *Balkanski pakt 1953/1954*, ur. Milan Terzić, tom 2 *Zbornik radova* ur. Nemanja Milošević (Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008), 226–236.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Tasić, „Jugoslovensko-albanski odnosi i ...”, 231.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља”. У *Наслов књије*, уредник Име и Презиме. Том *Наслова књије*, уредник Име и Презиме, стране. Место издавања: Издавач, година.

Б. Tasić, Dimitar. „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953–1955”. u *Balkanski pakt 1953/1954*, urednik Milan Terzić. Tom 2 *Zbornik radova*, urednik Nemanja Milošević, 226–236. Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008.

ПРЕДГОВОР, УВОДНИК, ПОГОВОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, предговор/уводник/поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме аутора (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Nebojša Kovačević, pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus (Beograd: Clio, 2007) 284–290.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, 287.

Б: Презиме, Име аутора. Предговор/Уводник/Поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме утора, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Kovačević, Nebojša. Pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus, 284–290. Beograd: Clio, 2007.

ЕЛЕКТРОНСКО ИЗДАЊЕ КЊИГЕ

Ако је књига доступна у више формата, требало би навести ону верзију која је коришћена, али се могу навести и други формати.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Zoran Đinđić, *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma* (Beograd: SSO, 1982), <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (преузето 28. 5. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đinđić, *Subjektivnost i nasilje...*

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година, <http://adresa> (преузето датум). Такође доступно и у штампаном облику.

Б. Đinđić, Zoran. *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma*. Beograd: SSO, 1982. <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (preuzeto 28. 5. 2011). Takođe dostupno i u štampanom obliku.

ЧАСОПИСИ

ЧЛАНАК У ЧАСОПИСУ У ШТАМПАНОМ ОБЛИКУ

Ф: редни број, Име и Презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часописа* год. излажења, бр., св. (година): страна/е.

Ф. 1. Селман Тртовац, „Е-књиге – прелиминарне информације за набавку”, *Инфојтека* год. 7, бр. 1/2 (2006): 81–87.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Тртовац „Е-књиге...”, 85.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часописа* год. излажења, бр., св., (година): страна/е.

Б. Trtovac, Selman. „E-knjige – preliminarne informacije za nabavku”. *Infoteka* god. 7, br. 1/2 (2006): 81–87. (na ćirilici)

ЧЛАНАК У ОНЛАЈН ЧАСОПИСУ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часописа* год., бр., св. (година издавања), <http://adresa> (преузето датум), DOI.

Ф. 1. Miroslav Vujović, „A newly-discovered Roman altar from Surčin”, *Starinar* br. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (преузето 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Vujović, „A newly-discovered Roman...”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часописа* год., бр., св. (година издавања) <http://adresa> (преузето датум), DOI .

Б. Vujović, Miroslav. „A newly-discovered Roman altar from Surčin”. *Starinar* god. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (preuzeto 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

ЧЛАНАК У НОВИНАМА ИЛИ ПОПУЛАРНОМ ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов чланка”, *Наслов часописа или новина*, датум излажења, страна/е³ <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Nenad Batoćanin, „Uvod u mrežno programiranje”, *PC – personal computer*, 10. oktobar 1995, 81–94.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Batoćanin, „Uvod u mrežno programiranje”, 92.

2. N. Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”, *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (преузето 28. 5. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка”. *Наслов часописа или новина*, датум излажења, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Б. 1. Batoćanin, Nenad. „Uvod u mrežno programiranje”, 10. oktobar 1995, 81–94.

2. Kovačević, N. „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini”. *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (preuzeto 28. 5. 2011)

ПРИКАЗ ИЛИ РЕЦЕНЗИЈА КЊИГЕ У ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов приказа или рецензије”, приказ *Наслов књије*, Име и Презиме аутора, *Наслов часописа*, датум, година, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

³ Ако се наводе чланци објављени у новинама које имају више дневних издања, податак о странама се изоставља због тога што исти чланак може бити на различитим странама сваког од издања, а чланак може изостати у неком од издања.

Ф. 1. Горана Стевановић, „Библиотеке старог света”, приказ *Библиоџе-ке сѣарої свеѣа*, Лајонел Карсон, *Гласник Народне библиотеке Србије*, 2005, 515–517, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (преузето 28. 5. 2011)

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Стевановић, „Библиотеке старог света”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов приказа или рецензије”. Приказ *Наслов књије*, Име и Презиме аутора. *Наслов часоѣиса*, датум, година, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Stevanović, Gorana. „Biblioteke starog sveta”. *Prikaz Biblioteke starog sveta*. Lajonel Karson, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2005, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

НЕОБЈАВЉЕНЕ МАГИСТАРСКЕ ТЕЗЕ ИЛИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ф: редни број. Иницијал имена. Презиме аутора, „Наслов тезе или дисертације” (магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година), стране.

Ф. 1. М. Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem” (doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005), 61.

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža...”, 38.

Б: Презиме, иницијал имена. „Наслов тезе или дисертације”. Магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година.

Б. Seljak, М. „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem”. *Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005.*

РАД ИЗЛОЖЕН НА СТРУЧНОМ СКУПУ ИЛИ КОНФЕРЕНЦИЈИ

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов рада” (рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година).

Ф. 1. Небојша Васиљевић, „Закон о електронском документу” (рад представљен на Е-трговина, Палић, Србија, 20–22. април 2009).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Васиљевић, „Закон о електронском документу”.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов рада”. Рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година.

Б. Vasiljević, Nebojša. „Zakon o elektronskom dokumentu”. Rad predstavljen na E- trgovina, Palić, Srbija, 20–22. april 2009. (na ćirilici)

ВЕБ-САЈТОВИ

За навођење веб-сајтова важи правило да се наведу сви расположиви подаци везани за тај сајт.

С обзиром на то да подаци варирају и подложни су променама, обавезно је навести датум преузимања.

Ф: редни број. Име организације, „Наслов текста”, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Панчевачко читалиште, „Судбина штампане речи”, Градска библиотека Панчево, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (преузето 28. 5. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:
„Панчевачко читалиште”.

Б: Име организације, „Наслов текста”, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Pančevačko čitalište, „Sudbina štampane reči”, Gradska biblioteka Pančevo, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

БЛОГ ЗАПИС ИЛИ КОМЕНТАР НА БЛОГУ

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Блог:

Ф: редни број. Име и презиме аутора блога, „Наслов текста”, Назив блога, датум, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, <http://www.draganadjermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28. 5. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“.

Коментар на блогу:

Ф: редни број. Име и презиме, коментар на „Наслов текста“, име блога, коментар послат датума, година, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, (17,34h) <http://www.draganadjermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28. 5. 2011).

* Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati...“

ЕЛЕКТРОНСКА ИЛИ ТЕКСТУАЛНА ПОРУКА

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти и никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презима пошиљаоца, e-mail порука примаоцу, датум.

Ф. 1. Petar Petrović, e-mail poruka Mileni Ranković, 15. 2. 2011.

БИБЛИОГРАФСКА ЈЕДИНИЦА ИЗ КОМЕРЦИЈАЛНЕ БАЗЕ ПОДАТАКА

Јединицама које се преузимају из комерцијалних база података потребно је додати назив базе података, као и приступни број који треба унети након библиографских података јединице.

Б. Choi, Mihwa. „Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty.“ doktorska disert., University of Chicago, 2008. ProQuest (AAT 3300426).

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Часопис *Библиоџекар* посвећен је темама из области библиотекарства.

Друштво библиотекара Србије издало је први број часописа 1948. године; није излазио од 1997. до 2006; обновљен је 2006. од када излази у континуитету. Објављивање часописа подржава Министарство културе, а од 2009. године Министарство науке му даје научни статус (М53).

Часопис *Библиоџекар* објављује оригиналне, претходно необјављене радове: оригиналне научне, стручне и прегледне радове, приказе књига, документа из области библиотекарства...

Радови морају бити написани на српском или енглеском језику језику, са резимеима на енглеском (за радове на српском), односно српском језику (за радове на енглеском).

Часопис излази двапут годишње.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни уредник часописа *Библиоџекар* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник и чланови редакције руководе се уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни уредник задржава дискреционо право да примљене рукописе процени и не објави, уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. У редовним околностима, редакција обавештава аутора о томе да ли је прихватила текст најкасније у року од месец дана од датума истека за пријем рукописа.

Главни уредник и чланови редакције не смеју имати било какав сукоб интереса у вези са рукописима које разматрају. Ако сукоб интереса постоји код једног или више чланова редакције, ти чланови се искључују из поступка избора рецензената и одлучивања о судбини рукописа. Уредник и чланови редакције су дужни да благовремено пријаве постојање сукоба интереса.

Главни уредник и чланови редакције су дужни да суд о рукопису доносе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Уредник и чланови редакције не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања.

Аутори такође гарантују да након објављивања у *Библиотекару* рукопис неће бити објављен у другој публикацији на било ком језику без сагласности издавача.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично наводе се у фусноти на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Библиотекару*.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују и да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Прикази и стручни чланци морају бити прецизни и објективни.

Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени дужни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројеката или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагијаризам

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, рад ће бити повучен у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у *Библиоотекару*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Библиоотекара* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да се исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензената мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу анонимној рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са било којим од аутора поднесеног рада.

Рад пролази две рецензије, а рецензент је дужан да најкасније у року од месец дана од пријема рада пошаље попуњен рецензентски образац.

У главној фази рецензије главни уредник шаље поднесени рад стручњаку за научну област којом се рад бави. Рецензентски образац садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензентима указују који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о судбини једног рукописа. У завршном делу обрасца, рецензенти морају да наведу своја запажања и предлоге како да се поднесени рукопис побољша.

Идентитет рецензената остаје непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије.

Ауторима се препоручује да приликом писања радова избегавају формулације које би могле открити њихов идентитет. Уредник гарантује да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке ре-

цензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке), ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција је дужна да обезбеди контролу квалитета рецензије. У случају да аутори имају озбиљне и основане замерке на рачун рецензије, редакција ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објективност или квалитет рецензије, уредник ће тражити мишљење других рецензената.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да уреднику и/или редакцији пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

- Уредник ће у договору са редакцијом одлучити о покретању поступка који има за циљ проверу изнесених навода и доказа.
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.
- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.
- Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати као мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:

- обавештавањем аутора/рецензената да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;

- слањем писма упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси уредник у сарадњи са редакцијом и, ако је то потребно, групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;
- повлачење објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*;
- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација редакција часописа се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (Committee on Publication Ethics – COPE): <http://publicationethics.org/resources/>.

ПОВЛАЧЕЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, објављени рад се мора повући. У неким случајевима већ објављени рад се може повући и како би се исправиле накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до повлачења рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Библиотекар*: у електронској верзији изворног чланка (оног који се повлачи) успоставља се веза (HTML линк) са обавештењем о повлачењу. Повучени чланак се чува у изворној форми, али

са воденим жигом на PDF документу, на свакој страници, који указује да је чланак повучен.

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Библиоџекар* је доступан у режиму отвореног приступа. Чланци, након објављивања у штампаном облику, налазе се на сајту Библиоџекарског друштва Србије (bds.rs), у рубрици *Библиоџекар*. Објављени текстови могу се бесплатно преузети са сајта и користити у едукативне и некомерцијалне сврхе.

Поступак предавања рукописа, рецензија и објављивање радова су бесплатни.

АУТОРСКА ПРАВА

Када је рукопис прихваћен за објављивање, аутори преносе ауторска права на издавача. У случају да рукопис не буде прихваћен за штампу у часопису, аутори задржавају сва права.

На издавача се преносе следећа права на рукопис, укључујући и додатне материјале, и све делове, изводе или елементе рукописа:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући, али не ограничавајући се на фотокопирање, и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини диск, траке са подацима, и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;

- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електонских књига), и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, или путем интерних или екстерних мрежа.

Часопис омогућава ауторима да објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб-страницама (укључујући и профиле не друштвеним мрежема за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) или на сајту институције у којој су запослени најраније пола године након објављивања у часопису. При томе се морају навести издавач, као носилац ауторских права, и извор рукописа (комплетни библиографски подаци).

ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

БИБЛИОТЕКАР
часопис за теорију и праксу библиотекарства
Год. LXIV, св. 1 (2022)

Часопис излази двапут годишње

Главни и одговорни уредник
проф. др Драгана Грујић

Класификација индексна по УДК
Народна библиотека Србије

Израда DOI ознака
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Лектура
Свјетлана Манигода

Редактура превода
Оливера Кривошић

Издавач
Библиотекарско друштво Србије
Београд, Скерлићева 1
Web: www.bds.rs

Email: sekretar@bds.rs

За издавача
др Богдан Трифуновић

Штампа
Атеље Јуреш
Чачак

Тираж
500

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02(497.11)

БИБЛИОТЕКАР : часопис за теорију и праксу
библиотекарства / главни и одговорни уредник
Драгана Грујић. – Год. 1, бр. 1 (1948/1949) – год. 47,
бр. 1/2 (1997) ; Год. 48, бр. 1/4 (2006) – . – Београд :
Библиотекарско друштво Србије, 1948/1949–1997;
2006 – (Чачак : Атеље „Јуреш”). – 24 cm

Полугодишње.

ISSN 0006-1816 = Библиотекар (Београд)

COBISS.SR-ID 427270